

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT TARİHİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LEVANT HERALD GAZETESİ'NE GÖRE
OSMANLI DEVLETİ'NDE EKONOMİK DURUM
VE FİNANSAL YAPI (1866-1870)

Almas GASIMOV
2501191575

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir Serdar SERDAROĞLU

İSTANBUL – 2022

ÖZ
LEVANT HERALD GAZETESİ'NE GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NDE
EKONOMİK DURUM VE FİNANSAL YAPI (1866-1870)
ALMAS GASIMOV

The Levant Herald gazetesinin incelendiği çalışmanın amacı, Osmanlı Devleti'nde meydana gelen finansal ve ticari gelişmeleri bahsi geçen gazete haberleri üzerinden izleyebilmektir. Tezin kapsamı, 1866-1870 yılları arasında İstanbul'da yayınlanan The Levant Herald gazetesinin haftalık bültenleridir. Gazete bir bütün olarak değerlendirildiğinde, içerdiği haber ve yazı dizileriyle Osmanlı Devleti'nin iktisadi hayatına ilişkin birçok önemli bilgi sunmaktadır. Özellikle Osmanlı finans ve ticaret sektörünün birbiriyle olan yakın ilişkisi ortaya çıkmıştır. Avrupalı devletlerin sermaye sahipleriyle tüccarların yakın ilgisinin gazetede yer alan haberlerde belirgin olması bunun delilidir. İstanbul ile diğer dünya finans-ticaret merkezleri arasındaki iş ağlarının yakın ilişkisi de net şekilde ortaya çıkarılmıştır. Yabancı menşeli bir gazetenin bakış açısıyla söz konusu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen finansal ve ticari gelişmelerin değerlendirilmesi fırsatı doğrudan gazetenin diliyle sunulmuştur. Bu açıdan çalışmamız bir analiz-değerlendirme çalışması olmaktan çok bir haber, bilgi sunma ve gelecekte yapılacak olan çalışmalara kaynaklık teşkil etme gayesi etrafında şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: The Levant Herald, Osmanlı Devleti, Finansal Piyasalar, Ticaret, Şirketler.

ABSTRACT
ECONOMIC AND FINANCIAL STRUCTURE IN THE OTTOMAN STATE
ACCORDING TO THE LEVANT HERALD NEWSPAPER (1866-1870)
ALMAS GASIMOV

The aim of the study, which examines The Levant Herald newspaper, is to follow the financial and commercial developments in the Ottoman Empire through the aforementioned newspaper news. The scope of the thesis is the weekly bulletins of the Levant Herald newspaper published in Istanbul between 1866-1870. When the newspaper is evaluated as a whole, it offers a lot of important information about the economic life of the Ottoman Empire with its news and article series. In particular, the close relationship between the Ottoman finance and trade sectors emerged. The close interest of the capital owners and merchants of European states in the Ottoman markets is evident in the news in the newspaper. The close relationship of business networks between Istanbul and other world financial-trade centers has also been clearly revealed. From the perspective of a foreign newspaper, the opportunity to evaluate the financial and commercial developments that took place in the Ottoman Empire in that period. In this respect, our study is shaped around the aim of presenting news, information and being a source for future studies rather than an analysis-evaluation study.

Keywords: The Levant Herald, Ottoman Empire, Financial Markets, Commerce, Companies.

ÖNSÖZ

Tanzimat sonrası dönemde meydana gelen gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan The Levant Herald gazetesi, yayın hayatı süreci ve ortaya çıkış amacı dolayısıyla Osmanlı-Türk basın hayatı açısından önemli bir yere sahiptir. İngiltere'nin Akdeniz'deki ticari ve finansal faaliyetleri açısından da önemli bir misyon üstlenmiş olan gazete, yayın hayatı boyunca Bâb-ı Âli ile inişli çıkışlı bir ilişkiye sahip olmuştur. İktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel meselelerin ele alındığı gazetede, özellikle iktisadi ve finansal meselelere dair haberler daha yoğun şekilde işlenmiştir. Gazetenin uzun bir yayın hayatı olmasına karşın çalışmamız 1866-1870 yıllarıyla sınırlı tutulmuştur. Çalışmada, bu döneme ilişkin finansal ve ticari haberler analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Osmanlı Devleti'nin bahsi geçen dönem için iktisadi durumu, bu duruma dair göstergeler gazetenin haberleri üzerinden yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma bir matbuat tarihi çalışması olmaktan çok, bir referans kaynak olarak dönem gazetelerinin Osmanlı iktisat tarih yazımına sunabileceği katkıların ortaya çıkarılması adına bir derleme olarak değerlendirilmelidir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde gazeteyle ilgili literatür değerlendirilmesine yer verilmiş, gazetenin kısa tarihi, önemi ve yayın hayatına dair bilgiler derlenmiştir. İkinci bölüm, gazetenin finansal piyasalar ve ticaret dünyasına dair içerdiği haberlerin analizine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde ise, finans ve ticaret sektörünün birbiriyle olan yakın ilişkisi ve İstanbul ile diğer dünya finans-ticaret merkezleri arasındaki iş ağları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın her aşamasında katkıda bulunan bana desteğini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ü. Serdar SERDAROĞLU' na ve yapıcı eleştiri ve yönlendirmelerde bulunan tez jürisi üyesi hocalarım; Prof. Dr. Kaya BAYRAKTAR ile Dr. Öğr. Üyesi Şevket Kamil AKAR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Almas GASIMOV

İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

THE LEVANT HERALD GAZETESİNE İLİŞKİN LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

1.1. Gazetenin Yayın Hayatı Süreci Ve Çıkış Amacı	4
1.2. Gazetenin Biçim Ve İçeriği.....	7
1.3. Gazetenin Bab-I Ali İle Olan İlişkileri	10

İKİNCİ BÖLÜM

THE LEVANT HERALD GAZETESİNE GÖRE 1866-1870 DÖNEMİNDE OSMANLI DEVLETİ'NDE FİNANSAL PİYASALAR VE TİCARET DÜNYASI

2.1. The Levant Herald Gazetesinde Finansal Piyasalara Dair Haberler	14
2.1.1. Osmanlı Finansal Birliği ve Temel Özellikleri.....	14
2.1.2. Osmanlı Bankası'na Dair Haberler	16
2.1.3. Osmanlı Devleti'nin Dış Borçları	26
2.1.4. Menkul Kıymetlerdeki Gelişmeler.....	45
2.1.5. Royal Sigorta A.Ş. Hakkındaki Haberler	51
2.2. Osmanlı Devleti'nde Piyasalar: Ticaret Dünyasına Dair Haberler	52
2.2.1. Demiryolları.....	53
2.2.2. Kömür Sahaları	63
2.2.3. Osmanlı Gaz Şirketi	66
2.2.4. Fiyat Dalgalanmaları	68
2.2.5. Gümrükler.....	71
2.2.6. Yeni Sağlık Tarifesi	75

2.2.7. Tarımsal Gelişmeler	77
2.2.8. Kaçak Tuz ve Tütün Üretimi	86
2.2.9. Karadeniz Fener Gemisi	86
2.2.10. Yeni Aziziye Enerji Şirketi.....	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LEVANT HERALD GAZETESİ HABERLERİNDE İSTANBUL İLE DİĞER DÜNYA FİNANS-TİCARET MERKEZLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

3.1. İngiltere İle Olan Ticari İlişkiler	89
3.2. Amerika Birleşik Devletleri İle Olan Ticari İlişkiler.....	106
3.3. Fransa İle Olan Ticari İlişkiler	107
3.4. Rusya İle Olan Ticari İlişkiler	110
SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA.....	117
EKLER.....	119
ÖZGEÇMİŞ	133

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Amerikan Kongre Kütüphanesi Servisi Kayıtlarına Göre Levant Herald Gazetesinin Eksik Sayıları ve Sayfaları.....	6
Tablo 2.1: Banka'nın Sorumlu Olduğu Diğer Borçlar.....	22
Tablo 2.2: Osmanlı Devleti'nin Avrupa Kıtasındaki Bölgelerinin Mali Durumu	23
Tablo 2.3: Osmanlı Devleti'nin Ulusal Fon Borcu.....	31
Tablo 2.4: Kredilerin Sekiz Yıldaki İhraç ve Piyasa Fiyatları	34
Tablo 2.5: Osmanlıların Dış Borcu.....	35

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. : Adı Geçen Eser

C : Cilt

Cwt : Libre

Çev : Çeviren

d. : Peni

p. : Pound (sterlin)

S : Sayı

s : Şilin

s. : Sayfa

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

Olay ve olguların yorumlanarak habere dönüştürülmesi olarak tanımlanan basın, toplumsal ihtiyaçlar ve ekonomik gereksinimler neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda basın vasıtasıyla toplumların sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik hayatları dinamizm kazanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde gelişen teknolojiyle ve özellikle matbaa süreciyle birlikte eserlerin seri halde üretimine geçilmiştir. Bunun yanı sıra, basın hayatında meydana gelen gelişmelerin ihtiyaçlar ve devlet prensipleri çerçevesinde şekillendiği ifade edilebilmektedir.

Tarihi kaynaklar olarak nitelendirilebilen gazeteler, en önemli basın-yayın organları arasında yer almakta ve dönemin şartlarını yansıtmada konusunda önemli bir görev üstlenmektedir. Basın ve gazetecilik faaliyetlerinin Avrupa'ya ulaşması 16. yüzyıla rastlarken, Osmanlı İmparatorluğu'nun basın faaliyetleriyle tanışması ise 18. yüzyıla rastlamaktadır. Arada iki yüz yıllık bir fark olmasına karşın Osmanlı İmparatorluğu basın faaliyetleriyle siyasi düzeyde ilgilenmiş ve tercüme bürosu kurularak yayınların tercüme edilmesi sağlanmıştır. Fransızlar tarafından 1795 yılında çıkarılan *Bulletin des Nouvelles* adlı gazete Osmanlı'da çıkarılan ilk yabancı gazete özelliğini taşımaktadır. Bahsi geçen bu tarihlerden itibaren İmparatorluk coğrafyasındaki sosyal, iktisadi ve finansal meselelere dair haberlerin yer aldığı yerli-yabancı gazeteler dikkat çekici şekilde faaliyetlerini arttırmışlardır.

Tanzimat dönemiyle birlikte gelişen matbaacılık teknolojisi ve basın yayın faaliyetlerinin ticarileşmesi nedeniyle, gazetelerin Avrupa'nın bilgi kaynağı olarak tanımlandığı söylenebilmektedir. Bu çerçevede yabancı yatırımcı ve tüccarlar, gazeteler aracılığıyla yatırım yapmak istedikleri ülkelerin siyasi, ekonomik ve ticari gelişmeleri hakkında bilgi edinebilme imkanına kavuşmuştur. Ancak, gazeteler her zaman bu amaç için kullanılmamıştır. Ülkelerde yayın yapan gazetelerdeki ekonomik ve siyasi konularla ilgili haberlerin takip edilmesi suretiyle bu ülkelerin ekonomik hayatlarının da yönlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Özellikle ekonominin kalbi olarak nitelenen borsalara bakıldığında, Londra ve Paris borsalarından gelen haberler aracılığıyla Galata Borsası'nın da yönlendirilmeye çalışıldığı bilinen bir gerçektir. Bu nitelikteki gazetelerin yazarlarının ise, Osmanlı tebaasından veya Avrupalı tüccar ve bankerlerden oluştuğu gözlenmektedir. İktisadi hayat ve ticari gelişmelerin takip

edilmesine, bilginin yayılmasına yardımcı olması açısından da bu gazetelerin önemli rol üstlendikleri anlaşılmaktadır. Çalışmamızın odak noktasını oluşturan The Levant Herald gazetesi de bu Osmanlılar ve Avrupalı tüccarlar açısından kapsamda değerlendirilebilmektedir.

The Levant Herald gazetesi, 1859-1914 yılları arasında Osmanlı'da yaşayan İngiliz tebaasının yönlendirdiği ve yönettiği bir gazete olarak nitelendirilebilmektedir. Gazetede, İngiliz tüccar ve finansal aracılarını Osmanlı dünyasının ekonomik ve ticari durumu hakkında bilgilendirmek ve İngiltere'nin Akdeniz çevresindeki politikalarını desteklemek üzerine yazılmış raporların yanı sıra, Osmanlıların iç ve dış ticari hayatı ve özellikle de Galata Borsası kayıtları önemle irdelenmiştir. Uluslararası açıdan bakıldığında, dünya ülkelerinde meydana gelen sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel olayların da gazetede yer bulduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, gazetenin yabancı basından da alıntılar yaptığı ve dolayısıyla uluslararası nitelikte bir gazete olduğu ifade edilebilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve ekonomik hayatı hakkında haberlere yer veren The Levant Herald gazetesinin Bâb-ı Âli ile olan ilişkileri de ayrı bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Gazetenin Bâb-ı Âli ile olan ilişkilerine bakıldığında, bir muhalif damarın da hissedildiği ve bundan ötürü gazetenin birçok kez ceza aldığı görülmektedir. Bu cezaların bir kısmı ödenek kesintisi şeklinde uygulanırken, bir kısmı da gazetenin faaliyetlerine son verilmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Farklı isimler altında yeniden faaliyetlerine devam eden gazetenin yayın hayatı tam anlamıyla 1914 yılında son bulmuştur.

The Levant Herald gazetesinin uzun yıllar yayın hayatını sürdürmesi nedeniyle bu çalışmada ancak 1866-1870 yılları arası incelenmiştir. 1866 yılından 1870 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen tüm iktisadi rapor, makale ve haberler taranmış ve ilgililer açısından değer taşıyan konular ele alınmaya çalışılmıştır. İktisadi olayların yanı sıra, ülkede meydana gelen doğal afetler ve bunların ekonomik etkileri de ele alınmıştır. Gerek çeşitli isyan ve siyasi meselelerin gerekse de ekonomik kararların yoğun şekilde alındığı, uygulandığı bir dönem olması hasebiyle bu dönem incelenmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, The Levant Herald gazetesini hakkında literatür taraması yapılmıştır. Bu amaca yönelik olarak, ilk kısımda gazetesinin yayın hayatı süreci ve çıkış amacı ele alınmıştır. Birinci bölümün takip eden kısmında, gazetesinin biçim ve içeriği, ardından gazetesinin Bâb-ı Âli ile olan ilişkilerine yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü, gazetesinin finansal piyasalar ve ticaret dünyasına dair içerdiği haberlerin analizine ayrılmıştır. Bu bölümde, 1866-1870 yılları arasında başta Osmanlı borçları, Galata Borsası, kapitülasyonlar ile tarımsal ve bayındırlık gelişmeleri derlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, finans ve ticaret sektörünün birbiriyle olan yakın ilişkisi, aktörler ve İstanbul ile diğer dünya finans-ticaret merkezleri arasındaki iş ağları değerlendirilmiştir.

Metin bölümünde, gazetede yer alan haberlerin yorumundan ziyade bilgi verme yolu izlenmiştir. Bu bağlamda, gazetede yer alan haberler birebir çevrilerek kapsamlı bir kaynak olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Özetle, 1866-1870 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun finans ve ticaret dünyasında meydana gelen tablonun ortaya koyulması amacı güdülmüştür. Bu amaç doğrultusunda, The Levant Herald gazetesinde çalışmanın araştırma konusunu ilgilendiren haberler ayrıntılı bir şekilde derlenmiştir. Konular bağlamında literatür taraması yapılarak referans gösterilmiş, bu alanlarda tematik çalışma yapacak araştırmacıların araştırma kaynaklık etmesi amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

THE LEVANT HERALD GAZETESİNE İLİŞKİN LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

1.1. Gazetenin Yayın Hayatı Süreci Ve Çıkış Amacı

Matbaanın Osmanlı İmparatorluğu'na girişi 1729 yılına rastlamaktadır. Matbaa sürecinin başlamasıyla beraber çok sayıda kitap basılmasına rağmen, gazetelerin yayın hayatına girmesi nispeten geç olmuştur. Türkçe gazetelerin yayın hayatına girmesi yüz yıla yakın bir süre kadar sonra başlamış ve yabancı dillerde yayınlanmaya başlamıştır.¹ Doğu Gözlemcisi anlamına gelen “Spectateur Oriental”, ilk özel gazete olarak bir Fransız tarafından çıkarılmıştır. Diğer taraftan, söz konusu dönemde hem İngilizce hem de Fransızca dilinde yayın yapan gazeteler de bulunmaktaydı. Bunlar arasında, tezimizin ana kaynağı olan The Levant Herald Gazetesi de yer almaktadır.

The Levant Herald gazetesi 1856 yılında İngilizler tarafından çıkarılmıştır. Gazete, yayın hayatına yarı İngilizce yarı Fransızca olarak başlamıştır.² 5 Ocak 1859 tarihinden itibaren İngilizce olarak yayınlanmaya başlayan gazetenin İstanbul'da çıkarılması ise 1867 yılına rastlamaktadır. The Levant Herald gazetesinin yayın hayatının erken dönemine ilişkin (1856-1858) yeterli bilgi bulunmamaktadır. Yapılan araştırmalar neticesinde, gazetenin 1874 yılına kadar yayın sürecine devam eden *The Levant Times and Shipping Gazette*'nin bir uyarlaması olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, The Levant Herald gazetesinin belirli bir dönem, günlük bülten olarak *Constantinople Messenger* adıyla çıkarıldığı ifade edilebilmektedir.³ Yayın hayatı sürecinde çeşitli isimlerde yayınlansa da, gazetenin yayın hayatının Amerikan Kongre Kütüphanesi ve İngiliz Kütüphanesi kaynaklarına göre 1859-1914 olduğu belirtilmektedir. İstanbul'da bulunan İslam Araştırmaları Merkezi'ndeki nüshalara bakıldığında ise, The Levant Herald'ın aynı isimle yayımlanmaya başlaması 5 Ocak 1859 yılına tekabül etmektedir.

¹ M. Nuri İnüç, **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 165.

² Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul 2013, s. 37.

³ “Partial Listings of Levantine Published Newspapers of Turkey”, **Levantine Heritage Newspaper Archives**, (Çevrimiçi) <http://www.levantineheritage.com/newsp2.htm>, 28 Ağustos 2012.

3 Temmuz 1883 tarihli *Eastern Express* gazetesinde yer alan yazılar, The Levant Herald gazetesine ilişkin daha net bilgiler içermektedir. Bu açıdan, okuyucularını bilgilendirme amacıyla yazılan notlar The Levant Herald'ın kaynağına ışık tutmaktadır. Buna göre, The Levant Herald'ın yayın hayatı süreci dört dönemde ele alınabilmektedir;⁴

1. Dönem: The Levant Herald, 5 Ocak 1859-15 Temmuz 1878
2. Dönem: Constantinople Messenger, 24 Temmuz 1878-29 Nisan 1882
3. Dönem: Eastern Express, 20 Mayıs 1882-6 Şubat 1886
4. Dönem: The Levant Herald and Eastern Express, 28 Nisan 1886-5 Mayıs 1914.

Gazetenin yönetim ve editör kadrosu hakkında elde ettiğimiz bilgiler sınırlıdır. Buna göre, gazetenin İstiklal Caddesi, Numara 467'deki ofisinde basıldığı ve Edgar Whitaker'ın sorumlu editör olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, aslen avukat olan Lewis Mizzi adlı bir Maltalı'nın da belirli bir dönem gazetenin editörlüğünü yaptığı belirtilmektedir.⁵ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri'ne göre Edgar Whitaker, Mösyö Miçes ve Mösyö Şarl Klifton gazetenin imtiyaz sahipleri olarak; J. C. Mc Coan ise editör olarak yer almaktadır.⁶

Gazetenin The Levant Herald ismiyle yayınlandığı döneme ilişkin birçok sayısının kayıp olduğu görülmektedir. 1989 yılında Amerikan Kongre Kütüphanesi Fotokopi Servisi (The Library of Congress Photoduplication Service) tarafından yapılan tarama sonuçlarına göre, gazetenin eksik sayı ve sayfaları aşağıdaki tabloda görülebilmektedir.

⁴ **The Eastern Express (Daily Edition)**, 3 Temmuz 1883, C. IV, S. 153, s. 2. (Çevrimiçi) <http://www.levantineheritage.com/newsp2.htm>, 28 Ağustos 2012.

⁵ "Partial Listings of Levantine Published Newspapers of Turkey", **a.g.e.**

⁶ Muammer Akçay, "The Levant Herald: Muhalif Bir Gazetenin Bakış Açısıyla Osmanlı'da Sosyal ve Ekonomik Durum (1865 Yılı)", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2013, s. 7.

Tablo 1.1: Amerikan Kongre Kütüphanesi Servisi Kayıtlarına Göre Levant Herald Gazetesinin Eksik Sayıları ve Sayfaları

Yıl	Ay	Eksik Sayı ve Sayfa
1859	Şubat	23
	Nisan	20
	Haziran	29
	Temmuz	13
	Ağustos	17
1860	Nisan	25
	Temmuz	25
	Ağustos	8
	Ekim	31
1865	Şubat	8 (11-14)
	Nisan	12
	Haziran	14 (157-158)
1866	Nisan	25 (91-94)
	Ağustos	15 (225-226) ve 22 (233-234)
	Ekim	17 (297-298 ve 303-304)
1867	Temmuz	3 (167-168) ve 31
	Eylül	4, 11 ve 25
	Aralık	25 (355-358)
1869	Ocak	6 (337-338 ve 343-344)
	Mayıs	5 (99-102)
	Temmuz	21 (187-190)
	Ekim	20
1870	Haziran	15, 29
1871	Kasım	22 (Yanlış numaralandırma)
1872	Şubat	21
1873	Ocak	1
1874	Ağustos	19

Kaynak: The Library of Congress Photo Duplication Service Catalogue, United States of America, 1980.

The Levant Herald Gazetesi'nin çıkış amacını değerlendirebilmek için gazetenin ilk sayılarının incelenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, gazetenin ortaya çıkış amacının Osmanlı topraklarında bulunan İngiliz toplumunu temsil etmek ve bunların sosyal, siyasi ve ekonomik çıkarlarını korumak olduğu ifade edilebilmektedir. Bununla beraber, İngiltere'nin hem Akdeniz çevresinde hem de uluslararası arenada

sözcülüğünü yapmak üzerine bir misyon yüklendiği anlaşılmaktadır. Gazetenin 5 Ocak 1859 tarihli sayısında ilan edilen amaçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir;⁷

- Ülkeye dağılmış olan muhabirler vasıtasıyla ülkede yaşayan milletlerin yaşam koşulları hakkında her çeşit bilgi ve haberi sunmak,
- Siyasi konular hakkında kanaat önderleri ile haftalık olarak tartışarak kamuoyunu bilgilendirmek,
- Ticari faaliyetlerde bulunan kişiler için ticaret yasalarına ve uygulamalarına ilişkin bilgi sunmak,
- Ülke limanları ve Galata Borsası'yla ilgili hazırlanan ticaret raporlarını açıklamak.

1.2. Gazetenin Biçim Ve İçeriği

The Levant Herald gazetesi haftanın Çarşamba günü çıkmakta ve sekiz sayfadan oluşmaktadır. Gazetenin ilk ve sonuncu sayfaları ilanlar için ayrılmıştır. İlk sayfanın başında yer alan başlık Old English Text MT yazı tipi ile 72 punto olarak yazılmıştır. Başlığın altından sayfanın sonuna kadar devam eden iki çizginin arasında sırasıyla; sayfa numarası, İstanbul, Çarşamba, ay, yıl ve fiyatı yer almaktadır. İlk iki sayfanın başında *Constantinople* ifadesi bulunurken, sonraki sayfalarda ise *The Levant Herald* ifadesi bulunmaktadır. İlk çıktığı yıl olan 1859'da gazetenin ilk sayfasında 4 sütunlu, diğer sayfalarının ise değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Çalışmamızda ele alınan 1866-1870 döneminde ilk sayfanın 5 sütundan, takip eden sayfaların ise 4 kısımdan oluştuğu görülmektedir. Sayfa numaraları haftalık olarak 1'den başlamakta ve cilt boyunca takip etmektedir. Gazete herhangi bir slogana sahip olmamakla birlikte karikatür ve resim gibi görsellere de yer vermemektedir.

The Levant Herald gazetesinde yer alan alıntı ve makalelerde yazar isimleri bulunmamaktadır. Gazetenin muhabirlerine bakıldığında İzmir, Selanik, Çanakkale, Suriye, Bosna, Trabzon, Bükreş, Atina, Tuna Beylikleri, Tunus, Mısır ve Belgrad'da bulundukları anlaşılmaktadır. Muhabirler tarafından gönderilen yazılarda

⁷ Akçay, a.g.t., s. 7-8.

“Muhabirimizden” (Correspondent), diğer yazılarda ise “Fahri Muhabirden” (Accidental Correspondent) ibaresi yer almaktadır. Gönderilen yazılar için muhabirlerden isimleri talep edilmekte ancak, bu isimler muhtemel sorumluları belirleme yöntemi olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, gazeteye gönderilen mektuplarda yer alan ifadeler için sorumluluk üstlenilmemektedir.

Gazete, fiyatını abonelik sistemine bağlı olarak belirlemektedir. 1859 yılı için yıllık abonelik ön ödemeli olarak 1.10 sterlin, altı aylık abonelik 0,18 sterlin ve üç aylık abonelik fiyatı ise 0,10 sterlin olarak belirlenmiştir.⁸ Ancak, takip eden yıllarda değişen maliyetler nedeniyle ücret değişikliğine gidildiği ifade edilebilmektedir. 1866 yılında abonelik ücretlerinin bölgesel olarak belirlendiği görülmektedir. Aşağıda, The Levant Herald gazetesinin dağıtım yerlerine göre fiyatları gösterilmektedir;

İstanbul;	1 yıllık	1.15.0 sterlin
	6 aylık	1.0.0 sterlin
	3 aylık	0.10.0 sterlin
Karadeniz Limanları;	1 yıllık	2.1.8 sterlin
	6 aylık	1.3.4 sterlin
	3 aylık	0.11.8 sterlin
Prenslükler, Malta ve Yunanistan;	1 yıllık	1.19.6 sterlin
	6 aylık	1.2.3 sterlin
	3 aylık	0.11.2 sterlin
Rumeli ve Birleşik Krallık;	1 yıllık	2.3.8 sterlin
	6 aylık	1.4.4 sterlin
	3 aylık	0.12.2 sterlin
Anadolu, Suriye ve Mısır;	1 yıllık	2.4.0 sterlin
	6 aylık	1.4.6 sterlin
	3 aylık	0.12.3 sterlin

1866 yılı basımı yedinci ciltten başlamakta ve ilk sayısının tarihi 3 Ocak 1866 olarak verilmektedir. Gazetenin fiyatı 8.d olarak, bir diğer ifadeyle 8 pens olarak belirlenmiştir. Çeşitli alanlarda reklam başlıklarına yer verilen gazetede, gazetenin

⁸ **The Levant Herald**, Cilt No: 1, Wednesday (02 Şubat) 1859, s. 11

basım yeri ve sorumlu kişi bilgileri küçük puntolarla ifade edilmektedir. Reklam sayfalarından ayrı olarak, içteki altı sayfada haber içeriklerine yer verildiğı görölmektedir. Bu bölümler sırasıyla aşağıdakilerden meydana gelmektedir;

1. Basın Ruhu (Spirit of the Press)
2. Farklı Haberler (Varieties)
3. Kısa Haberler (News in Brief)
4. İstanbul (Constantinople)
5. Yerel Haberler (Local)
6. Hava Durumu (Meteorological Register)
7. Muhabir Haberleri (Correspondent)
8. İngiltere ve Dış Haberler (British and Foreign)
9. Parasal ve Finansal Haberler (Monetary and Commercial)

1. Bölüm: Basın Ruhu; İkinci sayfanın en başında ve ilk sütunda yer almaktadır. Yarım veya bir buçuk sayfalık yorum bölümü olarak değerlendirilmektedir. Bölümde yer alan haber ve yorumlara bakıldığında, farklı ülkelerin ve dünya gündeminin yakından takip edildiğı ifade edilebilmektedir.

2. Bölüm: Farklı Haberler; Söz konusu bölüm üçüncü sayfanın üçüncü sütununda yer almaktadır. Bölümün içeriğinde, sıradışı ve dikkat çekici haberler yer almaktadır. Bu bölümde yer alan haberler genellikle bir sütun boyutundadır.

3. Bölüm: Kısa Haberler; Farklı Haberler bölümünün ardından genellikle üçüncü sayfada yer almaktadır. İçerik olarak, İngiltere başta olmak üzere dünya gündemine dair kısa haber özetlerine yer verilmektedir. Her konuda haberin yer alabildiğı bu bölümde, genellikle siyasi ve güncel olaylara ağırlık verildiğı tespit edilmektedir.

4. Bölüm: İstanbul; Haftanın tarihiyle başlayan bölüm, söz konusu hafta süresince meydana gelen olaylar ve bu olaylarla ilgili haber ve yorumlarla devam etmektedir. Hem yerel hem de uluslararası konular ele alınabilmektedir. Genel olarak muhtelif konulara yer verilmekte ve özellikle siyasi ve ekonomik içeriklerin ön plana çıkmaktadır.

5. Bölüm: Yerel Haberler; Osmanlı İmparatorluğu hakkında yapılan en zengin haberlerin yer aldığı bölümdür. Ağırlıklı olarak İstanbul siyasi ve ekonomik sistemine ilişkin haberler bulunmaktadır. Bölümün boyutu çoğunlukla bir sütunu aşmaktadır. Haberleri takip eden kısımda, ara çizgilerle düzenlenen kısa haberler sıralanmaktadır.

6. Bölüm: Hava Durumu; Yerel haberler bölümünün ardından gelen bölümdür. Günlük ve aylık hava durumu verilerine ayrı ayrı yer verilmektedir. Hava durumu bulut, sis, yağmur, kar ve kasırga verilerine göre sınıflandırılmıştır. Elde edilen verilen tablolar halinde okuyuculara sunulmuştur.

7. Bölüm: Muhabir Haberleri; Hava durumunun ardından gelen bu bölümde, The Levant Herald muhabirleri tarafından aktarılan haberlere yer verilmektedir. Dünyanın çeşitli bölgelerine yönelik bu haberlerde ülke veya şehrin adı en başta yer almaktadır. Altında ise tarih bilgisi verilmektedir. Söz konusu bölüm 6. sayfada ve genel olarak bir sütun uzunluğunda bulunmaktadır.

8. Bölüm: İngiltere ve Dış Haberler; Takip eden bölümde İngiltere ve dış haberler bölümü yer almaktadır. Genel olarak birden fazla sütuna yayılmaktadır. Bölümün altında, haberleri konu alan bölgelerin başlıkları ayrı ayrı sınıflandırılmaktadır.

9. Bölüm: Parasal ve Finansal Haberler; İstanbul merkezli ekonomi haberlerinin yer aldığı bu bölüm yedinci sayfada bulunmaktadır. Genel olarak bir sütun uzunluğundadır. Özellikle ekonominin merkezi olarak kabul edilen Galata Borsası'ndan haberler bildirilmektedir. Söz konusu haberlere ilişkin durum değerlendirilmeleri analiz edilmektedir. Ekonomik göstergeler alt başlıklar halinde ayrı ayrı irdelenmektedir. Bankalar, borsalar, şirketler, iktisadi göstergeler, para piyasaları ve hükümet borçları gibi konular okuyuculara sunulmaktadır.

1.3. Gazetenin Bab-I Ali İle Olan İlişkileri

İstanbul'da bulunan Pera ve Galata semtleri özellikle Tanzimat'tan sonra Avrupa'nın önde gelen kozmopolit şehirlerine benzemeye başlamıştır. Benzer şekilde bu semtlerde yayın yapan yabancı gazetelerin yayın çizgisi de Avrupa'daki gazetelere

yakınlaşmıştır. The Levant Herald gazetesine bakıldığında, bu durumun açık bir şekilde görüldüğü ifade edilebilmektedir. Gazete İstanbul'da yayınlanmasına karşın, Londra'da yayınlanıyor izlenimine sahiptir. Gazetede yer alan haberler çoğunlukla İngiltere merkezli olarak verilmektedir. Ardından, Avrupa'nın çeşitli şehirlerini ve olaylarını konu almaktadır. Avrupa'yla ilgili verilen haberlerde genellikle sosyal, ekonomik ve siyasi konular odak noktasını oluşturmaktadır. Takip eden "Yerel Haberler" bölümünde Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili hadise ve konulara yer verilmektedir. Genel olarak bakıldığında, The Levant Herald gazetesinin yayın hayatı sürecinde Bâb-ı Âli ile sürekli bir çekişme içerisinde olduğu ve bu çizgiyi devam ettirdiği gözlenmektedir. Bir anlamda muhalif bir gazete olarak yayınlarını sürdüren gazete'de yer verilen olaylarla ilişkili olarak Avrupalı devletlerin çıkarlarına uygun hareket ettiği ve Osmanlı hükümeti aleyhine haberleri yayınladığı rahatlıkla anlaşılmaktadır.

The Levant Herald gazetesinin de içinde bulunduğu benzer gazetelerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle ticaret ve finansal sermaye ilişkileri açısından yönlendirici etkisinin olduğu net şekilde görülmektedir. Dış ülkelerin borsalarındaki dalgalanmalarını gazetede yayınlarak Galata Borsası'nı da yönlendirme amacı güttükleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, The Levant Herald gazetesinin azınlıkların ve yabancı siyaset ve sermaye çevrelerinin çıkarları doğrultusunda hareket etmesi, Bâb-ı Âli ile olan çatışmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu çatışmaların en önemli kaynağını ise siyasi konular üzerine yapılan çeşitli asparagas niteliğindeki haberler oluşturmuştur.

The Levant Herald, Bâb-ı Âli'ye sosyal, siyasi ve ekonomik konularla ilgili birçok eleştiri yöneltmiştir. Bu çalışmada incelenen dönem için yapılan eleştiriler aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- Devlet bütçesi
- Yabancılar verilen kapitülasyonlar
- Yabancılar toprak satışı
- Yabancılar verilen imtiyazlar
- Tarımsal durum
- İstanbul'da meydana gelen yangın olayları

Gazetenin Bâb-ı Âli ile olan olumsuz eylemleri karşısında Bab-ı Ali'nin de çeşitli önlem ve uygulamalara gittiği görülmektedir. 1845 yılında ilan edilen 'Polis Nizamı' sansür hükmü getiren ilk uygulama olarak kabul edilmektedir. Ardından, 1849 yılında ruhsatsız basımın caydırılması ve nizamlara aykırı hareket edilmemesi için uyarılarda bulunulması amacıyla elçiliklere bir tezkere gönderilmiştir. 1854 yılında devlet matbaası hariç olmak üzere padişahın iradesi haricinde basım yapılmaması hükmü getirilmiştir. Ancak, artan yayınevleri nedeniyle bu hükmün değiştirilmesi ihtiyacı duyulmuştur. Bu minvalde, çeşitli başvurular sonucunda temettü verilerek yayın izni verilmeye başlanmıştır.⁹ 1864 yılına gelindiğinde ise, Bab-ı Ali ile yabancı basım arasındaki ilişkinin farklılaştığı gözlenmektedir. Bu tarihten itibaren Matbuat Nizamnamesi esasıyla hükümetin gazete yayınlarına sıklıkla müdahalelerde bulunduğu, birçok gazetenin geçici veya kalıcı olarak kapatıldığı ifade edilebilmektedir. Matbuat Nizamnamesi'nin üçüncü maddesinde, yabancı basının yerli basınla aynı şekilde muamele göreceği belirtilmiştir.¹⁰ Nizamnamenin dördüncü ve altıncı maddesinde yer alan yabancı uyruklu olup Osmanlı İmparatorluğu'nda yayın yapmak isteyen yayıncıların Hariciye Nezareti'nden ruhsat alması hükmü, bu yayınların kontrol edilmesini sağlamıştır. Aynı zamanda ruhsat alamayan yayıncıların yayınevi açmalarının da önü kesilmiştir.¹¹

Osmanlı İmparatorluğu'nda yayın hayatının gidişatına ilişkin bir diğer dönüm noktası ise Sultan Abdülaziz dönemine rastlamaktadır. 1867 yılında yayınlanan Kararnâme-i Âli vasıtasıyla yayın hayatına ilişkin bir dizi uygulama getirilmiştir. Buna göre, İstanbul'da çeşitli dillerde yayınlanan gazetelere sert eleştiriler getirilmiş ve üsluplarını düzeltmeleri hakkında salık verilmiştir. Söz konusu kararname ile basına karşı çok sıkı tedbirler getirildiği ifade edilebilmektedir. 1909 yılına kadar yürürlükte kalan kararname esas alınarak Sultan Abdülaziz döneminde birçok gazete

⁹ Alpay Kabacalı, **Baslangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1990, s. 15.

¹⁰ Hasan Refik Ertuğ, **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, 2. Basım, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1959, s. 180.

¹¹ Alpay Kabacalı, **Baslangıçtan Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 75-56.

kapatılmıştır. Muhbir, Diyojen, Hadika ve İbret adlı gazeteler buna örnek olarak gösterilebilmektedir.¹²

The Levant Herald gazetesi, 1873 yılında Kararnâme-i Âlî hükümlerine göre yayın durdurma cezasıyla karşı karşıya kalmıştır. Alınan bu ceza, gazetenin 10 Eylül 1873 tarihli sayısında “The Levant Herald’ın Yayınının Askıya Alınması” başlığı altında okuyucularına bildirilmiştir. Gazete aldığı bu ceza neticesinde 6 Ağustos 1873-10 Eylül 1873 tarihleri arasında yayın hayatına ara vermek zorunda kalmıştır. Gazetenin aldığı cezayı bildirdiği bu haberde, yabancı gazetelerden The Levant Herald’a gelen destek mesajlarına da yer verilmiştir. Bunlar arasında *Impartial de Smyrne* gazetesinin İstanbul muhabiri ile *The London Times* gazetesinden gelen mesajlar bulunmaktadır. Haberde yer alan mesajlarda yayının askıya alınması eleştirilmiştir.

Maliyetlerini karşılayamayan yabancı yayınlara ödenek tahsis etme yoluna gidilmiş ve zararlı yayınların devamı durumunda bu ödenek kesilmiştir. Bu uygulama The Levant Herald gazetesini zor duruma düşürmüştür. Gazete, ödenek kesintisinden meydana gelen zararların Bâb-ı Âli tarafından karşılanmasını talep etmiş aksi takdirde yayınlarına bir başka ülkede devam edeceğini bildirmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde gazete yayınlarını İstanbul’da çıkarmaya devam etmiş ve The Levant Herald gazetesi ile Bâb-ı Âli arasındaki ilişki gazetenin kapandığı yıl olan 1914’e kadar bu minvalde devam etmiştir.

¹² Hamza Çakır, **Osmanlı’da Basın-İktidar İlişkileri** (Azınlık Basını, Türkçe Basın ve Dış Basın), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002, s. 39.

İKİNCİ BÖLÜM

THE LEVANT HERALD GAZETESİNE GÖRE 1866-1870 DÖNEMİNDE OSMANLI DEVLETİ'NDE FİNANSAL PİYASALAR VE TİCARET DÜNYASI

2.1. The Levant Herald Gazetesinde Finansal Piyasalara Dair Haberler

Gazetede finansal piyasalar hakkında yer alan haberler, 1866-1870 yıllarının büyük bir bölümünde yer almaktadır. Haberler; Osmanlı Finansal Birliği, Osmanlı Bankası, Osmanlı'nın dış borçları, Osmanlı'da vergilendirme, menkul kıymetlerindeki gelişmeler ve Royal Sigorta A.Ş gibi Avrupa tipi anaonim şirketlerin haberlerine dair çeşitli konulardan oluşmaktadır. Bu haberlerde, raporlar ve toplantı tutanaklarına da yer verilerek değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca, şikayet ve istek dilekçelerinin de bulunduğu görülmektedir. Bu bölümde yukarıda kategorileştirebildiğimiz ölçüde başlıklarını verdiğimiz hususları alt bölümler yardımıyla izah etmeye, derleyeme çalışacağız. Bu bağlamda tematik bir bakış açısıyla bu alt başlıklara dair izahatler verilmeye çalışılmıştır.

2.1.1. Osmanlı Finansal Birliği ve Temel Özellikleri

The Levant Herald gazetesi, Osmanlı Finansal Birliği'ne ilişkin birçok haber yapmıştır. Bu haberlerde, toplantı tutanakları, raporlar ve çeşitli değerlendirmeler sunulmaktadır. Gazetenin 3 Ocak 1866 tarihli kırk dokuzuncu sayısında "Osmanlı Finansal Birliği" başlığı altında Osmanlı Finansal Birliği'nin kuruluşunu ve genel kuruluna dair bilgiler ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Osmanlı Finansal Birliği'nin ertelenen genel kurul toplantısı 20 Aralık 1865'te London Tavern'de gerçekleştirilmiştir. Başkan Kitson oturumu teşekkürle açarken, ertelenen konuların gündemi oluşturacağını ifade etmiştir. Toplantıda ele alınan en önemli konuların başında işlerin Charles Laffitte and Co. şirketine devredilmesi gelmiştir. Sözleşme şartlarında, Charles Laffitte and Co.'nun Osmanlı Finansal Birliği'nin 300,000 lira

olan işini nakit veya Osmanlı finansal hisselerinin nominal değerine göre kendi hisseleriyle ödeyeceği belirtilmiştir. Hisse senedi seçeneğinin kullanılması durumunda 50 liralık her bir Osmanlı finansal hissesi için kendi hisselerini geri almayı teklif ettikleri limit olan 10 liranın ödenmiş sayılacağı iki adet 20 liralık hisse verilecekti.¹³ Söz konusu hisseler 31. cari temettülerin ödenmesinde yeni şirketin diğer hisselerinin yanında yer alırken, bu tarihe kadar elde edilen tüm kârlar Osmanlı finansal hissedarlarına ait olacaktı. Birlik yöneticileri, 300,000 lira olan kıymetlerini satarak ödeyemezlerse Charles Laffitte and Co. 50,000 lirayı geçmemek üzere ödemeyi üstlenecek böylece transfer garantili Osmanlı Birliği'nin değeri 250,000 lira olacaktır. Bununla birlikte, gerçekleşen miktar 300,000 lirayı aşarsa bu fazla Osmanlı Finansal Birliği hissedarları arasında paylaştırılabilir. Gazete'ye göre, hissedarların yaptırım için yüklenmek zorunda oldukları bu anlaşmanın şartları Osmanlı Finansal Birliği yöneticileri tarafından yerine getirilebilseydi yöneticiler bu durumdan çok memnun kalacaklardı. Basit ve anlaşılabilir olan bu anlaşmanın şartları Gazete'ye göre, yöneticilerin elde edebilecekleri en iyi şartlar olup, bu anlaşmayla birlikte Osmanlı Finansal Birliği'nin geleceği güvence altına alınmıştır. Dolayısıyla anlaşmanın ivedilikle onaylanıp uygulanması önem taşımaktaydı. Albay Rowley'in de önergeyi desteklediği görülmektedir.¹⁴

Oturum sırasında birkaç hissedar söz hakkı istemiş ve kendileri açısından önemli olan konular hakkında sorular sormuşlardır. Şirket hisselerinin tamamının Charles Laffitte and Co. tarafından satın alınıp alınmadığı, bulunan sermayenin oldukça maliyetli olduğu ve bazı konuşmacıların şirket hisselerine zarar verdiği gibi tartışmalar yaşanmıştır. Tartışmaların ardından birkaç hissedarın da benzer şekilde düzenlemeye onay verdikleri anlaşılmaktadır.

Başkan, kendisine yöneltilen sorulara yanıt olarak İspanyol Pasiflerini satın alacaklarıyla ilgili söylentilerin doğru olmadığını ifade etmiştir. Toplantıdaki bir diğer konu olan Gellivara Şirketi'yle ilgili konuların tartışmaya açılması reddedilmiş ve Osmanlı Finansal Birliği'yle bu şirket arasında herhangi bir işlem olmadığı hakkında

¹³ **The Levant Herald**, Cilt/7, No 49, Wednesday (3 Ocak) 1866, s. 390.

¹⁴ **The Levant Herald**, Cilt/7, No 49, Wednesday (3 Ocak) 1866, s. 390.

güvence verme taahhütünde bulunmuştur.¹⁵ Menkul kıymetler hususunda ise, ne zaman gerçekleştirileceği hakkında bir açıklamada bulunulmamış ancak bunun gerçekleştirilmesinde her iki tarafın yararının da gözetilmesi gerektiği düşünülmüştür. Osmanlı Finansal Birliği'nin kâr elde etmesi durumunda bu karın hissedarlar arasında paylaştırılmasına karar verilmiş ve hissedarların çağrısının asıl toplantıdan sonra ödenecek şekilde düzeltilmiştir. Toplantı neticesinde, önerge oybirliğiyle kabul edilmiş ve oturum olağan şekilde sona erdirilmiştir.

Osmanlı Finansal Birliği'nin yukarıda ayrıntıları verilen yapısının Osmanlılar için bahsi geçen dönemde önemi büyüktür. Osmanlı Finansal Birliği, nam-ı diğer Şirket-i Maliye-i Mahdûde-i Osmanî, 1864 yılı Şubat ayında kurulmuş bir sermaye girişimidir. 1860'lı yıllardan itibaren başlayan yoğun ticari faaliyetler, Osmanlılar ile Avrupalı devletler arasında özellikle Amerikan İç Savaşı'nın olumlu etkisiyle gelişmiş ve yoğunlaşmıştır. Artan bu dış ticaret, finansman ihtiyacını da arttırmıştır. Artan bu finansman ihtiyacı, Osmanlı topraklarının Avrupalı tüccarlar ve sermaye sahipleri nezdinde finansal bir işbirliğine olan ihtiyacı da tetiklemişti. Dolayısıyla Osmanlı Finansal Birliği bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin kapitalist sisteme entegrasyonu açısından da önemli bir kurum olarak değerlendirilmesini sağlamıştır.¹⁶

2.1.2. Osmanlı Bankası'na Dair Haberler

The Levant Herald Gazetesi, Osmanlı Bankası hakkında ayrıntılı yazılar hazırlamıştır. 9 Mayıs 1866 tarihli sayısında Osmanlı Bankası'nın durumu ele alınmıştır. Anonim Şirket olarak kurulan Osmanlı Bankası'nın ihtiyaçları karşılamayacak durumda olduğu belirtilmiştir. Osmanlı Bankası'nın sadece spekülatif güdülerle değil, Türk İmparatorluğu'ndaki bankacılık işlemleri için oldukça büyük ve karlı bir alan olduğu için satın alındığı ifade edilmiştir. Osmanlı Şirketi'nin işlemlere başlamak için gerekli araç ve olanaklara sahip olduğu ve bu satın alma projesinin halk tarafından olumlu karşılandığı aktarılmıştır. Ancak, kendini büyük işlemlere adanmış bazı kişilerin menfaati dolayısıyla şirketin büyümesine karşı çıkması nedeniyle

¹⁵ **The Levant Herald**, Cilt/7, No 49, Wednesday (3 Ocak) 1866, s. 390.

¹⁶ Mehmet Çetin, "Osmanlı Devleti'nde Bir İngiliz Sermaye Girişimi: Şirket-i Maliye-i Mahdûde-i Osmanî", **Bellekten**, C. 86, 2022, ss. 219-249. doi:10.37879/bellekten.2022.219.

kuruluşunun engellenmesine neden olduğu görülebilmektedir. Gazete'nin ilerleyen kısmında, Bay Conybare'in açıklamalarına yer verilmiş ve Menkul Kıymetler Borsası'nın bazı üyelerinin olumsuz yaklaşımları anlatılmıştır.¹⁷ Ayrıca, hissedarların sağduyu ve öngörüye sahip olmamaları nedeniyle bu anonim şirketin başarıya ulaşamayacağını söylemiştir. Bu açıklamalardan Osmanlı İmparatorluğu'nun sahip olduğu geniş ve üretken kaynakların İngiliz İmparatorluğu tarafından yakından incelendiği ve talip olunduğu anlaşılabilmektedir. İngiliz bankalarının bu banka için gereken sermayeyi karlı hale getirerek bu süreci işletmek istediği noktasında çabalarının olduğu dikkat çekmektedir.

Gazete'nin aynı sayısının ilerleyen kısmında Osmanlı Bankası'yla ilgili bir yazıya daha yer verildiği görülmektedir. Bu yazıda, 24 Nisan'da şirketin gönüllü olarak tasfiye edilip edilmeyeceğini belirlemek amacıyla banka hissedarları arasında olağanüstü bir genel kurul toplantısının yapıldığı ve toplantıya E. J. Maybridge'in başkanlık ettiği aktarılmıştır. Oturumun aslında temettü dağıtılmasının görüşülmesi için açılması beklendiği ifade edilmiştir. Toplantının üç amacı olduğu bunlardan ilkinin; şimdiye kadar yapılan fiili harcamalarla ilgili olarak bir uzlaşmaya varmak, ikincisi; artık Osmanlı Şirketi ve tasfiye memurlarının elinde olan parayla ilgili anlaşmaya varmak ve sonuncusu ise; şirketin tasfiyesini karara bağlamak olduğu belirtilmiştir.¹⁸ Gazete'ye göre, Osmanlı Şirketi'nin (limited) özünü 1 Mayıs 1866'da veya daha önce Osmanlı Bankası'na ödeyeceği iki şirketin bedeli için sunacağı şartlar oluşturmaktadır. Buna göre, 15,000 sterlinlik krediye %8 faizle yine Osmanlı Bankası'na 3,000 sterlinlik getiri ve şirketten aldıkları 5,000 sterlinin bir kısmı, meydana gelebilecek zararları karşılamak için tutulmaktadır.

Toplantıda Osmanlı Şirketi'nden Bay Kimber'in söz konusu paraya şirket tarafından dokunulmadığına ve iki şirketin yöneticilerinin de kararlaştırılandan başka bir amaca yönelik olmadığına dair güvence verildiği ifade edilmiştir. Gazete, bu 5,000 sterlinle ilgili olarak, Osmanlı Şirketi'nin bu meblağı geçerli bir bedel olmaksızın iade etmeleri halinde talimatların hissedarlar tarafından sorumlu tutulabileceğini vurgulamaktadır. Osmanlı Şirketi'nin elindeki bu 15,000 Sterlin'e kendi

¹⁷ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 14, Wednesday (9 Mayıs) 1866, s. 106.

¹⁸ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 14, Wednesday (9 Mayıs) 1866, s. 110.

oluşturdukları tasfiye memurlarının değil, Osmanlı Bankası'nın yasal olarak atanmış temsilcilerinin yaptırımını dışında dokunulmayacağı kararlaştırılmıştır.¹⁹

Oturumda yer alan bir diğer ismin Osmanlı Bankası'nın avukatı olan Bay Courtney olduğu anlaşılmaktadır. Bay Courtney, bu görüşmenin Osmanlı Şirketi'ne ödenen 15,000 sterlinin henüz anlaşılmadığını ifade etmiştir. Toplantıda getirilen bir diğer husus ise, Osmanlı Bankası'nın şubeleriyle ilgili kullandığı paranın geleceği olmuştur. Ancak, Osmanlı Şirketi'nin yöneticilerinin, şirketin hissedarlarıyla adil ve uzlaşmacı bir şekilde anlaşmaya hevesli oldukları belirtilmiştir.²⁰

Toplantının son bölümünde, hissedarların konuşmalarının yer aldığı görülmektedir. Hissedarlardan biri, diğer şirketlere nazaran daha güvenilir hareket etmelerinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ve Borsa'da yapılan manipülasyonların itibarsızlıktan başka bir şey olmadığını söylemiştir. Ödemelerin şirketlerin çoğunda bulunmayan bir şekilde adil ve uygun yapıldığına inanmaktaydı. Bir diğer hissedar olan Bay Kerr'in ise toplantıya bir öneri sunduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, Osmanlı Şirketi'nden 15,000 sterlinlik senet üzerine şirketin gönüllü olarak tasfiye edilmesi lehinde verilen kararı desteklemiştir.²¹

Gazete, Türkiye Bankası'yla ilgili haberinde 17 Haziran'da Times'da yer alan Queen's Bench yasası raporunu değerlendirmektedir. Osmanlı Şirketi'nin bir Türkiye Bankası kurma girişiminde bulunduğu ve Türkiye Bankası'nın kuruluşu ve tanıtımında verilecek hizmetlerde görevlendirilen avukatlara 500 lira ödeyecekleri bir anlaşma yapıldığı aktarılmıştır. Bununla beraber, eğer girişim başarısız olursa, masrafların Osmanlı şirketi tarafından ödeneceği, ancak yeni banka kurulursa bankanın tüm masrafları ve 5.000 lira bonusu Osmanlı Şirketi'ne ödeyeceği ifade edilmiştir. Bu anlaşmaya göre, avukatlara 500 lira ödenmiş ve Türkiye Bankası'nın kurularak masrafların ve 5.000 lira bonusun Osmanlı Şirketi'ne ödendiği belirtilmiştir.²²

¹⁹ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 14, Wednesday (9 Mayıs) 1866, s. 110.

²⁰ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 14, Wednesday (9 Mayıs) 1866, s. 110.

²¹ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 14, Wednesday (9 Mayıs) 1866, s. 110.

²² **The Levant Herald**, Cilt/9, No 19, Çarşamba (26 Haziran) 1867, s. 147.

Sir George Honyman, paranın neden banka kurulmadan önce ödendiğini açıklamıştır. Bir şirketi kurmak, yani kişileri hissedar ve yönetici olmaya ikna etmek için ödenen bu paranın yaygın bir durum olduğunu söylemiştir. Paranın Osmanlı Şirketi tarafından ödendi ve avukatların yalnızca Osmanlı Şirketi'ne karşı sorumlu olduğunu ifade etmiştir. Bay Brown ve Bay Cave ise, tasfiye memurlarının paraya ne olduğunu bilmek istediklerini ve elbette bilme hakkına sahip olduklarını söylemişlerdir. Buna göre, paranın harcandığı ve başvurunun yapıldığı sırada avukatlar, Türkiye Bankası hissedarları için çalışmaktaydı. Türkiye Bankası'ndaki yöneticilerin aynı zamanda Osmanlı Şirketi'nin yöneticileri olduğu ve Türkiye Bankası hissedarlarının 5.000 liranın 500 lirasını kendilerine ödeyecekleri bir anlaşma yaptıkları aktarılmıştır.

The Levant Herald Gazetesi 10 Temmuz 1867 tarihli sayısında Osmanlı Bankası'nın yıllık genel kurul toplantısını ele almıştır. Genel Kurul toplantısı, 27 Haziran'da Bay A. H. Layard başkanlığında London Tavern'de gerçekleştirilmiştir. 31 Aralık 1866'ya kadar yapılan hesaplarda, önceki 12 ay için 367.801 sterlin brüt kâr elde edildiği aktarılmıştır. Giderler ve şüpheli borçlar karşılandıktan sonra, 214.504 sterlin 9d'lık bakiye, tüzüğe uygun olarak dağıtılmaya hazır durumdadır. Buna rağmen, geçen yılın % 90'ı alışılmadık derecede az miktarda kötü borçla geçmiş ve sıkıntılı zamanlara ve ticari panik sırasında büyük meblağları Londra'da yoğunlaştırmanın gerekliliğine rağmen, iyi işlerin gelişmesine yönelik belirgin bir eğilim sergilemiştir. Burada, net kara iki kalemin olumsuz etki ettiği ifade edilmiştir. Bunlardan ilki, daha önceki raporlarda da duyurulan Galata yönetimi tarafından bir süre önce yapılan kötü yönetimden kaynaklanmıştır. Kurul, Galata şubesinin kapanmasından sonra son raporlarında belirtilen miktarın hemen iptal etmesini tavsiye etmiştir. İkinci madde ise, bankanın Societe Generale Ottomane'de sahip olduğu hisselerin piyasa değerindeki azalmadır. Bu hisseler Aralık 1865'te o zamanki piyasa fiyatından devredilmiştir. Geçen yılki temettü yaklaşık yüzde 18 ve on sekiz ay öncesindeki temettü yüzde 31'e ulaşmış; ancak varlıklar 31 Aralık'ta büyük bir değer düşüşü yaşadığından, hesaplarda önemli ölçüde düşük bir değerlendirme meydana gelmiştir. Raporun başlangıcında atıfta bulunulan 214.504 sterlin 9s 4d bakiyesinden düşüldükten sonra, rezerv fonu için 184.059 sterlin 11s 6d kalmıştır ve bunun 99.879

sterlini son Ocak ayında dağıtılmıştır. Kurul, söz konusu yıl için %9'luk bir temele eşit hisse başına 8s ödeme yapılmasını ve ileriye taşınacak 4,277 sterlin 7s 6d bakiye bırakılmasını tavsiye etmiştir.²³

Başkan, raporu kabul ederken, başkanlık görevini yerine getirmesi için bulunulan koşullara ve Osmanlı Bankası'nın önceki bağlantısına atıfta bulunarak, bankanın başarısı veya Osmanlı imparatorluğunun kaynaklarını yenilemenin önemli olduğunu ifade etmiştir. Bankayla bağlantısının koptuğu dönemde, artık özel bir kurum olmadığı, Osmanlı Hükümeti'nin mali kurumu haline geldiği aktarılmıştır. Bankanın Hükümet ile olan işlemlerinin büyük ve geniş kapsamlı olduğu ancak, bankanın milletle olan işlemlerinin genişlemesinin de Banka'nın geleceği için aynı derecede önemli olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, kendi konumlarından ve Hükümet ile olan bağlantılarından dolayı İngiltere'de saf ve meşru bankacılık olarak görülmeyen işlerle uğraşmak zorunda kaldıkları aktarılmıştır. Krizin ortasında, yönetim kurulunun 600.000 sterlinlik bir sermaye artışına gittiği ve bunun, aşırı ihtiyatlılık gerektiren ticari düzensizlikler ve işlemlerin daralması nedeniyle yıl içinde devredilemediği değerlendirilmiştir. Net ve brüt kar arasında hesaplarda görüldüğü gibi, 153.247 sterlinlik bir fark olduğu ve bu farkın çeşitli nedenlerden kaynaklandığı vurgulanmıştır. Varlıkların değerlemesinde, Societe Ottoomane'deki hisselerin değerinden 38.000 sterlin düşülmüş ancak, yıl içerisinde mevcut olan kötü ve şüpheli borçlar için 23.000 sterlin silinmiştir. Ayrıca ön giderlerden düşülen 2.500 sterlin ve bu kalemlerle birlikte net ve brüt karlar arasındaki 153.000 sterlinlik farkı oluşmuştur. Ardından, Bay Layard'ın, mevcut şubelerin ve hesapların denetimine atıfta bulunarak, alkışlarla birlikte konuşmasını bitirdiği aktarılmıştır.

Bay Stewart'ın da önergeyi desteklediği anlaşılmaktadır. Şimdiye kadar her yıl yöneticilere muhalefet ettiğini kabul eden Binbaşı Ross ise, başkanın beyan ettiği şekliyle yönetim kurulunun görüşlerine katılmıştır. Bankanın iki yöneticisinin aynı zamanda Societe'nin de direktörü olduğu ve işlemlerin her iki kurumun karşılıklı yararı gözetilerek yürütüldüğü ifade edilmiştir.

²³ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 21, Çarşamba (10 Temmuz) 1867, s. 166.

The Levant Herald Gazetesi, Fuad Paşa'nın özelliklerini ve Osmanlı Bankası özelindeki etkilerini detaylı bir şekilde ele almıştır. Haber, Sultan'ın Londra'dan ayrılmasından önceki gün Fuad Paşa'nın, Bay Layard ve Osmanlı Bankası yöneticileri tarafından Star and Garter Richmond'da bir kahvaltıda ağırlandığını belirterek başlamaktadır. Fuad Paşa, Bay Layard tarafından İngiliz gelişme yeteneğinin bile üzerinde, Türkiye'nin yeniden canlandırıcısı olarak, serbest ticaretin ve reformun değerini hızlıca kavrayan ve bu büyük ilkeleri gerçekleştirmeye hazır bir adam olarak tanımlanmıştır.

Fuad Paşa Türklerin, nihayetinde ödeyecekleri bazı borçları ödemek zorunda olduklarını, ancak Padişahın İngiltere'yi ziyaretiyle asla yeterince geri ödeyemeyeceğini düşündüğü yükümlülükler üstlendiğini söylemiştir. Fuad Paşa'nın kendisini İngiltere'deki fabrikalar için yiyecek sağlayan bir işçi ve İngiliz ürünleri satın almak için en iyi müşterilerden biri olarak gördüğü değerlendirilmiştir. Doğu sorununun siyasetten çok gerçek anlamda ekonomi sorunu olduğu ve demiryolları, ticari faaliyetler ve gelişmenin, çok geçmeden Doğu meselelerinin karmakarışıklığına farklı bir boyut kazandıracağı vurgulanmıştır. Sultan'ın Kraliçe'nin halkından çok etkilendiği ve Majestelerinin, İngiltere ve Türkiye ittifakına coşkuyla yanıt veren bir kadeh kaldırmayı teklif ederek sona erdiği ifade edilmiştir.²⁴

The Levant Herald Gazetesi, Osmanlı İmparatorluk Bankası 30 Eylül bilançosuna atıfta bulunan 16 Kasım Finansından alıntı yapmaktadır. Banka'nın 31 Ekim'e ait aylık beyanının alındığı ve rakamların, önceki getirilere göre neredeyse tüm kalemlerde bir iyileşme gösterdiği ifade edilmiştir. Banka'nın, kendi çıkarına en uygun şekilde “bono ve diğer menkul kıymetler” şeklinde 25.015.286 sterlin daha fazla varlığa sahip olduğu aktarılmıştır. Bu rakam, 31 Ekim'de Finans tarafından kote edilen Eylül bilançosunda gösterilenden daha fazladır. “Cari Hesaplar ve Vadesiz Hesaplar” ın borçlu tarafındaki varlıkları 2.595.245 sterlin artmış ve kredi tarafında 11.085.277 sterlin daha az yükümlülük göstermiştir. Böylece Banka'nın, bir önceki ayın sonuna göre Ekim ayı sonunda 13.680.523 sterlinlik bir avantaja sahip olduğu görülmüştür. Dolaşımdaki Banknotlar ve ödenecek borçlarla ilgili olarak, Eylül sonunda bu

²⁴ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 25, Çarşamba (7 Ağustos) 1867, s. 198.

başlıkların altındaki kümülatif meblağın 62.070.010 sterlin olarak belirtildiği, diğer varlıkların kayıpsız gerçekleştirilememesi durumunda bu varlıkların sadece 43.427.083 sterlin olacağı ifade edilmiştir. Bununla birlikte, Ekim getirilerinin olumlu olduğu ve açığın yaklaşık 3.000.000 sterlin düzeyine düştüğü açıklanmaktadır. Bu nedenle, geçen ayın getirisinin önceki dönemlere göre neredeyse tüm kalemlerde bir iyileşme gösterdiği değerlendirilmiştir.

İmparatorluk Hazinesi'nin, 74.202.020 için alacaklı olup, toplam 21.517.838 sterlinin borcundan düşüldüğü, yani geçen 30 Eylül'de Hükümetin herhangi bir anda çekebileceği 52.685.082 sterlinlik bir meblağ bulunduğu hesaplanmıştır. Buna göre, Banka'nın sorumlu olduğu diğer borçlar aşağıdaki gibidir;²⁵

Tablo 2.1: Banka'nın Sorumlu Olduğu Diğer Borçlar

Banknotlar	4.843.250
Ödenecek Borçlar	57.226.760
Toplam	62.070.010

Not: Para birimi olarak Sterlin baz alınmıştır.

Diğer varlıklar kayıpsız gerçekleşemez ise, eldeki mevcut varlıkların sadece 43.427.083 sterlin tutarında olacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluk Bankası'nın durumu tatmin edici olsa da, yöneticilerin dolaşan söylentilere son vermesinin en basit yolunun Banka'nın varlıkları hakkında kamuoyunu aydınlatması gerektiği vurgulanmıştır.

The Levant Herald gazetesi, 26 Şubat 1868 tarihli sayısında Osmanlı Bankası'nın yeni genel müdürü hakkında haber yapmıştır. Bay Grant-Duff, Osmanlıların, Yunanistan'dan farklı olarak, yetkin mevki ve bütünlük sahibi kişilere siyasi entrikadan ziyade bir kariyer önerdiğini söylemiştir. Lord Hobart'ın, Türkiye'nin mali durumu hakkında rapor vermek üzere Bay Forster ile birlikte 1861'de İstanbul'a gönderilmeden önce burada yetenekli bir memur olarak çalıştığı bilgisi verilmiştir. Halkın, Lord Hobart'ın daha önce üstlendiği görevler dolayısıyla ona olan inancının

²⁵ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 41, Çarşamba (27 Kasım) 1867, s. 325.

tam olduğu aktarılmıştır. Bu nedenle, Lord Hobert'in uygulamalı finans alanındaki olgun deneyimini Osmanlılara aktaracağı değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, bu atamanın Osmanlı İmparatorluk Bankası ve Türkiye İmparatorluk Hükümeti hissedarları tarafından olumlu karşılandığı vurgulanmıştır.

Lord Hobart'ın, İstanbul'a geldiğinde, Osmanlı mali yönetimini kötü bir durumda, ancak 1861'de bıraktığından çok daha iyi bir şekilde bulduğu belirtilmiştir. Vergilendirme daha yüksek olup, daha tarafsız ve daha az istismarla toplanmıştır. Ticaret daha fazla teşvik almış ve bu teşvikler daha resmi bir şekilde tanımlanmıştır. Lord Hobart'ın, Osmanlı Devleti'nin, özellikle tarım, maden ve denizcilik kaynaklarının geliştirilmesine uygulanan mali iyileştirmelerin kovuşturulmasının ve bu bakımdan Lord Hobart'ın atanmasının Osmanlılar ve kendi seçmenleri için avantajlı olacağı değerlendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Avrupa Kıtasındaki Bölgelerinin mali durumu aşağıdaki gibi verilmiştir;²⁶

Tablo 2.2: Osmanlı Devleti'nin Avrupa Kıtasındaki Bölgelerinin Mali Durumu

1862	4.260.708 (sterlin)	3.855.028 (Sterlin)
1863	5.270.319	5.763.772
1864	5.663.138	6.278.058
1865	5.405.692	5.847.332
1866	5.276.417	6.481.490

Not: Para birimi olarak Sterlin baz alınmıştır.

1814 yılında Türkiye'nin tüm nüfusunun 35.850.000 olduğu, ancak Avrupa Türkiye'sinin nüfusunun sadece 15.500.000 olduğu bilgisi verilmiştir. Getirilerin sürekli bir genişleme eğilimi gösterdiği ve 1863'te önceki yıla göre belirgin bir artış olduğu ifade edilmiştir. Bunun nedeninin Mart 1863'te yürürlüğe giren ve ihracat ve ithalat vergilerinin neredeyse asgariye indirildiği 1861 Nisan tarihli liberal antlaşmadan kaynaklandığı belirtilmiştir. İktidar açısından mali aianda tecrübeli bir müdüre sahip olmanın, Türkiye'deki çiftçiler için de üretim ve tüketim açısından önemli bir kazanç olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca, endüstrileri de canlandırılacağı ve aynı zamanda korunacağı aktarılmıştır. Söz konusu dönem için Türkiye ticaretinin yılda 70.000.000 sterlin olduğu tahmin edilmiştir. Ancak, bu ticaretin büyük bir kısmının takasa dayalı olduğu düşünüldüğünde, milli gelirin gerçek kaynağını bilen

²⁶ **The Levant Herald**, Cilt/10, No 2, Çarşamba (26 Şubat) 1868, s. 11.

bir kişi tarafından yönetilmesinin teşvikler için bir açılım getireceği ifade edilmiştir. Böyle bir müdürün etkisinin tüm alanlarda hissedileceği ve halkın ahlaki standardının yükselteceği belirtilmiştir.

Osmanlı İmparatorluk Bankası'nın, milli gelire ilişkin iddialarına yönelik olarak ekimi teşvik edeceği ve sanayiye resmi saldırılara karşı koruyacağı iddiasıyla devletin temel bankası olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda, Lord Hobart'ın temsilcilerinin daha etkili olacağı ve etkili olduğu için, Türk alacaklılara teminat olarak verilen menkul kıymetlerin değerinin yükseleceği vurgulanmıştır. Türkiye'nin tüm borcunun yaklaşık 71.000.000 sterlin ve yıllık giderinin yaklaşık 3.700.000 sterlin olduğu, yıllık gelirinin ise 14.000.000 sterlin olduğu, yani borcunun 5 yılın gelirinden biraz fazla olduğu anlaşılmıştır. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de nüfus arttıkça, miktar durağan olsa da borç yükünün azaldığı irdelenmiştir. Ancak, Türkiye'de borcun yükünü tahmin ederken sadece nüfus artışının değil, sürekli gelişen mali yönetim sistemi nedeniyle kaynakların sürekli büyümesinin de hesaba katılması gerektiği ifade edilmiştir. Osmanlı Hükümeti'nin yabancı alacaklılara olan taahhütlerini her zaman yerine getirdiği ve bu atamanın da zaman zaman ortaya çıkan geçici kaygıları azaltacağı belirtilmiştir. Türk hisse senetlerinin, halka yeni arz edilmesinden dolayı gerçek değerlerinin çok altında oldukları değerlendirilmiştir. Ayrıca, Türkiye de heterojen bir nüfus olduğu ve hoşgörölü, iyi niyetli ve onurlu bir Hükümete sahip olduğu aktarılmıştır. Lord Hobart'ın kariyerine başlamasıyla hem Türkiye'nin hem de Osmanlı İmparatorluk Bankası'nın kazançlı çıkacağı vurgulanmıştır.

The Levant Herald gazetesinin 1 Temmuz 1868 tarihli sayısında, Osmanlı İmparatorluk Bankası'nın beşinci yıllık toplantısı değerlendirilmektedir. Toplantı, 16 Haziran'da Londra'daki City Terminus Hotel'de A. H. Layard'ın başkanlığında yapılmıştır. Başkan, geçen yıl banka ve ticaret dünyasının eşi görölmemiş bir felaket yaşıadığı, ancak yine de oldukça büyük miktarda bir temettü ödediklerini aktarmıştır. Ödenmesi önerilen temettünün, sert ve sağlam bankacılık işlemleri nedeniyle elde edildiği açıklanmıştır. Paranın düşük bir oranda olması dolayısıyla, insanların bankanın büyük kar elde ettiği işlemlere girmekten kaçındığı ve bu nedenle, yönetim kurulunun dağıtmak istediği karın, istisnai işlemlerden değil, sıradan bankacılıktan

kaynaklandığı ifade edilmiştir. Bir önceki yılın kapanışında brüt ve net kar arasındaki fark 153.000 sterlin olurken, güncel farkın sadece 75.000 sterlin olduğu belirtilmiştir. Geçen yıl, kötü ve şüpheli borçlar için çok büyük bir meblağ olduğu ve Societe Generale Ottoman'ın hisselerinde büyük bir değer kaybı meydana geldiği aktarılmıştır. Cari yılda ise, bankanın Societe Generale Ottoman'da sahip olduğu hisselerin banka hesaplarında yer aldığı çok üzerinde bir fiyatla yer almasının yanı sıra kötü borç miktarının oldukça azaldığı ifade edilmiştir. Ayrıca bankanın ana işlemlerinin İngiltere'de değil, yönetim kurulunun yöneticiler üzerinde çok az kontrol sahibi olabileceği uzak bir ülkede yürütüldüğü vurgulanmıştır. Bu nedenle yönetim görevlerine, alınan talimatlara dikkat edecek, onurlu ve dürüst bir yönetici atamanın gerekli hale geldiği değerlendirilmiştir. Banka, Hükümete sabit bir faiz oranında bir miktar para avans verme yükümlülüğü altındaydı; ancak bankanın resmi işlemlerinden ayrı olan genel işlemlerin bir ilerleme kaydettiğinin bir kanıtı olarak, dolaşımdaki banknotlarda olduğu gibi sabit dönemler için mevduatın büyük ölçüde arttığına dikkat çekmiştir. Her iki olgu da kamuoyunun bankaya olan güveninin arttığının bir kanıtıydı. Yapılan bazı düzenlemelerle, bankanın, mal sahiplerine son bilançoğu sunduğunda elinde tuttuğu kredinin bu kısmını elden çıkarması sağlanmıştır. İskenderiye'de bir şube açılmış ve bu şube bankanın faaliyet alanını genişletmenin yanı sıra, Anadolu'daki şubelerin halihazırda yürüttükleri işlemler için daha geniş imkanlar sağlanmıştır. Bununla birlikte, Girit'teki ayaklanmaya ve Osmanlı imparatorluğunun çeşitli kredilerinin sağlamlaştırılmasına atıfta bulunarak, hem ülke hem de bu banka için büyük bir ilerleme kaydedildiği değerlendirilmiştir. Başkan, kredi faizinin ülkenin yıllık gelirlerinden ödenmesinin doğru olabileceğini ve imparatorluğun defter borçlarına eklenmediğini ekleyerek konuşmasını sonlandırmıştır.²⁷

Oturum sırasında söz alan T. C. Bruce'ın önergeyi desteklediği aktarılmıştır. Bankanın şubelerini ve acentelerini teftişten yeni dönen Bruce'ın halka açık bir toplantıda çeşitli ayrıntılara girmese de, bankanın işlerinden duyduğu memnuniyeti ve çeşitli şubelerdeki niteliksiz yönetimi dile getirdiği ifade edilmiştir.

²⁷ **The Levant Herald**, Cilt/10, No 20, Çarşamba (1 Temmuz) 1868, s. 155.

Başkan'ın, pay sahipleri tarafından yöneltilen sorulara yanıt olarak, geçen yılda kötü ve şüpheli borçlar için, sonraki yıllar için gerektirdiğinden daha büyük bir meblağın silineceğini söylediği aktarılmıştır. Bu bir hata olsa da, hissedarların Başkan'ın ihtiyatlı biri olduğunu düşünmesi nedeniyle şikayet etmedikleri vurgulanmıştır. Halkın güveni yeniden tesis edilene kadar Türkiye'de senet dolaşımının çok büyük ölçüde arttırılmaması gerektiği düşünülmüş ve esas sözleşme ile ön giderlerin her yıl onda birinin mahsup edilmesine karar verilmiştir.

Ardından söz alan Bay Chapman, 5 yılın sonuna geldiklerinde, banka organizasyonunun iyileştirilip iyileştirilemeyeceğini görmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bankanın hiçbir zaman halkın güvenini kazanmadığını dile getirmiştir. Eski şikayetleri dile getirmek istemese de, bankanın Osmanlı Bankası'ndan Osmanlı İmparatorluk Bankası'na geçiş şeklini açıkça onaylamadığı ve bankanın teşkilatının karakter olarak tamamen yabancı olduğunu belirtmiştir.

Başkan, imtiyazın 30 yıl sürdüğünü ve bankanın şu anda revize etme yetkisinin olmadığını açıklamıştır. İmtiyaz, Osmanlı tarafından diplomatik olarak verilmiş ve eğer ilk teklif edildiğinde Osmanlı Bankası hissedarları almasaydı, bankanın artık var olamayacağını ifade etmiştir.

Oturumun son kısmında raporun kabul edildiği ve Binbaşı Keene'in, İngiliz komitesine yeniden atanmasının onayladığı belirtilmiştir. Charles Mallet, le Baron Hottingueur, A. Andie Du Machy, C. Salvador, Du Pin, V. Buffarini, le Conte Pilliet-Will, MG Alberti ve le Marquis de Ploene ise Fransız komitesini oluşturmak üzere seçilmiş ve oturum başkan ve yöneticilerin teşekkürü ile sona ermiştir.

2.1.3. Osmanlı Devleti'nin Dış Borçları

The Levant Herald gazetesi, 15 Ağustos 1866 tarihli sayısında genel borç tahvillerinin yeni konusunu gündemine almıştır. İmparatorluk Hükümeti'nin geçen yıl yurtdışında yapmayı gerekli gördüğü anlaşma hükümlerini yerine getirmek ve Hazine'nin öngörülemeyen ve olağanüstü ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla son derece külfetli olan bir anlaşma yaptığı belirtilmiştir. Genel Borç İhtiyatı Tahvillerinin ikinci bölümünü oluşturan 3.000.000 liranın söz konusu taahhütlerin yerine getirilmesi amacıyla derhal ihraç edilmesi emredilmiştir. Ayrıca bu tahvillerin fazlasının

Bayındırlık Dairesi emrine verilip Erzurum'a giden Trabzon yolunun tamamlanmasında Büyük Adalet Divanı kontrolünde çalıştırılması ve Trabazon'da liman inşaatı yapılması kararlaştırılmıştır. Sadrazamlık ve Maliye Bakanlığı, her biri kendi ilgisine göre bu Kanun'un uygulanmasından sorumlu tutulmuştur.

Devam eden kısımda, Times Dergisi'nin birinci sayısında ele alınan yazıyla ilgili Hazine Müsteşarlığı'nın durumu ve geleceğiyle hakkında Londra'da süregelen izlenimi göstermektedir. Türkiye Kosolide Borcu'ndaki temettüyü 13 Ekim'e kadar %6 faizle erteleyen son bildirim, yükümlülüğün o tarihte yerine getirileceğine dair "herhangi bir güvence" ifade etmediği belirtilmiştir. Genel gelirlerin, hükümetin zamanında geri ödemesi gereken dış borcun kuponunu karşılamak için 300.000 lirayı da içeren ağır avanslar sağlandığını ifade edilmiştir.²⁸ 1858 yılının gümrük gelirlerinin İngiliz kredisi için ipotekli olduğu ve kalan gelirlerin takip eden krediler için ipotek edildiği aktarılmıştır. Ayrıca, son 2 ayda sözleşmeye bağlanan tüm küçük yerel kredilerin gelecekteki tüm gelirlerde alacak haline geldiği sonucuna varılmaktadır. Askerlerin maaşını ödemek için hem içeriden hem de dışarıdan borç alındığı ve Maliye Bakanlığı 17. Dairesi'nin ekmek için para isteyen Türk kadınlar tarafından kuşatıldığı ifade edilmiştir. En iç karartıcı görüşü benimseyenler bile Türkiye'nin bitkin olduğuna inanmadığı, tartışılan tek şeyin tam bir sistem devrimi olduğu bilgisi verilmiştir.

The Levant Herald Gazetesi'nin 19 Eylül 1866 tarihli sayısında, Türkiye finansının durumu ve geleceği hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Osmanlıların cesur, zeki ve iyi niyetlerine dikkat çekilerek ülkelerinin hem verimi hem de coğrafi konumu açısından da tercih edildiği ifade edilmiştir. Finansal istikrarsızlık ve kamu borcunun yönetimindeki aksaklık ve başarısızlığın nedenlerine dikkat çekilmiştir. Sarayın savurganlığından ya da halkın ahlaki yozluğundan kaynaklanıp kaynaklanmadığı sorusu ele alınmıştır.

1854 yılından önce Türkiye'nin dış borcunun olmadığı belirtilmiştir. O zamana kadar ülkenin zenginliğinin hem sivil hem de askeri harcamaları için yeterli olduğu anlaşılmıştır. Avrupa'da topraklar kazanıldığı ve dışarıdan bir kuruş yardım olmaksızın hem Asya'da hem de Afrika'da üstünlük iddia edildiği aktarılmıştır. İlk

²⁸ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 28, Wednesday (15 Ağustos) 1866, s. 221.

kredinin alınmasındaki kolaylık ve başarının, benzer nitelikteki diğer krediler için istek uyandırdığı ifade edilmiştir. 1854-1864 yılları arasında 10 yıl içinde Londra ve Paris'ten bu şekilde en az 3.000.000 sterlin alındığı ve bunun büyük kısmının sadece Sultan'ın bakanları tarafından belirlenerek harcandığı görülmüştür. Geçen yıl, Türkiye'nin yaklaşık 35.000.000 sterlin iç borç kosolide ettiği, bu işlemde acil ihtiyaçlar için geçerli büyük miktarda para elde etmiş ve dahası, yerli alacaklıların yerine çok sayıda yabancıyı ikame ederek yükümlülüğün niteliğini değiştirmiştir.²⁹ Ülke borcunun kademeli olarak arttığı ve bunun önemli bir kısmının Hükümet'in amaçlara ulaşmak için uygulanan politikaların gevşeklikten kaynaklandığı herkes tarafından kabul edilmiştir. Konsolidasyon şeması açıklandığında, açıkları kapatmak için tüm usulsüz kredilerin son ermesi gerektiği ve Kamu Borcunun büyük kitapta belirtilen ve kaydedilen fazla geliri aşmadıkça gelirin hükümet harcamalarını karşılayacağı anlaşılmıştır.

Türkiye'nin gelirinin yaklaşık 15.000.000 sterlin olarak tahmin edilmiş ve çok çeşitli kaynaklardan elde edilmiştir; en önemli kalem, ülkenin tarımsal ürünlerinden elde edilen onda bir oranındaki vergidir. Vergilerin adil bir şekilde toplandığı ve Hazineye iade edilirse brüt gelirin büyük ölçüde artacağı; ancak Türk finansal sisteminde her yerde hakim olan çiftçilik sisteminin, bunu engellediği vurgulanmıştır. Devletin ödeme gücüne güvenmek zorunda olan sınırlı sayıda spekülör bulunmaktadır. Sistemin tamamının adaletsiz olduğu, büyük hoşnutsuzluk bulunduğu ve herhangi bir hak iddiasında bulunulamadığı irdelenmiştir. Sultan'ın saray harcamaları için büyük harcamalar yaptığı ve askeri harcamaların da muazzam boyutlara ulaştığına dikkat çekmiştir. Halihazırda yabancı işçilere ödeme yapmamaları ve İngiltere'deki inşaatçılara göre taksitleri ödemek için Malieh'in koyduğu değişimler karşısında Hükümetin, İngiliz donanmasındaki en iyi gemilere benzer İstanbul'da birinci sınıf bir demir zırhlı inşaat girişimine karar verdiği söylenmiştir. Tüm harcamaların, öngörü eksikliği nedeniyle sorunlu olduğu ifade edilmiş, bu şartlar altında yıllık bütçe hazırlamanın imkansız olduğu vurgulanmıştır. Vergileme sıklığının gözden geçirilmesi, verimli gelirlerin güvence altına alınması, savurganlığın

²⁹ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 33, Wednesday (19 Eylül) 1866, s. 258.

durdurulması ve Vakıf gibi kurumların baştan sona elden geçirilmesi ve günün gereklilikleriyle uyumlu hale getirilmesi gerektiği değerlendirilmiştir.³⁰

Gazete’de yer alan Maliye Bakanlığı raporu, en son 6 Eylül Mütarekesi tarafından kararlaştırılan finansal tedbirlerle ilgili olarak Cazi-üevvel (24 Eylül 1866) tarihli Majesteleri Sadrazam’a hitaben yazılmış ve İmparatorluk Majesteleri Sultan tarafından uygulandığı aktarılmıştır. 27. Rabi-ul Akhir’de yayımlanan Yönetmeliğin 3. Maddesi, her dönemin başlangıcında, yani 1/18 Mart’ta, Yabancı Kredilerin faiz ve batık fon miktarını gösteren bir tablo ve bu hizmete tahsis edilen gelirlerin niteliği ve tutarı ile ilgili dönem içinde ödenecek Genel Borcun, gelir tahsilat dönemlerinin borcunu ödemek için alınan tedbirlere ilave olarak hazırlanacağı ifade edilmiştir. Buna göre, departman tarafından hazırlanacak bu görev İmparatorluk imtiyazını alır almaz söz konusu tabloda belirtilen hasılat üzerinden Osmanlı İmparatorluk Bankası’na verilecektir. Hazine’nin bu krediler için ayrılan gelirler üzerinden tahsilat tutarını kesin olarak bildiği ve bu nedenle, söz konusu Tebliğ’e göre, gelecek 1/13 Mart’tan önce hazırlanması gereken tabloyu Sultan’a sunacağını belirtmektedir.³¹

Raporda yer alan tabloya bakıldığında, 1283 yılında Dış Kredilerin faiz ve batık fonlar için Genel Borç faizi ile birlikte 954.640 para ödendiği görülmüştür. Bu meblağdan, Mısır haracının 60.000’lik kısmının doğrudan Londra’ya gönderilmeye devam edileceği ve 894.640’lik kısmının ise İstanbul’da paraya çevrilerek Osmanlı İmparatorluk Bankası aracılığıyla ödeneceği bilgisi verilmiştir. Bununla birlikte, tahakkuk eden borcu karşılamaya yönelik gelirler toplam 932.300 paraya ulaştığından ve sonuç olarak 37.360 paradan fazlaya tekabül ettiğinden, yalnızca Hazine tarafından sunulan ve tamamlayıcı ödemelerden sonra borcun ödenmesi için bir garanti olarak tutulacağı aktarılmıştır.

Tahsil edilen gelirin ilk bölümünü oluşturan 500.000 paranın, 1-31 Mart 1867 arasında sadece 10 aylık ürüne karşılık geldiği ifade edilmiştir. Takip eden 2 aya ait borç senetlerinin paraya çevrilemeyecekleri hesaba katıldığında, Dolaylı Vergiler İadesi tarafından doğrudan kontrol edilen gelirlerin benzer şekilde uygulanması

³⁰ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 33, Wednesday (19 Eylül) 1866, s. 258.

³¹ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 38, Wednesday (24 Ekim) 1866, s. 302.

değerlendirilmiştir. Bu idarenin daha önce olduğu gibi, tahsil edilen gelirler için Osmanlı İmparatorluk Bankası'na aylık havale emri verileceği vurgulanmıştır. Borç teminatlarının ikinci kısmı, kısmen Devlet tarafından kısmen doğrudan toplanan sermayeden alınan 29.700 adet paradan sağlanmakta olup, yine Banka'ya ödenecektir.

Koyun vergisinden elde edilebilen 230.000 para, 40.000 muhtelif vergi parası ve borcun hizmetine tahsis edilen kaynakların 3, 4 ve 5. kısmını oluşturan 60.000 ondalık parası, ülkenin sermayesinin ortak tarım vergilerini temsil etmektedir. Çiftçiler ve bunların kefilleri de kendilerini Osmanlı İmparatorluk Bankası'na bağlamak, sözleşmelerinin tutarını sabit ödeme dönemlerinde ödemekle yükümlüdürler. Söz konusu gelirlerin küçük bir kısmının taşra tarafından karşılanması durumunda sözleşme bedelinin Banka şubesine ödeneceği, şubenin bulunmadığı bölgelerde gerçekleşmesi halinde ise, yerel makamlar tarafından İstanbul'a gönderilebileceği bilgisi verilmiştir. Aynı zamanda Hazine, bu tedbirlerin uygulanmasını sağlamak için uygun araçları değerlendirecek ve illerde kendisine yapılan gelirlerin tutarını ve ödeme zamanını gösteren özel bir raporu Banka'ya iletecektir.

Gazetenin 1 Mayıs 1867 tarihli haberinde, Osmanlı'daki finansal sistemin işleyişi ve borçlar hakkındaki bir rapordan bahsedilmektedir. Haberde, Türk Hükümeti'nin varlığını tehdit eden iç ve dış güçlere karşı kafa tutabilme kabiliyetinin, büyük ölçüde elindeki maddi kaynaklara bağlı olduğu ve Türk dış borcunun büyük bir kısmının İngiliz alacaklılarından kaynaklandığı belirtilmektedir. Türk finansal durumu bağlamında, Lord Stanley'in Dışişleri Bakanlığı'na katılmasıyla ilgili ilk eylemlerinden biri, İstanbul Sekreteri Bay Barron'a bu konuda bir açıklama yapması için talimat vermek olmuş ve üç aylık titiz soruşturmanın sonucunda, beyefendinin imzasını taşıyan ve 11 Şubat 1867 tarihli bir raporu sunmak olmuştur. Bay Barron, resmi belgelerden tam ve doğru bilgi elde etmenin zorluğuna dikkat çekerek raporuna giriş yapmıştır.

Raporda, Osmanlı'nın ulusal borcunun son Rus savaşıyla birlikte başladığı ancak, o zamana kadar finanse edilmiş bir ulusal borç olmasa bile devletin yine de, 1846'da yaklaşık 13 milyon sterlin tutarında olan ve 1854'te 22 milyon sterline ulaşan, esas olarak yerli sermayedarlara büyük meblağlar borçlu olduğundan bahsedilmiştir. Türk açıklarının, Hazine'nin yıllık bir açıkla mücadele etmek zorunda kaldığı

Muhteşem Süleyman'ın hükümdarlığı ile başladığı ifade edilmiştir. Aşağıdaki Tablo 4, %6 olan Türkiye'nin ulusal fon borcunun yükselişini ve ilerlemesini göstermektedir.³² 1854 kredisi, Osmanlı Devleti'nin yurtdışına yaptığı ilk sözleşmedir.

Tablo 2.3: Osmanlı Devleti'nin Ulusal Fon Borcu

Kredi	Faiz Oranı (%)	İhraç Oranı	Nominal Sermaye (sterlin)		
			Kayıtlı	Ödenmiş	Ödenmemiş
1854	6	80	3.000.000	395.400	2.604.600
1855	4	1025	5.000.000	394.900	4.605.100
1858	6	72,5	5.000.000	419.600	4.580.400
1860	6	31,5	2.037.220	141.100	1.896.120
1862	6	68	8.000.000	612.900	7.387.100
1863	6	72	6.000.000	217.000	5.683.000
1864	6	68	2.000.000	86.500	1.913.500
1865	6	66	6.000.000	73.000	5.927.000
Toplam			78.400.850	2.440.400	69.142.270

Buna göre, söz konusu dönemde Osmanlı'nın finanse edilen ve kaydedilen milli borcunun 73.400.850 lira olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu tutarın 1.818.180 lirası ihraç edilmemiş ve bu tutar düşüldüğünde, batan fonlar ile ödenen 2.440.400 lirası ile birlikte 69.140 liranın vadesinin geldiği görülmüştür. Her bir kredinin ihraç fiyatına göre, altı dış kredinin ve genel borcun hasılatının 44.971.727 lira olduğu hesaplanmıştır. Bu 13 yıl içinde oluşan net borç tutarının 69.143.270 lira olmak üzere toplamda yıllık ortalama 5.300.000 lira artış göstereceği ve iki yıl önce genel borca çevrilen iç borcun 39.168.796 lira tutarında olduğu tespit edilmiştir. Fonlanan borcun yanı sıra, yıllık ücretin son resmi getiride 629.075 lira olarak belirlenen belirsiz miktarda değişken bir borç olduğu da eklenmiştir. Değişken borcun bazı kalemlerinin ödendiği, ancak yıl içinde, özellikle çeşitli fonlanmış borçların kuponlarının ödenmesi için birkaç Galata kredisinin kapatıldığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte, bazı Galata bankerlerinin 500.000 mecdiyesini ayda yüzde 1 ve yüzde 0,5 komisyonla 5 ay süreyle ödünç verdiği ve borç verenlere yan kuruluş avantajlarının verildiği vurgulanmıştır.

³² **The Levant Herald**, Cilt/9, No 11, Çarşamba (1 Mayıs) 1867, s. 82.

Raporun devam eden kısmında, gelir ve borç karşılaştırılması yapılmıştır. Buna göre, ulusal olağan gelirin azami rakamı, resmi kaynaklardan alınan makbuz ve harcama cetvellerini 14.000.000 lira olarak veren Barron tarafından hesaplanırken, iki tür borcun bedeli 5.436.000 lira olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla, hükümetin tüm amaçlar için 8.564.000 lira bakiyesi kalmakta ancak, bu meblağın 5.393.000 lirasının illerdeki devlet harcamaları için gerekli olduğu ifade edilmiştir. Yayınlanan son bütçede, devletin olağan harcaması için gerekli meblağın 14.828.000 lira olarak belirlendiği, yıllık borç ücretinin 5.436.000 liraya eklendiği ve geri kalan bakiyenin 9.392.000 lira olarak hesaplandığı belirtilmiştir. Hükümetin, yabancı alacaklı açısından güvenini korumak için elinden geleni yaptığı ancak, Bay Barron'a göre, ülkenin bu büyük yük altında sendelemeye başladığı aktarılmıştır.³³

Rapor, Bay Barron'un konuşmasıyla devam etmektedir. Barron'a göre, barışın korunmasının yanında, Türk Hazinesi için ödeme gücünün ilk koşulu, gelecekteki tüm kredilerden tamamen kaçınmaktır. Borcun gelecekteki dönüşümünden veya manipülasyonundan kesinlikle kaçınılmalı ve mevcut sözleşmelerin saf ve basit bir şekilde yerine getirilmesine bağlı kalınmalıdır. Her iki tarafı da normal kaynaklarla buluşturmak Türk devlet adamının bütün amacı olmalıdır. Türkiye'de günün en büyük sıkıntısı, gelir üzerinde dolandırıcılığı önlemenin bir yolunu bulmaktır. Bu amaçla Bay Barron, ödünç verilmek üzere kısmen Avrupalı yüksek mevkili yetkililerden oluşan, gerçekten verimli, kalıcı ve değiştirilemez bir mahkeme kurulmasını ve yüksek soruşturma yetkileri ile yatırım yapılmasını tavsiye etmiştir.

Türkiye'deki her yazar, her diplomat, her gezginim gelişmemiş kaynakların büyüklüğüne tanıklık ettikleri aktarılmıştır. Bay Barron, 1866 Mayıs'ındaki Anma törenlerinde Giritlilerin kötü dağıtılan vergilerle baskı gördüklerini ve bu şikayetlerin tüm illerde ortak olduğunu söylemiştir. Ülkenin çehresinin sadece insanlar arasındaki ortak adalet idaresi ve can ve malın güvenliği sağlanarak değiştirilebileceğine inanılmaktadır. Barışın, maliyenin eski haline getirilmesi için olmazsa olmaz bir şart olduğu ifade edilmiştir. Barışın sadece bu hükümete değil, komşularının politikasına da bağlı olduğu aktarılmıştır. İmparatorluğun angajmanlarını karşılayabilmesi için ilk

³³ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 11, Çarşamba (1 Mayıs) 1867, s. 82.

şart olarak barış içinde olması, kaynaklarını en üst düzeyde kullanması ve riski kendilerine ait olmak üzere yeni kaynaklar yaratmaya istekli olanlara verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ortaya çıkacak herhangi bir savaşın, kesinlikle finansal bir çöküş getireceği ve böylece milyonlarca İngiliz sermayesini tehlikeye atacağı görüşüne yer verilmiştir.

The Levant Herald gazetesinin Osmanlı'nın dış borcuyla ilgili bir diğer haber 2 Ekim 1867 tarihli sayısında yer almaktadır. The Levant Herald Gazetesi, Türk finansıyla ilgili olan bu haberde Osmanlı'nın dış borçlarını değerlendirmiştir. Buna göre, Türkiye'nin toplam dış borcu yaklaşık kırk milyondur ve bunun yıllık ücreti faiz ve batan fon dahil yaklaşık üç milyondur. Yıllık gelir yaklaşık 15.000.000 sterlin olup, son on beş yıldır gelir ve giderler arasında kurulan dengede bir açık ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, mevcut gelirlerin toplanması ve harcanması muhasebeleştirilirken kullanılan sistem altında, İmparatorluğun savurganlığı tamamen kötü bir üne sahiptir. Bazen sarayların inşası için, bazen savaş gemilerinin inşası için harcanan meblağların, gelecek bir yılın harcamasını tahmin etme girişimlerini sonuçsuz bıraktığı ifade edilmiştir. Ülkenin zenginliğinin, diğer ülkelerde başarılı olduğu kanıtlanan araçlar kullanılarak artırılabilceği değerlendirilmiştir. Demiryolları ve otoyolların yapılması gerektiği ve Osmanlı'nın şu anda ikisinden de yoksun olduğu düşünülürse, 15.000.000'luk mevcut gelirinin yetersiz olduğu aktarılmıştır.³⁴

Osmanlı'nın dış borçlarıyla ilgili bir diğer haber 23 Ekim 1867 sayısında verilmiştir. Türkiye'nin borçlarının ele alındığı bu haberde, Osmanlı'nın 1865 yılında sona eren 12 yılda, 73 milyon sterlin üzerinde, ortalama yüzde 21,5'lik bir indirimle yüksek faiz oranlarıyla birlikte borçlandığı ifade edilmiştir. Aşağıdaki Tablo 5'de, kredilerin sekiz yılda, ihraç fiyatları ve piyasa fiyatları gösterilmiştir;

³⁴ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 33, Çarşamba (2 Ekim) 1867, s. 261.

Tablo 2.4: Kredilerin Sekiz Yılda İhraç ve Piyasa Fiyatları

Krediler	İhraç Fiyatı	Güncel Piyasa Fiyatı
1854	80	86
1855 (Garantili)	51	103
1858	85	61
1860	20,66	Nominal
1862	68	68
1863	59,12	51
1864	32,5	51
1865	40	32

Not: Para birimi olarak Sterlin baz alınmıştır.

Büyük Britanya'lı yatırımcıların, mevcut fiyatlar göz önünde bulundurulduğunda büyük ölçüde kaybettiği ve şu anda daha fazla kredi vermenin mantıksız olacağı düşünülmüştür. Ayrıca aşağıda olduğu gibi, birkaç borcun anapara ve faiz ödemesi için çok çeşitli özel gelirlerin gösterildiği ve bu tür özel gelirler artırılabilirse bunlara güvenilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Osmanlı'dan borcu geri almanın en etkili yolunun, gelecek yıllarda daha fazla borçlanmadan ayakta kalabildiğini göstermek ve ödemesini sağlamak olacağının altı çizilmiştir.

Tablo 2.5: Osmanlıların Dış Borcu

Dışsal	Yayınlanan	Türkiye tarafından sağlanan nakit (sterlin)	Borçların nominal miktarı
1854 Borcu %6	80 sterlin	2.400.000	3.000.000
1855 Borcu %4	51 sterlin	5.131.250	5.000.000
1858 Borcu %6	85 & 20,66 sterlin	4.108.950	5.000.000
1860 Borcu %6	31 sterlin	1.293.750	2.070.000
1862 Borcu %6	68 sterlin	5.440.000	8.000.000
1863 Borcu %6	59 sterlin 12s	4.768.009	8.000.000
1865 Borcu %6	32,5 sterlin	3.980.000	6.000.000

Not: Para birimi olarak Sterlin baz alınmıştır.

Alınan tüm kredilerin İmparatorluğun genel gelirlerine göre teminat altına alındığı ancak, teminat türlerinin yıllar itibariyle değiştiği gösterilmiştir. Buna göre;³⁵

- 1854 için 3.000 sterlin kredi. Özel ipotek olarak, Mısır Genel Valisi tarafından altı ayda bir Londra'daki temsilcilerine gönderilen yılda 282.000 sterlin olan Mısır haracı.
- 1855 için 5.000.000 sterlin kredi. İngiltere ve Fransa'nın özel ipoteği olarak, 1854 Kredisini için faiz ödemesi ve batık fondan sonra kalan Mısır haracı.

³⁵ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 36, Çarşamba (23 Ekim) 1867, s. 282.

- 1858 için 5.000.000 sterlin kredi. İstanbul'un Okturva vergisi ile özel olarak güvence altına alınmış; 85'te 4.580.400 sterlin ve 31,5'te 620.000 sterlin ihraç edilmiştir.
- 1860 için 2.070.000 sterlin kredi. Bu kredinin faiz ve itfası için özel gelirler öngörülmüş, ancak çok az bilindiği için açıklanmamıştır.
- 1862 için 8.000.000 sterlin için kredi. Doğrudan vergiler için bir ilk ücret ve tütün, tuz, damga ve ruhsat vergilerinin 1862 Kredisinin faiz ve itfasının ödenmesinden sonra fazlası dahil olmak üzere, daha önce taahhüt edilmeyen çeşitli diğer gelirler özel olarak teminat altına alınmıştır.
- 1863 için 6.000.000 sterlin için kredi. Direkt Osmanlı İmparatorluk Bankası'na ödenen ve Londra'ya gönderilen Rumeli ve Takımadalar'daki koyun vergileri özel olarak teminat altına alınmıştır. Tokat'ın bakır madenlerinin üretimi ve 1868'de piyasaya sürülecek olan Suriye Tazminat Tahvillerinin ödenmesi için tahsis edilen gelirler daha fazla teminat için ipotek edilmiştir.
- 1865 için 36.463.640 sterlin kredi. Özel teminat yoktur. İlk yayın fiyatı 60'tı; ancak daha sonra bu borç daha düşük fiyatlarla kapatılmış ve bütünün ortalaması tespit edilememiştir. Bu bilgilerin yokluğunda, ortalama ihraç fiyatının yaklaşık 40 olduğu varsayılmıştır.

Yukarıdaki varsayımlara göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1865'te sona eren 12 yılda yaklaşık 36,5 milyon sterlin tutarında borçlandığı, bunun için yaklaşık 20,5 milyon sterlininin, yani yüzde 28 nakit olarak alındığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, 1865'ten beri bu borcun bir kısmının ödendiği ve başka hiçbir borçlanma yapılmadığı aktarılmıştır. Batan fon oranları değişebilir olduğundan kullanılan kesin miktarın belirtilemediği ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun toplam borcunun yaklaşık 70 milyon sterlin olduğu tahmin edilmiştir.³⁶

5 Mayıs 1869 tarihli haber, Yeni Türk Maliye Bakanı'nın, iyi sonuçların beklendiği bir politikayı başlatmak üzere olduğuyla başlamaktadır. İlk olarak, iç

³⁶ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 36, Çarşamba (23 Ekim) 1867, s. 283.

savaşla ilgili olağanüstü harcamaların sona erdiği; ikincisi, gelirin büyük ölçüde arttığı aktarılmıştır. 18 Mart'ta sona eren mali yıla ait gelirlerin tahminleri büyük ölçüde aştığı, belirli vergilerin yüzde 80'e vardığı anlaşılmıştır. 1868-69'un toplam gelirinin 20.000.000 sterlinin biraz altında, Kırım Savaşı'nın sonunda ise 12.000.000 sterlinin altında olduğu tahmin edilmiştir. Toplam Türk kredilerinin faiz ve batık fonlarının şu yılda yaklaşık 5.000.000 sterlin tutarında olduğu ve bu nedenle Babıali'nin 1856'daki toplam gelirinden daha büyük bir gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber, Türk Hükümeti'nin 1865'te Genel Yüzde Beşlik Borcu'nun yıllık yüzde 1'lik batık fonunu düzenli olarak geri ödemesi için verdiği taahhütleri yerine getirmesinin tatmin edici olduğu ifade edilmiştir. Bu batık fonun dört yıllık borcu için teminat verilip verilmeyeceğinin belirsiz olduğu ancak, bu teminatların ödenmemiş borçlarının Varna ve Osmanlı Demiryolu Şirketlerine ödenmesi ve bu şirketlerle yapılacak düzenlemelerde yer alacağı tahmin edilmiştir. Demiryollarının inşası için kredi bulma umudunun, Babıali'ye bu taahhüdü yüzde beşlik tahvil sahiplerine kullanması için yeterli bir teşvik sağlayabileceği vurgulanmıştır. Yıllık mevcut gelirin 360.000 sterlinin üzerinde bir maliyetinin olmayacağı ve zamanla Türk yüzde beşlerinin bunun aracılığıyla ödeneceği aktarılmıştır. Aynı hususun, düzenleme aşamasında olduğu söylenen Varna ve Osmanlı Demiryolu taleplerinin çözümü için de geçerli olduğu değerlendirilmiştir. Babıali'nin, olağan gelirinden bağımsız olarak, Devlet ve cami arazilerinde çok büyük kaynaklara sahip olduğu ve bunları gerektiği gibi kullanması durumunda Türkiye'nin ihtiyaç duyabileceği tüm demiryollarını Hazine'den daha fazla borçlanmadan tedarik edebileceği ifade edilmiştir.³⁷

The Levant Herald'ın 1 Haziran 1870 tarihli haberinde, Türk kredilerinin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Buna göre, İngiliz Para Piyasasında Türk kredilerinin önemli ölçüde dalgalandığı aktarılmıştır. Bu kredilerin iç borç faizinin ödenmemesiyle 1866'da en kötü duruma geldiği belirtilmiştir. 1866 yılı, Türkiye'nin kamu anlaşmalarını karşılayamadığı tek zaman olduğu ve bundan kaynaklanan tüm borçların daha sonra tamamen ödendiği ifade edilmiştir. Türk Hisse Senetlerinin bu piyasaya

³⁷ **The Levant Herald**, Cilt/11, No 14, Wednesday (5 Mayıs) 1869, s. 98.

girmesinin, izleyen yabancı borçluların yeni niteliği nedeniyle Yabancı Krediler tarihinde belirli bir döneme işaret ettiği vurgulanmaktadır.

İlk Türk Kredisinin 3.000.000 sterlin olduğu ve yüzde altı faizli tahvillerde yüzde 80 fiyatla ihraç edildiği ve kredinin tamamının 35 yıl içinde yatırımcıya faize ek olarak her 100 sterlin tahvil için 20 sterlinlik bir bonus verdiği belirtilmektedir. Bu kredinin çok olumlu karşılandığı ve çıkarıldıktan kısa süre sonra yüzde 10 veya 11'lik bir prime ulaştığı hesaplanmıştır. Bu kredinin başarısına rağmen, Türkiye'nin dört yıl sonra tekrar borçlu konuma geldiği görülmüştür. 1858'deki kredinin 5.000.000 sterlin olup, bunun bir kısmının yüzde 85, geri kalanı ise sadece 31 olduğu vurgulanmıştır. Bu kredi de 35 yılda itfa edilebilir hale gelmiş ve tahviller yüzde altı faiz getirisi sağlamıştır. Dört yılın ardından Türkiye'nin borç miktarında yine bir artış olduğu, 8.000.000 sterlin ve Yüzde Altılık Tahvil için fiyatın yüzde 68 olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, kredinin kullanılacağı sürenin 24 yıl olduğu ve yatırımcılara yüzde 32'lik büyük bir ikramiye elde etme şansı sunduğu değerlendirilmiştir. 1863'te Paris'te bir Yüzde Altılık Kredisinin çıkarıldığı ve bunun küçük bir kısmının bu ülkede abonelikte sağlandığı ifade edilmiştir. Arz fiyatının yaklaşık yüzde 27 ve miktarının ise 8.000.000 sterlin olduğu aktarılmıştır. 1865 yılında ise, uluslararası borcun Yüzde Beşlik hisse senedine konsolide edildiği büyük bir mali proje gerçekleştirildiği bilgisi verilmiştir. Bundan kısa bir süre önce, “Kayme” olarak bilinen bir İç Türk Teminatının bu piyasaya getirildiği ve bunların da konsolidasyona dahil edildiği vurgulanmıştır. Bu planla toplanan ve dönüştürülen miktarın 36.363.000 sterlinden az olmadığı ve sabit fiyatının ise yüzde 50 olduğu değerlendirilmiştir. Aynı yıl, o sırada olumsuz bir şekilde alınmış olmasına rağmen, eski Yüzde Altılık krediye eşit bir konuma ulaşan bir Yüzde Altılık kredi başlatılmıştır. Miktarın 6.000.000 sterlin, ihraç bedelinin ise yüzde 66 olduğu ve tamamının 22 yıl içinde geri ödeneceğine karar verilmiştir.³⁸

Yatırım için, 1860'ın son kredisinin en ucuz kredi olduğu, 1862 ve 1865 Menkul kıymetlerinden daha uzun vadeli olmasına rağmen, sunduğu bonusun daha büyük olduğu; ayrıca bu kredilerin sahip olmadığı avantajlara da sahip olduğu bilgisi verilmiştir. Faiz ve itfa fonlarının vadesi gelmeden bir ay önce yüklenicilerin elinde

³⁸ **The Levant Herald**, Cilt/12, No 18, Çarşamba (1 Haziran) 1870 s. 138.

olacağı ve yüklenicilerin acentelerinin bu krediye getirilen özel vergileri tahsil etme hakkına sahip olacağı ifade edilmiştir. Bununla birlikte, 1869 kredisinin yatırımcıya satın alma yoluyla ödenebilir olan Yüzde Beşlikler ile neredeyse aynı faiz oranını ödeyeceği belirtilmiştir. Tüm Türk Kredilerinin miktarının 100.000.000 sterlinin altında olduğu ve 32 yıl içinde tamamının itfa edileceği değerlendirilmiştir.

2.1.3. Osmanlı Devleti’nde Vergilendirme Hakkındaki Haberler

The Levant Herald gazetesi 20 Şubat 1867 tarihinde Anadolu’da vergi toplanmasının işleyişiyle ilgili Manzoumai Efıkar’ın İzmit editörüne dayandırdığı bir haberi yayınlamıştır. Buna göre, ilçedeki köylerin birçoğu geçimini ipek ve asma yetiştiriciliğinden karşılamakta ve bu geçim kaynakları geçmiş birkaç yıldır ihtiyacı karşılamamaktadır. Her şeyden önce başarısızlıklar birbirini takip etmiş ve buna ek olarak fakir insanlar, alışılmadık ölçüde şiddetli yangınlardan etkilenmişler ve koleranın yarattığı tahribata da katlanmak zorunda kalmışlardır. Dahası, Hükümetin maddi ihtiyaçları olağanüstü hale gelmiş ve diğer vergiler için çok ağır baskı yapmasına neden olmuştur. Haberde, Bahçecik, Döngel, Ovacık ve Armaş köylerindeki yüzlerce ailenin, et ve tereyağı gibi temel ihtiyaç maddelerine sahip olamadıkları gibi, yaşayabilecek kadar ekmeğe bile sahip olmadığı aktarılmıştır.

Bahsi geçen köylerdeki pek çok ailenin hasat zamanı gelene kadar hayatta kalabilmek için yamaçlardan ot toplamak zorunda kaldıkları ifade edilmiştir. Bir önceki yıl hükümetin geri ödenmesi şartıyla büyük miktarda mısır dağıtımını yaptığı ancak, 1867’de böyle bir uygulama yapılmadığı aksine, vergilerin %25 arttırıldığı belirtilmiştir. Buna ek olarak, Hristiyan erkeklerden bedelli askerlik için 27 kuruş alındığı ve her doğan çocuk başına 1,5 kuruş alındığı anlaşılmaktadır. Ayrıca köylülerim, tanınmış eşkıyalar olan Manool ve Lefteri tarafından rahatsız edildiği ve onları arayan kirsedarlar ve zaptiyeler tarafından daha çok rahatsız edildikleri değerlendirilmiştir. Köylülerin, soyguncular tarafından yaralanma korkusuyla ara sıra verilen ekmek ve tütün verdikleri; daha sonra bu insanların çoğunun haydutlara yardım etmekle suçlanarak bazılarının hapse atıldığı bazıları ise öldürüldüğü söylenmiştir. Köylülerin, kirsedarların hırsızları arama bahanesiyle kendi evlerine zorla girerek

mallarını talan ettikleri ve buldukları değerli bir şeyi çalıntı olduğunu iddia ederek el koyduklarını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, zaptiyelerin vergilerin toplanmasında ağır zulüm yaptıkları, yiyecek ekmek bile bulamayan bu kişilerin vergileri ödeyemeyip zaptiyeler tarafından hapse atıldıkları aktarılmıştır. Bunu daha da üzücü kılan şey, insanların sıkıntı içinde olması; ayrıca, vergiler için yasa dışı olarak tarım araçlarına veya mutfak gereçlerine el koyulmasıdır.³⁹

Haberin son kısmında ise, kadastro ile ilgili rahatsızlıklar ele alınmıştır. Çiftliklere, evlere ve diğerlerine gerçek değerlerinden çok daha yüksek değerler biçildiğinden bahsedilmiştir. Halkın, Babıali'ye bu kadastro araştırmalarına ilişkin bir dilekçe gönderdiği, ancak halefinin de aynı yolu izlediğinin görüldüğü ifade edilmiştir.

10 Kasım 1869 tarihli haberin içeriğinde, özellikle aşar vergisi gibi vergilerin ülke açısından doğurduğu sonuçlar değerlendirilmektedir. Buna göre Aşar vergisi, adaletsiz dağılımı ve parazitleri olan suiistimaller nedeniyle bir sorundu. Onun halefi olan tahrir el emlak ise, kusursuz bir eşitliğe sahip olmasına rağmen hatalı uygulanması nedeniyle tavsiye edilmemektedir. Maliye kurumu olarak arzu edilebilecek tek şeyin ancak daha iyi düzenleme olduğunu algılamak olduğu ifade edilmiştir.

Bu verginin kentsel harcının ödeyenleri hafif etkilediği ve gelirlerini Türk topraklarından elde eden yabancıların bundan muaf tutulması için hiçbir neden olmadığı belirtilmiştir. Çünkü bu yabancıların çoğunluğun, bulundukları yerde, daha fazla servet veya daha iyi bir konum ya da daha “seçkin bir mükafat” elde etmek amacıyla Türkiye'ye geldikleri aktarılmıştır. Bu nedenle, geldikleri ülkede kesinlikle gelir vergisi ödemelidirler. Bu amaçla, kırsal bölgelerde mücadele edenler; yarısı gıda, yarısı maaşla yılda 2.000 peni kazananlar devlete yılda 60 peni katkıda bulunmak zorundadır. En iyi çiftliklerdeki ortalama çiftlik maaşlarının, yiyecek ve çarıklarla birlikte yılda 1.200 peni olduğu ifade edilmiştir. Ancak işçilerin, kötü sezonlarda hiçbir gelir elde edemediği ve ücretlerin 1 ay kesildiği belirtilmiştir. Buna karşın, yardım edecek hiçbir kamu hayır kurumunun, hatta bir barınma yerinin bile olmadığı vurgulanmıştır. Bu nedenle, yılda 2.500 peninin altındaki gelirlerde olduğu gibi,

³⁹ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 1, Çarşamba (20 Şubat) 1867, s. 7.

beklenmedik durumlar için çok küçük bir marj olduğunda, gelir vergisinin uygulanmaması gerektiği değerlendirilmiştir. Bunun için bir örnek verilmiştir. Bir ata sahip olan kiracının atının değerinin 400 peni olduğu; hayvandan elde edeceği tahmini gelirin 1.600 peni olduğu ve bunun üzerine yılda 48 peni temettü ödediği açıklanmıştır. Mali yıl içerisinde at hastalanmış ve gelir azalmıştır. Bir Yahudi, %24'lük bir faizle başka bir at satın alması için ona 400 peni vermiştir. Ancak, zaman elini bağladığından 2 at için değerlendirme yapıldığından ondan temettü için 96 peni talep edilmiştir. Borcunu ödeyememesi nedeniyle at satılmış, bu da vergi ve ücretlerden tam olarak 200 peni fazla olmayan zorunlu bir satışta gerçekleştirilmiştir. Açıkçası, burada kasıtlı bir adaletsizliğin olmadığı; hiçbir yönetim, temettüye katkıda bulunan küçük katılımcıların tüm işlemleri araştıramadığından bu zavallı halkın gelirinin düşme tehlikesi ile karşı karşıya olduğu vurgulanmıştır. Tek gelirleri ekmek ve ekmeği vergilendirmenin hayatı vergilendirmek olduğunun altı çizilmiştir. Bu nedenle, kullanımı gerekçelendirme karışıklığını ortadan kaldırmanın son derece önemli olduğu ifade edilmiştir.

Tamamen ağırlıklandırılmadan ödeme gücü olmayanlara temettünün uygulandığı başka bir sınıf daha bulunmaktadır. On ila on beş dönümlük bir çift öküzün süreceği kadar toprağa sahip olan çok büyük bir çiftçi sınıfından bahsedilmiş, ancak topraklarının doğru bir şekilde ölçülmemesi nedeniyle tek pulluk çiftçileri olarak adlandırılmıştır. Bu yaklaşım, günlük işçiye sağlanan gelir ve kaynak açısından aynı kategoriye konulduğu için kaynaklanmaktadır. Çünkü Aşar, takrir-el emlak ve bedel ödedikten sonra ürettikleri her şeyi tüketmekte ve bu nedenle ücretli işçiler gibi sadece ekmek için çalışılmaktadır. Kendileri veya sığırları hastalandığında veya mahsullerini yok olduğunda malların bir kısmını satmaktan başka çareleri yoktur. Bu durumun tek bir felaket yaşanması durumunda onları büyük bir olumsuzluğa sürükleyeceği değerlendirilmiştir. Batı Avrupa'da on ya da on beş dönümlük bir çiftliğin, sadece ekmek kazanmanın ötesinde bir kazanım sağladığı ve burada da böyle yapılması gerektiği tavsiye edilmiştir. Ancak, orada toprağın değerli olduğu, en üst düzeyde yeteneklere sahip olduğu ve uygarlığın tüm çevresinin, yollarının, demiryollarının, pazarlarının, çiftçinin küçük bir alandan kar elde etmesine yardımcı olduğu ve ona geniş bir ürün yelpazesi sunduğu ifade edilmiştir. Buradaki çiftçinin

yetiştirebileceği her şeyi satabileceği ve çabuk bozulan bir mahsul ekse dahi onu uygun koşullarda pazara sunacağından emin olduğu vurgulanmıştır. Osmanlı'da ise, eskiye nazaran taze toprak elde etmenin daha ucuz olduğu ve mahsullerin yerel tüketim maddeleriyle sınırlandırıldığı belirtilmiştir. Bozulabilir ürünlerin, yol ve pazar eksikliği nedeniyle söz konusu bile olmadığı ve eğer üretici büyük ticari limanlardan birinde bir pazar arayışına girerse, deniz kıyısında yüzde sekizlik transit vergisiyle engellendiği bilgisine yer verilmiştir. Dolayısıyla, küçük çiftçilerin dayanıklı ve hızlı olduğu, elindeki malzemelerle durumunu iyileştiremediği düşünülmüştür.⁴⁰

Türkiye'nin, küçük çiftçilerin aşırı vergilendirildiği tek ülke olmadığı vurgulanmıştır. Fransa'da da küçük çiftçilerin ciddi şekilde acı çektikleri ve tarımın ilerlemesinin, üzerlerine yüklenen ağır yükler nedeniyle büyük ölçüde yavaşladığı aktarılmıştır. Buna karşın Belçika ve İngiltere'deki daha mutlu örneklerle karşılaştırıldığında, İmparatorluğun kurumlarına karşı yapılan bu eleştirinin abartılı olmadığı ve fakirlere yönelik görüşlerin üzüntünün haklı olduğu ifade edilmiştir.

Gazetenin 17 Kasım 1869 tarihli sayısında, Osmanlı'da vergilendirme konusu farklı açılardan değerlendirilmiştir. Türk köylüsünü çevreleyen özel koşullar, cehaleti, yoksulluğu ve imparatorluk halkının farklı ırklar arasındaki sempati isteği, kamuoyunun serbest dolaşımı ülkenin yasama organları üzerinde çok büyük bir etkiye sahiptir. Gazete'nin bu haberinde, celep ve koyun üzerinden alınan rüsumat ele alınmaktadır. Bu, koyun ve keçi başına 4 peni olan yıllık bir vergi olup, Hükümetin gerçeği ortaya çıkarmak zorunda kaldığı gelirin dallarından biri olarak görülmektedir.

Koyunların ortalama değeri 60 peni iken, keçilerin ortalama değerinin ise 40 peni olduğu belirtilmiştir. Mevsimin kötü olmadığı ve süt kurumasının olmadığı varsayıldığında; bir koyunun ürününün yıllık değeri 50 peni iken; keçi için ise 40 peni olduğu bilgisi verilmiştir. 150 ila 400 başa sahip bir sürünün bakım gideri yılda en az 5.200 peni olup; buna, kişi başına 3 peni olan otlak kirası eklenmektedir. Bunun yanı sıra, kışlık ağıllar için koyun başına 2 peninin, ayrıca; ilaç, yiyecek, barut ve katran, çobanlar için çarıkların da hesaplanması gerekmektedir. Bu nedenle, üç yüz baş sürüyü ele alındığında; 1.800 peni faiz ve 1.200 peni de celep olan toplam 6.700 penilik

⁴⁰ **The Levant Herald**, Cilt/11, No 41, Wednesday (10 Kasım) 1869, s. 314.

giderlere karşılık 13.500 penilik bir gelirimiz elde edilmektedir. Bir koyun, iki yaşındayken ilk kuzusunu vermekte ve üreme amacıyla en fazla 8 yıl yaşamaktadır. Bu nedenle, gençlerin yedide birinin, kasaplara satıldıklarında birinci sınıf hayvanların fiyatının yaklaşık üçte ikisini getiren sürünün aşırı yaşlı üyelerinin bir kenara bırakılması gerekmekte ve dahası, genç koyunlara ikinci yılında rüsumat ödenmektedir. Bu nedenle, yukarıda gösterilen değerden, yaklaşık 40 genç koyun üzerindeki verginin ve benzer sayıdaki yıpranmış olanların piyasa değerindeki amortismanı olan toplam 960 peninin indirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, olağan bir sezonda, kışın ölümler için yüzde 5, kısır hayvanlar için yüzde 10 ve kuzular arasında ölüm için yüzde 10 olarak hesaplanmalıdır. Bunlardan 2.505 peni değeri düşürülüp, 10 koç tutma maliyeti ve bunlar üzerindeki vergi eklendiğinde toplamda yaklaşık 100 peni tutmaktadır. Dolayısıyla, toplam giderler 13.500 peni gelir karşısında 13.265 peniye karşılık gelmekte ve sezon için bir marj bırakmaktadır.

Son 10 yılda Anadolu sürülerine üç kez hastalık yayıldığı, Rumeli çobanlarının otlatma alanında ise 1867-68 kışında sürülerin büyük bölümünün kırıldığı aktarılmıştır. Ancak, vergi toplanmadığından ve muhtemelen bunun boyutları Babiali tarafından pek bilinmediğinden Hazine hiçbir şey kaybetmemiştir. Ancak yine de, birbirini izleyen müreffeh sezonların sürüleri eski sayılarına getirebilmesi için yıllar geçmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, sürü sahiplerinin bunalımının koyunların ırkı üzerinde etkili olduğu ve diğer ülkelerdeki Hükümetlerin sürü sahiplerinin koyun türlerini ve yününün kalitesini iyileştirmelerine yardım ettiği belirtilmiştir. Sonuç olarak, Avrupa pazarlarına artık bol miktarda Avustralya, Britanya Afrika ve Güney Amerika'dan gelen ince yünlerin tedarik edildiği ve mevcut koşullar altında Türk yününün rekabet etmesinin tamamen imkansız olduğu ifade edilmiştir. Öyleyse Türkiye hayvancılığa dayalı bir ülke olmaktan tamamen çıkmadıkça, sürü sahiplerinin konumunda olduğu gibi stoklarının karakterinde de birtakım iyileştirmeler yapılması tavsiye edilmiştir. Felaket yaşanan sezonda yedek bir fon oluşturmak sürü sahiplerinin eline yeterli bir marj bırakacağından, celeplerin kaldırılmasının çok abartılı olabileceği; ancak bu iptalin mutlak olmaması gerektiğini düşünülmüştür. Ancak, bu verginin sürü sahiplerinin sürüsünün ırkını iyileştirmesi şartına bağlı olması gerektiği vurgulanmıştır. Hükümetin bir veya iki Scotwolds, Leicesters ve Southdowns koçu

koymasına izin vermesi, onu elinde bulunduran sürü sahiplerine kullanması için bir sertifika üretilmesine izin vermesi ve böyle bir sertifikası yoksa ödeme yapmasının sağlanması gerektiği tavsiye edilmiştir. Böylelikle sürü sahiplerinin büyük ve iyi bir koyuna bakmanın kötü bir küçük koyundan daha fazla sorun olmadığını öğreneceği ve gelişmiş üremenin, başka yerlerde olduğu gibi hızla zemin kazanacağı değerlendirilmiştir. Sürülerin korunmasının tarım için gerekli olduğu ve koyun gübresinin, Türk çiftçisinin ulaşabileceği en değerli gübreleme maddesi olduğu ifade edilmiştir. Dahası, koyun ırkını iyileştirme konusunun gastronomi yönü de bulunmakta, iyi beslenmiş bir Southdown'ın sulu butundan kesilmiş kebabların daha çok tercih edileceği belirtilmiştir.⁴¹

Keçilerin varlığının ise ülkedeki yoksulluğun bir kanıtı olduğu ve koyunların gelişemeyeceği çorak ve ekilmemiş toprağı temsil ettiği belirtilmiştir. Bunların vergilendirilmeye tamamen uygun olmadığı ve tarım geliştikçe keçilerin yavaş yavaş ülkeden kaybolacakları ifade edilmiştir. Ancak böyle bir gelişme için bir başlangıç yapılması için ilk adımı hükümetin atması gerektiği savunulmuş ve başlangıcının maliyetli olmadığı ve görevi üstlenmek için büyük bir teşvik bulunduğu aktarılmıştır. Bunun ardından, yurtiçi servetin artmaya başlayacağı ve fazlalığının bayındırlık işlerine kanalize edileceği; böylece artık maliyetli olan bu işlerin güçlü ve kendini kanıtlayan bir refahın ifadesi haline geleceği vurgulanmıştır.

The Levant Herald gazetesinin 27 Temmuz 1870 tarihli sayısında Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanan Okturva vergisi irdelenmektedir. İmparatorlukta Belediye kurumlarının kurulmasının, son yıllarda Babıali'nin sürekli dikkatini çektiği aktarılmaktadır. Önemli bir kısmı yangında yok olan Başkent'te tanıtılan belediye sisteminin, başkentten geri kalanında ve İmparatorluğun farklı yerlerinde uygulandığı belirtilmiştir. İstanbul'da sistemin çalışma deneyiminin önemli sonuçlar gösterdiği ve İmparatorluk Hükümeti'nin bu kurumun yararlarını takdir ettiği bilgisi verilmiştir. Bu görüşle Yüce Babıali'nin, başkentten tamamına ve kademeli olarak taşra kentlerine, tüm idari detaylarla düzenli bir belediye sistemi oluşturmaya karar verdiği aktarılmıştır. Yeni organizasyonda tüm belediye çevrelerinin, genel çıkar işlerinin

⁴¹ **The Levant Herald**, Cilt/11, No 42, Wednesday (17 Kasım) 1869, s. 326.

yoğunlaşacağı İstanbul'un kontrolü altında olacağı hedeflenmiştir. Bu ikinci dairenin aynı zamanda yerel belediye meclislerini de kontrol edeceği; yazışmalar, hesaplar ve genel yönetim için ofislere sahip olacağı ve ayrıca su temini ile ilgili konuları incelemek için özel bir kurula sahip bir bayındırlık işleri ofisi olacağı açıklanmıştır.

Bahsedilen hizmetlerin yeni harcamalar gerektireceği ve bunların büyük bir kısmının şehrin gelirleri ve aslında İstanbul'un emrindeki kaynaklarla karşılanacağı ifade edilmiştir. Bu harcamaların geri kalanıyla ilgili olarak, İmparatorluk Hükümeti'nin, kasabaya giren eşyalardan okturva vergi toplayarak bunları karşılamaya karar verdiği değerlendirilmiştir. Bu belediye vergisinin hangi şekilde tahsil edileceğine uygun olarak, başka bir yerde toplanan benzer türdeki vergilerle aynı temelde birkaç değişiklikle oluşturulduğu aktarılmıştır. İmparatorluk Hükümeti'nin, bu yeniden yapılanmanın önemini ve tasarımını takdir ettiği ve refahı büyük ölçüde ilgilendiren gelişmelerin hayata geçirildiği ifade edilmiştir.⁴²

2.1.4. Menkul Kıymetlerdeki Gelişmeler

The Levant Herald gazetesi, 3 Nisan 1867 tarihli haberinde Türk menkul kıymetlerinin durumunu ve geleceğini ele almaktadır. Haber, Candia'daki isyan hareketinin uzamasıyla, Doğu sorununun siyasi bağlamda ele alınma hevesinin yanı sıra, Türk menkul kıymet sahiplerinin Türkiye'nin kamu borcunun yükümlülüklerini yerine getirmesi, tahvillerin piyasa değerinin olağanüstü bir canlılık göstermesine yol açtığıyla başlamaktadır. Avrupalı devletlerin, özel bir konuma sahip olan Türkiye'nin yabancı devlet kamu alacaklarının Hükümeti etkileme şansları olduğu sürece önemsiz olaylardan kaynaklanan tehlikelerden endişe duymalarının son derece doğal olduğu; ancak, olayların gidişatının incelenmesi gerektiği ifade edilmektedir. İmtiyaz sürecinin, bireylerin zaman zaman ceza almadan ve ciddi bir zararla sonuçlanmadan göz ardı edebilecekleri bir olgu olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda yabancı devlet tahvili sahiplerinin, ortaya çıkabilecek zararlardan kaçınmak için mülklerinin değerini incelemesinin bir zorunluluk olduğu aktarılmıştır.

Girit ayaklanması sırasında, Babıali'nin düzeni yeniden tesis etme ve karma nüfus üzerindeki kanunun üstünlüğünü iddia etme kabiliyetine ilişkin şüphe olmadığı

⁴² **The Levant Herald**, Cilt/12, No 26, Çarşamba (27 Temmuz) 1870, s. 200.

belirtilmiştir. Bununla birlikte, Yunan sınırının Epirus ve Teselya'yı çevrelemesinin sınır topraklarında yaşayanlar için oldukça tartışmalı bir konu olduğu değerlendirilmiştir. Diğer taraftan, Servia kalelerinin teslim olmasının bir toprak parçası kaybı olarak görülemeyeceği, bu ülkenin ticaretinin esas olarak Avusturya ve Eflak ile yapıldığı aktarılmıştır.

İmparatorluğun güvenliği açısından en önemli konunun, Türk Bakanlığında geçen yıl içinde meydana gelen değişiklikler olduğu vurgulanmıştır. Osmanlı Devleti'nin kamu borcu konsolidasyonunun Fuad Paşa idaresinde olduğu hatırlatılmıştır. Sadrazam olarak pek çok yararlı reform gerçekleştirdiği ve Dışişleri Bakanlığı'nda Ali Paşa ile birlikte devlet işlerini son derece itibarlı bir şekilde yönettiği ifade edilmiştir. Fuad Paşa'nın modern okulu benimsediği; görüşlerinin önceki Türk partisi tarafından güvensizlikle değerlendirilirken, Türkiye'nin Batılı Güçler karşısındaki sorumluluk ve görevlerinin vatansever olmadığı gerekçesiyle kınandığı aktarılmıştır. Fuad Paşa'nın görevden alınıp Sadrazamlığa getirildiği, ancak hem idari yetenek hem de bir devlet adamının özelliği olan ileri görüşlülük bakımından yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Türklerin temerrüde düşmemesi için kredi bulabildiği her yerden, bazen yıkıcı derecede ağır koşullarda borç alındığı belirtilmiştir. Bu nedenle, İngiliz piyasasındaki Türk kredisinin, alışılmadık bir para arzı nedeniyle yükseldiği ancak, Türkiye illerinde bir kopukluk meydana geldiği ve hazinenin mevcut ödemelerine ciddi bir şekilde müdahale edildiği değerlendirilmiştir. Diğer taraftan, Kilise mülkü üzerindeki vakfın büyük bir kısmının özelleştirilmesi için önlemler alındığı belirtilmiştir. Din adamlarının muhalefeti nedeniyle çok uzun süre geciken bir önlem olmasına rağmen, maliyedeki baskıyı hafifletmek için bir yol olarak görülmüştür.⁴³

29 Nisan 1868 tarihli haber, artan yaşama giderlerinin yatırımcıları, sermayeleri için iyi bir faiz oranı veren ve güvenli olan menkul kıymetler aramaya yönlendirdiği ile başlamaktadır. Türk menkul kıymetlerinin birbirinden oldukça çeşitli ve fiyat olarak farklı olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle, yatırımcıların göz önünde bulundurması gereken bazı ayrımlar olduğu aktarılmıştır.

⁴³ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 7, Çarşamba (3 Nisan) 1867, s. 50.

Haberde Türk maliyesinin gerçek durumunu anlamak için konu üç başlık altında ele alınmıştır. Birincisi, Türkiye'nin gelirine, nüfusuna ve genel üretim gücüne ilişkin toplam borçluluğu; ikincisi, Türkiye'nin bu bakımlardan İtalya, Avusturya veya Rusya gibi komşu devletlerle karşılaştırılması; ve üçüncüsü ise, birkaç Türk hissesinin sunduğu farklı türden menkul kıymetler. Bu üç nokta haberde ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir.⁴⁴

1. Türk dış kredileri, 1854, 1855, 1858, 1860, 1862, 1863 ve 1865'in özel teminatlı kredileriyle birlikte 37.000.000 sterlin karşılığında sözleşmeye bağlanmıştır. Bunun yaklaşık 3.000.000 sterlini halihazırda kullanılmıştır ve yaklaşık 34.000.000 sterlinlik bir bakiye kalmıştır. Bunların hepsi Yüzde Altı olup, farklı teminatlara sahiptir. Yüzde Beş olan genel borç, 1868'de son ihraç dahil 86.360.000 sterlin tutarındadır. Böylece finanse edilen borcun tamamı yaklaşık 70.000.000 sterlin olarak ifade edilebilir. Anormal bir borç olan Suriye Tazminatları söz konusu yıl içerisinde tamamen geri ödenmiştir ve en son görülen dalgalı borcun 630.000 sterlin olduğunu anlaşılmıştır. Bununla birlikte, bu borcun bu kadar küçük olabileceğini hayal etmek zordur. Fonlanan bu borca ödenen yıllık faiz 3.800.000; batık fonlar ise 1.130.000 sterlin tutarındadır.

1865-1866 için Türk gelirin 3.109.000 para veya 14.000.000 sterlin olduğu ve yıllardır oldukça büyük bir oranda artmakta olduğu için, 1867-1868 dönemi için daha yüksek olduğu tahmin edilmiştir. Ayrıca, tarım sistemi olarak gelirin genel olarak hala geçerli olduğu ve bu 15 milyon net gelirin 18 milyon brüt gelire eşit olduğu vurgulanmıştır.

Türk borcunun faizinin, net gelirin yüzde 55'inin üzerinde olduğu ifade edilmiştir. Batık fonlar yaklaşık %7 daha fazla olmasına rağmen, batık fonların gelirin yüzde 32'sine tekabül ettiği ve dolayısıyla borcun reel anlamda azaldığı belirtilmiştir. İdareye net kalan %68'in, Türkiye'nin on yıl önceki toplam gelirine eşit olduğu böylece, müteakip borçlanmaya ve önceden var olan dalgalı borçların

⁴⁴ **The Levant Herald**, Cilt/10, No 11, Çarşamba (29 Nisan) 1868, s. 83.

konsolidasyonuna rağmen o günün gelirin bozulmadan kaldığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla, hükümet harcamalarının 1858'e göre daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Ülkenin muazzam bir mineral, tarımsal ve ticari gelişme yeteneğine sahip olduğu ve hükümetin gelirlerini hızla arttırabileceği ifade edilmiştir. Doğrudan Türk yönetimi altındaki nüfusun 25.000.000'dan az olmadığı, Türkiye'de vergilendirmenin hâlâ kişi başına 12s olduğu belirtilmiştir.

2. Türkiye'nin borcu, diğer ülkelerin borçlarıyla kıyaslanmıştır. İtalya'nın borcu 212.000.000 sterlinden az değildir. Türkiye'yle aynı nüfusa sahip olsa da, borcu Türkiye'nin 3 katıdır. 1867 için tahmin edilen İtalyan gelirin Türklerin iki katı yani 31.600.000 sterlin olduğu ancak, daha sonra İtalyan harcamasının 40.600.000 sterlin olduğu aktarılmıştır. Dolayısıyla, yıllık tahmini açığı 9.000.000 sterlin olmuştur. Nüfus ağır bir şekilde vergilendirilmiş, bu oran kişi başına 25s yani Türkiye'deki oranın iki katı olarak uygulanmıştır. İtalyan borcunun faizi 10.900.000 sterlin, batık fonlar ise 800.000 sterlinden fazla değildir. Dolayısıyla, Türk borcuna olan faiz, İtalyanların üçte birinden fazla değildir. Türk batık fonları ise yine neredeyse İtalya'nın yarısı kadardır. Tüm borcu üstlenen Türk itfa oranı 60'da 1 iken, İtalyan itfa oranı ise 265'te 1'dir.

Yine Avusturya'nın 1867 yılının ilk Ocak ayında 290.000.000 sterlin tutarında bir borcu olduğu ifade edilmiştir. Yıllık faizim 44.000.000 sterlin, batık fonun kayda değer olmadığı ve gelirin 40.000.000 sterlin kadar yüksek olduğu tahmin edilmesine rağmen, büyük bir açığın mevcut olduğu değerlendirilmiştir. Avusturya'nın durumu, İtalya'dan daha iyi olmasına rağmen, Avusturya borcunun faizi brüt gelirin yüzde 35'i iken, Türkiye borcu için bu oran net gelirin yüzde 25'idir.

Rusya'nın borcu ise, son eklemelerle birlikte Avusturya'dan biraz daha büyüktür. Ancak, yıllık 8.000.000 sterlin açık kabul edilmesine rağmen, iade edilen gelir yine yarısı kadar yüksektir. Avusturya Beşleri'nin 65, İtalyan Beşleri'nin 48, Türk Beşleri'nin ise 34 civarında olduğu aktarılmıştır.

3. Türkiye'nin kredisi ile üç komşu imparatorluğun kredisi arasındaki bu ana karşılaştırma unsurlarına sahip olduktan sonra, Türk menkul

kıymetleri ele alınmıştır. İlk ayırım, her birinin kendi hipotezine sahip olan %6 ile Babıali'nin herhangi bir özel gelir ayırmayı taahhüt etmediği %5 arasındadır. %5'in üzerinde olan genel gelirler üzerindeki teminat, Avrupa hisse senetlerinin teminatıyla aynıdır. Farklı Türklere özel tahsisler yüzde altıdır. Krediler istisnadır ve eski dünyanın menkul kıymetleri açısından bir kural değildir.

Türkiye Yüzde Altı Kredileri ayrı ayrı ele alındığında, aralarında temel bir ayırım görüldüğü aktarılmıştır. Birincisi, tahsis edilen gelirlerin Hazine Müsteşarlığı'ndan hiç geçmediği gelirlerin olduğu belirtilmiştir. Bu tür hisse senetlerinden sadece iki adet bulunduğu ifade edilmiştir. Bunlar; doğrudan İskenderiye'den Londra'ya gönderilen, Mısır haracının teminat olduğu 1854 tarihli orijinal Kredi ve bu kredilerin en yenisi olan 1865'in yüzde altısıdır. Diğer yüzde altı gelirin tamamının ise Hazine Müsteşarlığı'ndan geçtiği ifade edilmiştir.

1865 yılı Yüzde Altı'lıklarının teminatı üç başlıkta toplanmıştır. Birincisi, Rumeli ve Takımadaların yıllık 560.000 sterlin değerindeki koyun vergisi; ikincisi, Tokat'ın yıllık 100.000 sterlin değerindeki bakır madenlerinin üretimi; ve üçüncüsü, 1868'de kullanılabilir hale gelen ve ilk etapta Suriye Tazminat Tahvillerine tahsis edilen ve geri kalanı 1865'teki bu Yüzde Altı Krediyeye tahsis edilen ve yılda 260.000 sterlin değerindeki gelirler. Böylece, 6.000.000 sterlinlik bu tek kredinin toplam teminatının yılda 920.000'den az olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak yüzde 6 faiz ve yüzde 2 batık fon 480.000 sterlin olduğu için, 80.000 sterlinlik bir marjı olan koyun vergisinin yeterli olacağı belirtilmiştir.

Rumeli ve Takımadalar'daki bu koyun vergisinin bölgelere göre alındığı vurgulanmıştır. Maliye Bakanı, her ilçenin çiftçiliği için taraflardan teklifler almaktadır. İhalesi kabul edilenlerin kendisi ve asıl bir adam olması gereken yüklenicinin kefil olması gerekmektedir. Bu kefaletin genellikle İstanbul'daki zengin Rum veya Ermeni bankerlerden alındığı aktarılmıştır. Yüklenicinin, sözleşmesinin tutarı için bir senet verdiği, kefilin senedi onayladığı ve Maliye Bakanı'nın da bunu Hükümet adına onayladığı belirtilmiştir. Her birinin üzerinde bu üç ismin bulunduğu senetlerin daha sonra Osmanlı Bankası'na iletildiği ifade edilmiştir. Herhangi bir zamanda herhangi bir sorunun ortaya çıkması durumunda, Osmanlı Bankası'nın

senetteki üç isimden birinden parayı alabileceği aktarılmıştır. Dolayısıyla, her sözleşmenin, sadece tek bir bölge için ve dolayısıyla makul bir miktar için yapılması gerektiği değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, Osmanlı Bankası'nın, 1865 yılındaki yüzde altı krediye ilişkin temettü ödemelerini diğer kredilerden daha önce aldığı anlaşılmaktadır.

1854'teki Yüzde Altı kredisinin ve 1865'in Yüzde Altı kredisinin, tayinlerine Türk Hükümeti tarafından karar verilmeyen tek sermaye olduğunu vurgulanmıştır. Ancak aralarındaki fiyat eşitsizliğinin çok büyük olduğu, birincisi 88'den alınırken, ikincisinin sadece 57'den alındığı belirtilmiştir. 1865 kredisinde yalnızca yüzde 1'lik bir batık fon varken, ikincisinin 18 yıl içinde bitmiş olacağı aktarılmıştır. Bununla beraber, yatırımcıların parasının yaklaşık yüzde 11'ini cari fiyatlarla aldığı, 57 sterlinin yanında 43 sterlinlik bir bonus alabileceği ifade edilmiştir.

Diğer Yüzde Altı'ların, farklı şekilde güvence altına alındığı belirtilmiştir. Örneğin, İstanbul'da alınan Oktruva 1858 kredisi için; tütün, tuz, ruhsat ve pullarla ilgili vergiler 1862 kredisi için; son kalan bakiye ise 1863 kredisi için tahsis edilmiştir. Bütün bu gelirlerin Hazine Müsteşarlığı'ndan geçtiği ve bunlardan en popüler olanının 1862 kredisi olduğu aktarılmıştır. 1862 kredisinin fiyatının yaklaşık 54 olduğu, teminattaki büyük farklılığa rağmen 1865 "Koyun" kredisinin yaklaşık yüzde 7 üzerinde olduğu ancak, bunların adil tahsis edildiği ve ucuz olduğu ifade edilmiştir.

Tüm bu koşullar gözden geçirildiğinde, Türk teminatlarının mülklerini iyileştirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Doğu kurumlarına yönelik siyasi önyargıların, finansal gelişimi geciktirdiği ancak, yine de Türkiye'nin bazı komşularından daha iyi durumda ve homojen olduğu ifade edilmiştir.

Gazetenin 23 Mart 1870 tarihli haberinde, Türk menkul kıymetlerinin durumu ele alınmış ve ayrıntılı bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Buna göre, Türk menkul kıymetlerine olan talebin durağan ve düzenli olduğu ve spekülatif olmaktan çok uzun vadeli yatırım niteliğinde olduğu belirtilmiştir. Hem siyasi hem de finansal olayların bu değişime neden olduğu, faiz oranı yeterince cazip olmasına karşın, güvenlik konusunda bazı yanlışlar yapıldığı değerlendirilmiştir. Avrupa'nın kalıcı bir barışa yaklaştığı ve isyanları bastıran Türkiye'nin bir reform sistemi peşinde olduğu

vurgulanmıştır. Gelirin çok hızlı arttığı, ücretsiz veya tahsis edilmemiş kısmının 1854'te kote edilen kredilerin tamamından daha büyük olduğu sonucuna varılmıştır. Gereksiz yere yolların yapıldığı, vergilendirmenin sadece kişilere yapıldığı, Hükümet için daha karlı bir şekilde alındığı ifade edilmiştir.

Daha küçük batık fonlara sahip olan Yüzde Altılıkalar'dan daha eski olan 1854 ve 1858 Kredilerinin, sırasıyla on altı ve on iki yıllık itfa edildiği; ve 1858 Kredisinin, piyasada 1862 ve 1865'teki müteakip Kredilerden yüzde 3 daha düşük kote edilmiş olsa da genel olarak aralarında fark olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca, batık fonların kümülatif karakteri sayesinde, yüzde 1'lik eski bir batık fon değerinin, yüzde 2'lik yeni bir batan fon değerine yakın olduğu söylenmiştir. Daha sonra, 1869'daki Yeni Kredinin 15 Mart için fiyatının 63 olduğu, 1 Nisan'da bir temettü ile net fiyatının yaklaşık 60'a düştüğü ve bir alıcı için net yüzde 10 faiz sağladığı belirtilmiştir. Dolayısıyla, bu Kredinin fiyatının piyasada net 60; 1862 ve 1865 Kredilerinin 70; 1858 Kredisinin 33 ve 1854 Kredisinin yüzde 1 batık fonla 80 civarında olduğu aktarılmıştır.

Yüzde Beşliklerin ise, Babıali'nin piyasada satın alma ve yıllık yüzde 1'i iptal etme taahhüdü ile önemli ölçüde iyileştirildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, ikramiye ve özel bir teminatın bulunmadığı ifade edilmiştir. Yüzde Altılıkalar'ın tamamının özel olarak teminat altına alındığı ve 1860 Kredisinin de, diğerleri kadar belirgin bir şekilde teminat altına alındığı vurgulanmıştır. Diğer taraftan, gelirdeki artışın borcun büyümesiyle paralel olduğu ve vergilendirme oranı sadece 13 s olduğundan, doğal kaynakların adil bir yönetim ve finansman aracılığıyla geliştirilebileceği ifade edilmiştir.⁴⁵

2.1.5. Royal Sigorta A.Ş. Hakkındaki Haberler

The Levant Herald gazetesinin 2 Eylül 1868 tarihli sayısında Royal Sigorta Şirketi hakkında yayınlanan raporu ele almaktadır. Buna göre, 1867 yılında alınan primler 460.658 sterlin tutarında olup, önceki yıla göre 13.282 sterlin 12 şilin bir artış meydana gelmiştir. 1856'daki prim miktarı, 1867'de aynı başlık altında toplanan miktarın üçte biri olup, yalnızca 151.733 sterlin olarak gerçekleşmiştir. 1867 yılında oluşan kayıplar ise 292.125 sterlin 2d'ye ulaşmıştır. Yıl sonu kapanışında, faiz dahil

⁴⁵ **The Levant Herald**, Cilt/12, No 8, Çarşamba (23 Mart) 1870, s. 58.

İngiliz ve yabancı işletmeler için 43.286 sterlin 1s 6d kâr, Amerikan işletmeleri için 13.087 sterlin 2d olup, toplam kar 56.373 sterlin 1s 8d olarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, cari yılın ilk altı aylık işlemlerine ilişkin yapılan bir tahminde, bu olumlu değişikliğin öneminin daha da arttığı belirtilmiştir. Uygulanan korumacı politikaya ve emtia fiyatlarının düşmesine rağmen, son iki yılda meydana gelen prim artış oranının Şirketin büyümesi ile halkın lehine olduğunu ve geçici bir azalmaya bile uğramadığını gösterdiği ifade edilmektedir.

İşetme, hayat sigortası alanında da eşit derecede başarılı olmuştur. Son hissedarlar toplantısında açıklanan ve iştirak eden Teminatlara verilecek Kar oranlarında öngörülen artışa ilişkin tedbirler, Şirket işlerinin Hayat Sigortası alanında önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Yeni katılan Teminatların Karların üçte ikisi yerine dörtte üçü oranında alınacağı belirtilmiş ve gelecek dönemden itibaren büyük bir iş akışı meydana getiremeyeceği değerlendirilmiştir. Mevcut beş yıllık dönemin (1865-67) üç yıllık vadesi dolan Yeni Meblağların yıllık ortalama miktarının 801.000 sterlin olduğu açıklanmıştır. Son beş yıllık dönemin (1859-1864) yıllık ortalama yeni işlem miktarının yaklaşık 688.000 sterlin olduğu, önceki benzer dönemde (1854- 59) sadece 331.000 sterlin olduğu aktarılmıştır. Aynı üç yıl içinde (1865-67), Hayat sigortası sayısının 1.163 azaldığı ve bunun üzerine Teminat için önerilen toplam tutarın 638.484 sterlin olarak gerçekleştiği ifade edilmiştir. Tüm masrafların ödenmesinden sonra 1867 yılında Hayat Sigortası ve Yıllık Fon fonlarındaki artış toplamının 128.583 sterlin 5s 10d'ye ulaştığı vurgulanmıştır. Cari yılda ise, bu Fonların toplam miktarının Bir Milyon Sterlini aştığı vurgulanmıştır.

2.2. Osmanlı Devleti'nde Piyasalar: Ticaret Dünyasına Dair Haberler

The Levant Herald gazetesi, finansal piyasalara yönelik haberlerin yanı sıra, ticaret dünyasındaki gelişmelere ışık tutan haberler de yapmıştır. Söz konusu haberler gazetenin çeşitli sayılarında çeşitli başlıklar altında verilmiştir. Genel olarak başlıklar altında sıralanacak olursa; demiryolları, kömür sahaları, Osmanlı Gaz Şirketi, fiyat dalgalanmaları, gümrükler, yeni sağlık tarifiesi, tarımsal gelişmeler, kaçak tuz ve tütün üretimi, Karadeniz fener gemisi ve Yeni Aziziye Enerji Şirketi şeklinde

sıralanabilmektedir. Bu haberlerin tematik veya konu başlığı şeklinde verilmesi gazetenin Osmanlı piyasalarına dair verdiği haberlerden bir seçki sunmak amacına hizmet etmek içindir.

2.2.1. Demiryolları

The Levant Herald gazetesi, 10 Haziran 1866 tarihli sayısında İzmir-Aydın demiryolu yapım sürecini ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Haberin başında, İngiliz sermayedarlarının Batı Anadolu'nun hem ticari hem de ekonomik açıdan önemli olan İzmir'e yöneldiğini aktarmıştır. Levant'ın, özellikle Liverpool açısından gelecek vadeden en önemli arazi olarak görüldüğü ve bu nedenle İzmir'den Aydın'a bir demiryolu yapılmasının planlandığı anlaşılmaktadır. Bu demiryolunun yapım aşamasında 80 millik bir hat için imtiyaz alındığı ve bu demiryolunun arkasındaki asıl nedenin Hindistan'ı Avrupa'ya bağlayarak Avrupa'nın refahını yükseltmek olduğu aktarılmaktadır. 1,200,000 lira sermaye ile kurulan bu şirkete Türk hükümeti tarafından %6 oranında garanti verildiği ifade edilmektedir. Anlaşmaya göre, Babıali'nin kendisine verilen hattı devralma hakkından yararlanması durumunda imtiyaz süresi 50 yıl olmakta, bu sürenin bitiminde hibe 25 yıl daha uzatılacaktı.⁴⁶

Gazete'ye göre, yüklenicilerin demiryolu yapımına zaman kaybetmeden başladığı ifade edilmektedir. Ancak, yapılan ilk girişimde yer alan yönetim başarılı olamamış İngiliz prestijine zarar vermiştir. Başarısız olan uygulama neticesinde hem şirketin hem de yüklenicinin sermayelerini büyük ölçüde erimiştir. Başarısız olan ilk girişimin ardından sözleşme ikinci bir yükleniciye devredilmiştir. Gazetenin, ikinci yüklenici olan Bay Crampton'a oldukça güvendiği görülmektedir. Yeni yüklenicinin sahip olduğu kaynakların büyük bir kısmının Selahattin Dağı'na tünel açmak için harcadığına yer verilmiştir. Yaşanan finansal zorluklar nedeniyle işlerin durma noktasına geldiği yalnızca, Eylül 1862'ye kadar Efes'e kadar olan 9 millik kısmın tamamlanabildiği görülmüştür. Burada, hükümet garantisi verilmesi nedeniyle temettü ödemesi verilmeye son verildiği sonucuna ulaşılabilmektedir.

⁴⁶ The Levant Herald, Cilt/7, No 50, Wednesday (10 Ocak) 1866, s. 398.

Demiryolunun diğer yapım aşamalarında da finansal sıkıntıların baş gösterdiği ifade edilmektedir. Uzatılan imtiyazların da sonuna yaklaşıldığından verilen taahhütleri yerine getirmek için hem zaman hem de para yetersizliği bulunmaktadır. Bu sorunu aşmak için Hükümet'le yeni müzakereler yapılmış ve bir miktar da ödeme alınmıştır. Yapılan ikinci sözleşmenin çıktıları göz önüne alındığında, bu girişimin başarılı olduğu ifade edilmiştir. Gazete'de yer alan tahmini rakamlara bakıldığında, yıl içerisinde geçiş ve ara malları 170,000 ton olup, ton başına 102,000 lira gelir sağlayacağı tahmin edilmiştir.⁴⁷ Şirketin son (Eylül) toplantısında, 1864 yılına göre ulaşım gelirlerinde 4,761 liralık artış olduğu ve büyük sözleşmelerin yapıldığı ifade edilmiştir. Bu büyük sözleşmelerin nedeninin ulaşımın ağırlığının gelişmesi nedeniyle tüccar ve yetiştiricilerin bölgeye olan ilgisinin artması olduğu ifade edilebilmektedir. Bunun yanı sıra, neredeyse tüm köy ve kasabalarda demiryolu hattına katkıda bulunması beklenen ulaşım acenteleri kurulmuştur. Bu acentelerin maliyetlerinin bunlardan elde edilecek net kazançtan karşılanacağı düşünülmüştür. Maliyet ve net kazancı karşılaştırıldığında, hattın açılmasının ardından kar marjının sürekli büyüyeceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu gelirin hem Hükümet'in hem de şirket hissedarlarının refahını arttıracacağı ifade edilebilmektedir.

Gazetenin 17 Haziran 1866 tarihli sayısı İzmir-Kasaba arasında yapılan demiryolunu da İzmir-Aydın demiryolunda olduğu gibi ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Gazete, İzmir-Kasaba hattının geçtiği bölgenin ve kullanılan malzemelerin İzmir-Aydın hattından çok daha iyi olduğunu belirtmektedir. Özellikle ihracat ve ithalattaki artıştan dolayı İzmir'in öneminin giderek arttığı anlaşılmaktadır. Hattın ulaştığı 300,000 kişilik nüfusun gerçekleştirdiği pamuk ekimi ve üretken endüstrinin bu demiryolu hattının başarısının altında yatan asıl neden olduğu ifade edilebilmektedir. Söz konusu avantajlar dolayısıyla dikkatlerin bu bölgeye çekilmesi neticesinde 1862 yılında Babıali'den İzmir-Kasaba demiryolu için imtiyaz istenmiştir. Hattın toplam uzunluğu 61 mil olmak üzere Bornova'ya 3 millik uzaklıkta bir de gar yapılması önerilmiştir. Bu hattın sağlayacağı faydalar için ikna olan Hükümet'in, avantajlı koşullarda imtiyazlar vermeye devam ettiği görülmektedir. İmtiyazlar; hibe,

⁴⁷ **The Levant Herald**, Cilt/7, No 50, Wednesday (10 Ocak) 1866, s. 398.

devlet arazilerinin tahsisi, vergi ve gümrük muafiyeti olmak üzere 99 yıllıktır.⁴⁸ Bununla birlikte, Gazete’de yer alan açıklamalardan Babiali’nin yolcu ve mallar için oldukça liberal bir ücret tarifi uyguladığı anlaşılmaktadır. Şirkete, gelecekte yapılması muhtemelen olan bu hatla bağlantılı tüm uzantılar için de hem çalışma hakkı hem de 40,000 liralık bir devlet garantisi verdiği görülmektedir. Ayrıca, ana hattın her iki tarafındaki 38 millik alan içerisinde yer alan maden, orman ve taş ocaklarının çalıştırma hakkı da verilmiştir. Yapılan imtiyaz anlaşmalarına bakıldığında, söz konusu dönemde ülkede yeterli sermayenin bulunmadığı bu işlerin gerçekleştirilebilmesi için imtiyazlar verilerek gelecek için ipotek koyulduğu söylenebilmektedir.

Yapılan bu girişim için güdülen bir diğer amacın, önceki girişimde başarısız olan Bay Price’in itibarını geri kazanmak olduğu ifade edilmektedir. Bay Price, 1866 yılının sonuna kadar ulaşımı açmak üzere Bornova’ya giden tüm hattı ve garı inşa etmeyi ve iş tamamlanıncaya kadar ödenmiş sermaye üzerinden 760,000 liralık bedelin %7’sini ödemeyi taahhüt ettiği görülmektedir.⁴⁹ 1864 yılında yapımına başlanan İzmir-Kasaba demiryolu hattı 1865 yılının Ekim ayında Magnesia’ya ve 1866 yılında ise Kasaba’ya açılmıştır. Gazete, hattın tam kapasite faaliyete geçtikten sonra müşterilerin beklentilerini karşılayacağını ifade etmiştir.

Gazete’de İzmir-Kasaba hattının geçtiği güzergahlar da ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir. Buna göre, şehirden çıkan hat banliyö bahçelerinden demiryolu atölyelerinin ve mağazalarının bulunduğu Halkaburnu’ndaki kanala uzanarak bir iskele üzerinde malların doğrudan boşaltılmasına imkan vermektedir. Bu noktadan itibaren kısa bir hat, önde gelen tüccarların ve vilların bulunduğu Bornova’ya doğru uzanmaktadır. Ana hat, deniz kenarından ilk yolcu garının bulunduğu Karşıyaka’ya ve oradan da üzüm bağlarından geçerek çeşitli köylerden gelen yolların kesiştiği Çiğli’ye doğru yönelmektedir. Gediz nehrinin geniş alüvyon ovasının ardından mezra ve otlak bakımından zengin tepelerden geçerek, dağın yamacında nehir sel seviyesinin üzerine inşa edilmiş yeni bir köy olan Ulucak’ta bir sonraki istasyona varılmaktadır. Ve

⁴⁸ **The Levant Herald**, Cilt/7, No 51, Wednesday (17 Ocak) 1866, s. 405.

⁴⁹ **The Levant Herald**, Cilt/7, No 51, Wednesday (17 Ocak) 1866, s. 405.

buradan doğuya doğru ayrılan hat, İzmir'den 20 mil uzaktaki Menemen'e doğru bir dağın eteğinden geçmektedir.⁵⁰

15,000 nüfusu olan bu kasabanın hattın en önemli noktalarından birini oluşturduğu ve burada geniş bir gar ve dükkanlar inşa edildiği aktarılmıştır. Aynı zamanda kasaba, Antik Temnos mevkiinde yer aldığından antikacıların da ilgi odağı haline gelmiştir. Menemen'in bahçelerinin meyvelerle ünlü olduğu ve geniş mısır tarlaları yer aldığı ifade edildiğinden Menemen'in tarım için uygun bir bölge olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Gazete'de Menemen'in İzmirli için bir tatil yeri olarak görüldüğünü ifade ettiği ve dolayısıyla Menemen'in turizm açısından da önemli olduğu anlaşılmaktadır. İzmir'den 22 mil uzakta yer alan Spil Dağı'nın eteklerinde yer alan Magnesia'da ise, bol miktarda arpa, buğday, kök boyası, pamuk ve kavun mahsülleri üretildiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla, Magnesia'nın da Menemen gibi tarıma elverişli olduğu sonucu çıkarılabilmektedir.

Gazete'de deve taşımacılığının demiryollarıyla olan rekabeti de etraflıca ele alınmıştır. Gazete'ye göre, İzmir-Aydın hattının açılmasında develerin rakibi olan demiryollarına karşı başarısız olmamıştır ancak, deve taşımacılığının bir an önce terkedilmesi önerilmiştir. Bunun nedenlerine baktığımızda, Gazete'nin deve taşımacılığının yavaş ve ergonomik olmamasına bağladığını görmekteyiz. Develer konusunda ele alınan bir diğer başlık ise deve sahipleri açısından develerin fiyatının değer kaybetmesidir. İngiltere'de de aynı sürecin yaşandığı, demiryollarının atların yerini aldığı atların değerinin düşeceği hissini baskın geldiği tartışılmıştır. Ancak, atların değerinin aksine yükseldiği aktarılmıştır. Deve sahiplerinin rekabete girmek yerine demiryolu şirketleriyle anlaşmaya yapacakları ve böylece her iki tarafın da kendilerine avantaj sağlayacaklarını beklediklerini ifade etmiştir.⁵¹

Gazetenin 31 Haziran 1866 tarihli sayısı, bu konu hakkında daha önce yazılan makaleye atıf yaparak başlamaktadır. Giriş kısmında, bu yeni hat için elde edilen imtiyazın temel özellikleri itibarıyla önceki imtiyazlardan farklı olmadığı ifade edilmektedir. Şirket'in genellikle imtiyaz sahiplerinin dostlarından oluşması nedeniyle

⁵⁰ **The Levant Herald**, Cilt/7, No 51, Wednesday (17 Ocak) 1866, s. 405.

⁵¹ **The Levant Herald**, Cilt/7, No 51, Wednesday (17 Ocak) 1866, s. 405.

hisselerin halka arz edilmediği belirtilmiştir. Ayrıca, demiryolu için verilen imtiyaza ek olarak, Köstence’de nakliye ücretlerinin telafi edici hakkı için de imtiyaz verildiği anlaşılmaktadır. Tuna ve Karadeniz demiryolu çalışmalarının 1858 yılında başladığı ve Karadeniz’den Tuna Nehri üzerindeki Tobernavoda’ya 40 mil uzunluğundaki hattın 1860 yılında açıldığı belirtilmiştir.⁵² Tuna ve Karadeniz demiryolunun ayırt edici mühendislik özelliği olarak, nehirden su sağlanan göller zincirinin yatağına yarı uzunluğunda inşa edilmiş olması olarak gösterilmiştir.

İlerleyen kısımda, demiryolunun yapım aşamaları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmanın yapımında tercih edilen ilke neticesinde hattın inşasının nispeten ucuz olduğu anlatılmıştır. Çalışmadaki başlıca masrafın ise ağır işlerin yapıldığı uç noktalarda yapıldığı ve Köstence’de inşa edilen limanın Türkiye için olağanüstü bir avantaj sağlayacağı belirtilmiştir. Yaklaşık yedi dönüm arazi üzerinde olduğu ve yüksekliğinin ise 3 ila 18 fit arasında olduğu aktarılmıştır.⁵³ Demiryoluyla Tuna Nehri’ne ulaşan Tobernavoda’da üç dönümden fazla bir alanı kaplayan geniş taş depolar, nehir teknelerinden gelen tahılları Avusturya sınırının altındaki tüm bölgelerden buraya beslemek ve temizlemek için inşa edilmiştir.

Gazete’nin aktardığına göre, Tuna-Karadeniz hattına başladığında Dobruca’da neredeyse nüfus yoktu, köyler az ekim alanları oldukça sınırlıydı. Verimli toprakların onda dokuzu işlenmemiş olup, yıllık olarak en bol miktarda doğal üzüm mahsülleri üretildiği aktarılmıştır. Ayrıca, bu verimli ovalarda beslenen sürüler olmasına karşın, sürülerin sahiplerinin Türk olmadığı ifade edilmiştir. Bu yorumlar göz önüne alındığında, Dobruca’nın potansiyel olarak verimli topraklara ve hayvancılığa sahip olduğu ancak etkin bir biçimde kullanılamadığı anlaşılmaktadır. Gazete’ye göre, Mangalia’nın yol kenarları ve Köstence’deki bakımsız bir dere, yaz aylarında yerli teknelerin uğradığı tek alandır. Dolayısıyla, bu koşullar altında kayda değer bir ticaretin yapılması olanaksız olup, ancak tahılla sınırlı kalmıştır. Kıyı ticaretinin beşte dördünü temsil eden Köstence’nin ihracatı ise nadiren 15,000 kuruşu bulmaktaydı.⁵⁴

⁵² **The Levant Herald**, Cilt/7, No 53, Wednesday (17 Ocak) 1866, s. 422.

⁵³ **The Levant Herald**, Cilt/7, No 53, Wednesday (17 Ocak) 1866, s. 422.

⁵⁴ **The Levant Herald**, Cilt/7, No 53, Wednesday (17 Ocak) 1866, s. 422.

Gazete analiz edildiğinde, Köstence limanı, Dobruca'nın yaklaşık olarak üç katı bir ihracat miktarına sahip olduğu görülmektedir. Demiryolu güzergahının nehir güzergahından daha ucuz hale getirildiği ve bununla birlikte ambarlar kurularak mısırın elenmesi ve hazırlanması için tesisler kurularak desteklenen bir dizi teşvik verildiği ve bu teşviklerin etkisini kısa sürede gösterdiği anlaşılmaktadır. 1865 yılına gelindiğinde ise, Tuna Nehri'nden Köstence'ye taşınan tahıl miktarının yaklaşık olarak 400,000 ila 500,000 kuruş olduğu ifade edilmiştir.⁵⁵ Hattın gelirlerinin yaklaşık dörtte üçünün tahıldan elde edildiği, kalanının ise mamul mal ve yolcu taşımacılığından elde edildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, yeni yapılan bu hattın genellikle tahıl taşımacılığı açısından daha çok avantaj sağladığı ifade edilebilmektedir. Ayrıca Gazete'de bu limandan elde edilen gelirlerin yıldan yıla artış gösterdiği ve hissedarların tatmin edici getirilere ulaşacağı aktarılmıştır.

The Levant Herald, 7 Şubat 1866 tarihli sayısında, Türkiye'de demiryolları başlığı altında Varna ve Rusçuk hattının yapım aşamalarını ve hattın geçtiği bölgelerdeki ekonomik durumu anlatmaktadır. Gazete'ye göre, Varna-Rusçuk demiryolu hattı, Türkiye demiryolu işletmeciliği tarihindeki en iyi hattır. Bu hat, Karadeniz kıyısındaki Varna'dan Tuna Nehri üzerindeki Rusçuk'a kadar uzanan 140 mil uzunluğuna sahip olup, toprak işleri tamamen hazır hale getirilmiş olan bu hatta 70 millik raylar yerleştirilmiştir.⁵⁶ Gazete'den aktarılan bilgiye göre, Rusçuk ili zengin mısır alanlarına sahip olup, hem Tuna Nehri'nin sağ kıyısını hem de Türkiye'yi çevrelediğinden demiryolu taşımacılığında büyük bir avantaja sahiptir. Ayrıca, son derece verimli topraklara, bereketli vadilere, büyük ormanlara ve doğal manzaraya sahip olan Rusçuk, müreffeh köy ve kasabalardan oluşmaktadır. Ancak, Karadeniz ile Tuna arasında uzanan ve sınai ve ticari refaha sahip bu ilçenin yer aldığı demiryolu işletmesinin Köstence hattı nedeniyle yeterince rağbet görmediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, Varna ve Rusçuk hattı için bir imtiyaz talep edilmiş ve kurulan şirketin sermayesinin eşit oranda bölünmüş 2,000,000 sterlin olarak sabitlendiği ifade

⁵⁵ **The Levant Herald**, Cilt/7, No 53, Wednesday (17 Ocak) 1866, s. 422.

⁵⁶ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 1, Wednesday (7 Şubat) 1866, s. 6.

edilmiştir.⁵⁷ Bu hat için yapılan çalışmaların 1864 yılında başladığı ve 140 millik hattın yarısının bitmek üzere olduğu aktarılmıştır.

İlerleyen bölümlerde Varna hakkında sosyal ve ekonomik açıdan bilgiler ele alınmıştır. Buna göre, 2500 kişilik nüfusa sahip olan Varna'nın Karadeniz'in batı kıyısındaki ticari faaliyetlerinin merkezi olduğu ifade edilmiştir. Varna'nın ticaretteki öneminin İstanbul, Silistre ve Rusçuk'un anayollarının birleştiği noktada yer almasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Varna-Rusçuk demiryolu hattının genel olarak zorluk içermediği ancak Varna ile Şıklar arasındaki toprak işleri ve bankalar arasında çok yavaş olması nedeniyle önemli zorluk ve maliyetlere neden olduğu görülebilmektedir. Diğer taraftan, yılın yaklaşık üç ayı boyunca hava muhalefetinden dolayı aktif çalışmalar devam edememekte yalnızca mevcut mevsimlerde 10,000 kadar işçi yer almaktadır.⁵⁸ Gazete'den anlaşıldığı üzere, hattın 1866 yılının Ekim ayında genel ulaşımına açılacağı tahmin edilmiştir.

Varna-Rusçuk hattının Köstence-Tchernavoda üzerinde yıkıcı bir rekabete neden olup olmayacağı konusu da incelenmiştir. Bu konuda, yolcu ulaşımının diğer hatlara kayabileceği ihtimali değerlendirilmiş ancak yolcu taşımacılığının gelirler içerisinde büyük bir paya sahip olmadığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte, Tchernavoda'ya olan nehir taşımacılığının daha ucuz olması nedeniyle kısa olan bu hattın tahıl ticareti açısından daha uygun olabileceği belirtilmiştir. Varna ve Rusçuk demiryolu işletmesinin ise mısırın nakliyesinde kendi başına büyük bir gelir kaynağı potansiyeline sahip olduğunu aktarmıştır. Yolcu ulaşımı konusunda, bu yeni güzergahın Tuna Nehri'nden gelenleri tekelleştireceği ve hattın karlılık beklentilerini boşa çıkarabileceği anlaşılmaktadır. İstanbul'dan Londra'ya 5 günlük bir sürede varış imkanı sağlayan bu hattın maliyetinin, Köstence hattının maliyetinden biraz daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹

Gazete'nin ilerleyen kısımlarında, Bulgarların çalışkan ve zeki bir ırk olduğu aktarılmıştır. Varna-Rusçuk hattının toprak verimliliği, ticaret kazançları ve ilçenin

⁵⁷ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 1, Wednesday (7 Şubat) 1866, s. 6.

⁵⁸ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 1, Wednesday (7 Şubat) 1866, s. 6.

⁵⁹ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 1, Wednesday (7 Şubat) 1866, s. 6.

ticaret için elverişli doğal durumu dolayısıyla başarılı olacağı söylenmiştir. Bu girişimin tamamlayıcı parçasını oluşturan yapay liman konusu hakkında da ayrıntılara değinildiği aktarılmıştır. Son olarak, Babiali'nin yanlış adımlar attığı ve bu girişimlerin neticesinde külfetli bir başarısızlığın kaçınılmaz olduğu değerlendirilmesine yer verilmiştir.

5 Ocak 1870 tarihli haberde, şirketin ilk borç senedi sahiplerine yönelik toplantısının 17 Aralık'ta Cannon caddesindeki Terminus Otel'de Dr. Fraser başkanlığında yapıldığı bilgisi verilmektedir. Başkan, hissedar olmadığını, ikinci tahvilleri elinde tuttuğunu ve tamamen ilk tahvil sahipleriyle birlikte olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, Bay Mitchenson ve kendisine, ikinci borç senedi sahiplerinden biri olan Bay Dent tarafından, Yüksek Mahkeme'de kendilerine karşı açılan bir yasa tasarısının tebliğ edilmiştir.

Bay Morris'in, son toplantıda doğrudan bir takım imtiyazların önerildiğini, ancak ilk tahvil sahiplerinin tahvillerini elinde tutmaları, faizleri düzenli olarak almaları ve anaparanın taksitle ödenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu önerinin yöneticilere sunulduğu ve ikinci tahvil sahiplerinin, plana karşı olmalarına rağmen karşı çıkmayacakları; ancak ikinci tahvil endişeli oldukları ve dolayısıyla bunların gerçek değerinin artacağı değerlendirilmiştir. İkinci tahvil sahipleri ve yönetim kurulunun görüşüp istişarelerde bulundukları ve yüzde 20'lik nakit şartlarına ve yüzde 20 indirimli ikinci tahvillerin kabul edilmesine itiraz edildiği için başka bir önerinin yapılması önerilmiştir. Meselenin kararlılıkla ele alınması durumunda, muhalif kesimlerin bazı anlaşmalara teşvik edilebileceğine inanılmıştır. Bununla birlikte, toplantının asıl amacının, ilk tahvil sahiplerinin Yüksek Mahkeme'de bir davanın açılmasına rıza göstermesi olup, böylece tüm davalar bir anda dinlenebilecek ve oturumda daha fazla avantaja sahip olacaklardı. İkinci ipotekli tahvil sahipleri, Yüksek Mahkeme'ye gitmek yerine taraflar arasında bir çözüme gitme çabasında daha iyi olacağını düşünmüştür. Ancak, son toplantıdan itibaren komite tarafından alınan görüşleri değiştirecek hiçbir şeyin olmadığı aktarılmıştır.

Ardından Başkan'ın, ikinci ipotek tahvil sahibinin açtığı yasa tasarısının dilekçesini okuduğu belirtilmiştir. Buna göre, "Söz konusu teminat nedeniyle Osmanlı

İmparatorluğu Hükümeti tarafından şirkete ödenen veya ödenecek paradaki tüm tarafların haklarının beyan edilebileceği ve özellikle davacıların ve diğer tüm ikinci borç senedi sahiplerinin beyan edilebileceği söz konusu 40.000 sterlinlik ek teminat üzerinden ilk ücret alma hakkına sahip olup, ayrıca diğer tahvil sahiplerinin menkul kıymetlerine söz konusu 112.000 sterlin getisi üzerinden bir ücret ödenmesi ve bu paraların buna göre uygulanabileceği; ve davacıların, davanın niteliğinin gerektirebileceği daha fazla veya başka bir rahatlamaya sahip olabileceği aktarılmıştır.⁶⁰

Yapılan uzun tartışmalardan sonra Bay J. M. L. Smith devam etmiş ve "Birinci tahvil sahiplerinin alacaklarının adil şartlarda tasfiyesi için ikinci tahvil sahipleri heyeti ile görüşmeye ve anlaşmazlık halinde konuyu tahkime götürmeye komitenin yetkili olmasına" karar verilmiştir.

16 Mart 1870 tarihli haberde, Şirket'in 26. Altı aylık genel toplantısı ele alınmaktadır. Gazete'de yer alan rapora göre, Başkan, çalışma giderlerinin yaklaşık yüzde 25'inin tahıl boşaltmak, ölçmek ve temizlemek için harcandığını söylemiştir. Böylece harcanan meblağ çalışma giderlerinden çıkarılmış ve brüt gelirlerden düşülmüş, dolayısıyla önceki yıla göre yaklaşık 6.200 lira daha fazla olmasına rağmen daha az görüldüğü ifade edilmiştir. Tahıl taşımacılığında brüt hasılat 10.900 lira artış gösterirken, yerel taşımacılıkta küçük bir düşüş yaşandığı, bunun da Türk Hükümeti'nin malları toplamayı ihmal etmesi nedeniyle mahsullerin büyük bir kısmının bozulması ve nakliyeyle elverişsiz hale gelmesinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Mallar için alınan miktardaki azalmanın, Bükreş Demiryolu'ndan taşınanlarla karşılanamamasından kaynaklandığı, bu ve diğer bazı koşulların, brüt gelirlerdeki artış karşısında net kârdaki hafif düşüşü açıkladığı vurgulanmıştır. 1863 yılından itibaren gelirin 11.300 liraya kadar borçlandırıldığı ve 3.336 liralık bakiyenin 2.000 lirasının, Türk hükümetinin başarısızlığı sonucu oluşan liman aidatlarının ödenmesi için önerildiği aktarılmıştır. Ek bir lokomotif, bir sabit motor ve 30 yük vagonu gönderildiği belirtilmiştir. Çok sayıda yataklı vagonun değiştirildiği ve eski demir rayların çelik raylarla yenilenmesinin önerildiği bilgisi verilmiştir. Bununla

⁶⁰ **The Levant Herald**, Cilt/11, No 49, Çarşamba (6 Ocak) 1870, s. 382.

beraber, Köstence istasyonunda kullanışlı bir baraka yapıldığı, gelirlerin sermaye giderlerini karşılamak için kullanıldığı ve kazanılan temettülerin 1870 yılı kazançları alınana kadar ödenemeyeceği ifade edilmiştir. Ulaşımın, brüt gelirlerin yüzde 67'sine denk geldiği ve söz konusu yıl beklentisinin umut verici olduğu değerlendirilmiştir.⁶¹

Gazetenin 13 Nisan 1870 tarihli haberinde, Şirketin altı aylık genel kurul toplantısına dair rapor değerlendirilmiştir. Başkan, rapora geçerken, Bay M Stephenson'un, büyük bir ödeme almak ve Hükümet ile şirket arasındaki sorunları çözmek amacıyla İstanbul'a gittiğini ifade etmiştir. The Times gazetesinde çıkan bir yazıda Türk Bakan'ın şirkete nakit olarak 95.000 liranın ödenmesini emrettiği aktarılmıştır. Birinci imtiyazlı tahviller için 247.800 lira, bu tahvillere yüzde 6 dört yıllık faiz 59.000 lira, yüklenicilere bağlı 52.000 lira ve diğer büyük kalemler dahil olmak üzere şirket yükümlülüklerinin 530.000 lira olarak gerçekleştiği belirtilmiştir. Şirketin 1 Temmuz'a kadar teminat dahil varlıkları 570.500 lira olarak tahmin edilmiş ve tahmini 40.500 lira fazla verdiği hesaplanmıştır. Ayrılmış ikinci tahvillerin değerinin yüzde 60 olduğu tahmin edilmiş ancak, ilk tahvilleri ödediklerinde ikinci tahviller yerini alacağı ve sonuç olarak tahmin edilen miktardan daha yüksek olacağı değerlendirilmiştir. Şirketin nakit ve vadesiz 145.490 lirası olduğu; 182.000 lira rezerv tahvil değerinin bulunduğu aktarılmıştır. Birinci ve ikinci tahvil sahiplerinin davalarının adil bir şekilde yürütüleceğine inanıldığı ve Mahkemenin ödemeleri hızlandırmak için her şeyin yapılacağını umulduğu, böylece eldeki büyük meblağa el konulabileceği ve yasal olarak dağıtılabileceği bilgisi verilmiştir.⁶²

Başkan'ın desteklediği Sn. Morris'in önerisi üzerine kararın oybirliğiyle kabul edildiği belirtilmiştir. Ayrıca Dr. Teevan, Bay Smith, Bay Dent ve diğer tahvil ve hissedarların katıldığı oturumda, emekli direktörlerin ve denetçilerin yeniden seçildiği ve davanın bir teşekkür oyu ile sonuçlandığı ifade edilmiştir.

Gazetenin 16 Kasım 1870 tarihli haberinde, şirketin altı aylık toplantısının 31 Ekim'de Londra'daki Guildhall Tavern'de Bay J W Larking başkanlığında yapıldığı aktarılmaktadır. Başkan'ın raporun kabulüne geçerek, bunun son toplantıda sunulan rapor kadar elverişli olmadığını söylediği belirtilmiştir. Mal ulaşımında, Fransa'daki

⁶¹ **The Levant Herald**, Cilt/12, No 4, Çarşamba (23 Şubat) 1870, s. 30.

⁶² **The Levant Herald**, Cilt/12, No 11, Çarşamba (13 Nisan) 1870, s. 86.

savaşın sonucunda ticarete durgunluk olduğu söylenmiştir. Marsilya'nın, İzmir'den ürünlerin gönderildiği ana liman olduğu; tüccarların, Fransa ve Almanya'ya ihraç edilmek üzere alışıldık ürün depolarına koymamaları nedeniyle sipariş edilene kadar içerde kaldığı bilgisi verilmiştir. Hasatın bu yıl son derece iyi olduğu ve pazara sunulmadıkları takdirde gönderilen ürünlerin geri getirilmesinin beklenebileceği ifade edilmiştir. Ulaşımın yıl sonundan önce hattın üzerinde olması gibi bir beklenti olduğu ve yolcu trafiğinin ise düşüş göstermediği belirtilmiştir. Marsilya'daki tüccarların siparişi İzmir'deki tüccarlara gönderdiklerinde, ürünlerin iç hattan ihracat için gönderileceği beklenmiştir.

Bir direktör olan Bay Quilter'ın, raporun kabulü için öneriyi desteklediği, Bay Evans ve Bay Huggings'in hesaplarla ilgili sorularına cevap verdikten sonra, raporun oybirliğiyle kabul edildiği ifade edilmektedir. Adi hisseler üzerinden yıllık yüzde 0,75 oranında temettü ilan edildiği ve Hükümetten para alındığında ödenmesinin Başkan ve yöneticiler tarafından sağlandığı aktarılmıştır.⁶³

2.2.2. Kömür Sahaları

Gazetenin 28 Mart 1866 tarihli sayısında yer alan haberin giriş kısmı, İngiliz Edebiyat ve Bilim Enstitüsü'nde yapılan bir konferansta söz alan Bay W. R. Swan tarafından yapılan konuşmayla başlamaktadır. Konuşmada, Türkiye'nin Karadeniz'in güney kıyısında ortalama 80 mil uzunluğunda 7 mil genişliğinde ve 560 mil kareye eşit olduğu tahmin edilen bir alana sahip olan Ereğli (Zonguldak) karbonlu kömür sahasına sahip olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte, Rumeli, Anadolu ve Suriye'de küçük büyük parçalar haline bulunan ve 750 mil kare olduğu tahmin edilen linyit yatakları bulunduğu değinilmektedir. Yapılan hesaplamaların ardından Ereğli kömür alanında 11,250,000,000 ton kömür ve 1,125,000,000 ton linyit olmak üzere toplam 12,375,000,000 ton kömüre sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁴

Kömürün çıkarılması sırasında eleme ve diğer hatalar nedeniyle bu miktarın yarısının elde edilebileceği varsayılmakta, bu kömür alanının 2,000,000,000 sterlinlik bir parasal değere sahip olacağı ve zaman içerisinde ülkenin endüstriyel kaynaklarına

⁶³ *The Levant Herald*, Cilt/12, No 42, Çarşamba (16 Kasım) 1867, s. 330.

⁶⁴ *The Levant Herald*, Cilt/8, No 8, Wednesday (28 Mart) 1866, s. 62.

eklenebileceği ifade edilmektedir. Çıkarılan kömürü denize ulaştırmak için yapılacak demiryollarının maliyetinin ise milyonlarca sterline mal olacağı değerlendirilmiştir. 42 yıldan uzun bir süre önce, Fransız M. de Chancourtoi'nın Ereğli'de bir inceleme yaptığı ve çalışma sonucunda Amasra ve Ereğli bölgelerinde jeolojik açıdan önemli kömür potansiyeli olduğu analiz edilmiştir. Ardından bu kömür alanı için imtiyaz talebinde bulunulduğu ancak, Maliye Bakanı'nın bu madenlerin bir İngiliz şirketini tarafından işletilmesinin reddedildiği anlaşılmaktadır.

Gazete'nin ilerleyen kısmında, kömür alanlarının yüzeylerinde kömür yataklarının görüldüğü ve bu az miktardaki kömürün işlenerek devlet cephaneliğinde ve vapurlarda kullanıldığı aktarılmıştır.⁶⁵ Ancak, madencilerin ilkel çalışma yöntemleri nedeniyle madenlerin etkin bir şekilde çıkarılamadığı ve bunun üzerine İngiliz şirketine devredildiği görülmektedir. Devirden sonra dahi, olumlu bir sonuca ulaşamadığı ve hükümetin mühendislerin iyileştirme girişimlerini caydıracak önlemler aldığı ifade edilmiştir. Ayrıca, madende çalışan işçilere uygun çalışma şartlarının sağlanmadığı belirtilmiştir.

1854 yılında başlayan Kırım Savaşı çıktığında İngiliz Hükümeti'nin hareket yakınlarında kömür yatağı bulduğu ve Donanma'nın kullanması için Ereğli madenlerinde çalışma izni başvurusunda bulunduğu aktarılmaktadır. İngiliz mühendislerin maden işine geri alındığı ve filolara büyük miktarlarda malzeme taşıdıklarından bahsedilmektedir. Bununla birlikte, denizden iç kesimlerde yeni ve önemli kömür yatakları keşfettikleri ve maden ocakları kurdukları ifade edilmiştir. Kırım Savaşı'nın ardından yapılan barış sonucunda madenlerin Türk Hükümeti'ne geri verildiği ancak daha Türk Hükümeti'nin bu madenleri terkettiği aktarılmaktadır. Buradan anlaşılan, savaştan çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun madenlerle meşgul olacak durumda olmadığıdır.

Türk sularına son 25-30 yılda giren demiryolu ve vapurların önemli ölçüde talep yarattığı belirtilmiştir. İstanbul ve mahallelerindeki kömür tüketiminin 1850'de 40,000 tonu geçmediği, ancak 1865 yılında 220,000 tona çıktığı aktarılmıştır.⁶⁶ Bu

⁶⁵ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 8, Wednesday (28 Mart) 1866, s. 62.

⁶⁶ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 8, Wednesday (28 Mart) 1866, s. 62.

miktarın geçen yıl Tersane, Zeytinburnu ve Tophane vapurları tarafından yapılan 62,000 tonu aştığı görülmektedir. Ayrıca, Hükümet'in Tersane'nin toplam gereksinimlerini karşılamak amacıyla yaklaşık 15,000 ton İngiliz kömürü satın almak zorunda kaldığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla, Ereğli kömür madeninin aslında Osmanlı'nın kömür ihtiyacını karşılayacak potansiyele sahip olduğu ancak, belirlenen çalışma yöntemleri ve içinde bulunulan şartlar dolayısıyla etkin bir şekilde kullanılmadığı anlaşılmaktadır.

Gazetenin 27 Mart 1867 tarihli sayısında yer alan haberde, İzmir kömürüyle ilgili habere yer verilmektedir. Bu bağlamda, İzmir'in kömür tüketimiyle ilgili olarak birtakım tüccarların, Karapınar madeninden elde edilen yerli kömürün değerini belirlemek için Messrs Gilbertson and Co. tarafından işletilen İzmir-Aydın demiryolu üzerinde bulunan Mesr, Pickley, Sun and Co tesislerinde bir araya geldikleri aktarılmıştır.

Bu kömürün kalitesini en iyi İngiliz kömürü ile kıyaslamak için dört deneme yapıldığı belirtilmiştir. Test sonucunda, yerli bir kömürün tüketiminin İngiliz kömürünü %20 aşmasına rağmen, yine de maliyet farkı dikkate alındığında sonucun yaklaşık %30 yerli kömür lehine olduğu kanıtlanmıştır. Ardından, mevcut tüccarların büyük miktarlarda sipariş verdikleri aktarılmıştır. Kömürün daha sonra daha derinde çalışılması gerektiğinden, yaklaşık 20 gün içinde ek bir deneme yapılması önerilmiştir. Deneyleri yöneten mühendis Bay J. F. Smith'in, hareketsiz kazanlara hayranlık uyandıran bir şekilde apadte edilmiş olan yerli kömürü övdüğü ve kazanlara zarar verme eğilimindeki zararlı şeylerden arındırıldığını belirtilmiştir.

Haberin son kısmında, yerli kömürün kalite ve özellikleriyle ilgili bilgilere yer verilmektedir. Buna göre, yerli kömürün aydınlatma özelliğinin İngiliz kömüründen daha iyi olduğunu ancak, bir ton kömür başına üretilen gaz kalitesinin İngiliz kömüründen düşük olduğunu aktarılmıştır. Kömürün, Osmanlı Gaz Şirketi tarafından bulunduğu ve Osmanlı Gaz Şirketi tarafından kullanıldığı ifade edilmiştir.⁶⁷

⁶⁷ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 6, Çarşamba (27 Mart) 1867, s. 47.

2.2.3. Osmanlı Gaz Şirketi

Gazetenin Osmanlı'nın ekonomisi hakkında ele aldığı bir diğer konu Osmanlı Gaz Şirketi'dir. 12 Eylül 1866 tarihli sayısında henüz Temsilciler Komisyonu ile Şirket arasında herhangi bir düzenleme yapılmadığı ve bu Komisyon üyelerinin, şirketin şartlarını kabul etmekte isteksiz görüldüğü aktarılmıştır. Geçen hafta yapılan bir toplantıda Komisyonun, lamba başına yıllık 710p fiyatını kabul ettiği, ancak başka bir toplantıda Şirketten kaynaklanan borçların ödenmesi veya gelecek için tahsilat veya ödemeler için herhangi bir sorumluluk almayı reddettiği belirtilmiştir. Ayrıca, yukarıda belirtilen meblağ için tahsilatla ilgili masrafların Şirket tarafından karşılanması gerektiği iddia edilmiş ve bu şartlar, Şirket Temsilcisi olarak tarafımdan reddedilmiştir.

İstanbul, Atina ve İskenderiye gibi bazı benzer konumdaki şehirlerde gaz tüketiminin artmasına ve çalışmanın daha ekonomik olmasına rağmen, kamu aydınlatması için ödenen fiyatların oldukça yüksek olduğu değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, Şirket'in kamuoyunu tatmin etmek ve burada yaşayanları uzlaştırmak arzusuyla Komisyon ile bir anlaşmaya varmaya çalıştığı görülmüştür. Ancak, önerilen şartların Şirket'in beklentilerini karşılamadığı ve eğer kabul edilirse Şirket için çok yıkıcı sonuçları olacağı vurgulanmıştır. Ancak, yeni valinin İzmir gibi bir kasaba için tatmin edici bir düzenleme sağlayan kamusal aydınlatmanın gerekliliğini ve avantajlarını çok iyi kavradığı ifade edilmiştir.⁶⁸

Gazetenin 26 Eylül 1866 tarihli sayısında, Osmanlı Gaz Şirketi'nin 8. Olağan Genel Kurul toplantısını ele almaktadır. 10. kez Lonra'da Bay Horner başkanlığında yapılan toplantıda, geçen yılın aynı döneminde son 6 aydaki net karın 431 lira ve özel tüketicilere yönelik gazdan 493 sterlin karşılığı olan 1.048 lira alındığını belirtmiştir. Kurul'un, Konsoloslar Alt Komisyonunun lamba başına 500 kuruş fiyat indirimi taleplerini kabul etmediği ve şirketten kaynaklanan tüm borçlar bitinceye kadar kamu lambalarını yakmama kararı aldığı belirtilmiştir. Yöneticiler, alt komisyon tarafından alınan tedbirlere ilişkin olarak, şirketin haklarına veya mülkiyetine herhangi bir zarar gelmemesi için Dışişleri Bakanlığı tarafından korunmak için adımlar atmışlardır.

⁶⁸ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 32, Wednesday (12 Eylül) 1866, s. 253.

İzmir'deki yöneticinin, cari giderleri karşılamak ve şebeke uzatmaları için ödeme yapmak amacıyla 2.750 liranın gerekli olduğunu ve Kurul'un bu meblağı mülk sahipleri tarafından borçlanma yoluyla karşılanacağını umduğunu aktarmıştır.⁶⁹

Başkan'ın, raporun ve hesapların kabulüne geçerken, şirketin İzmir yetkilileri tarafından kötü niyetle karşılandığını söylediği aktarılmıştır. Ancak, hissedarların sadece Yönetim Kurulu'na destek vermeleri ve işleri uygulamak için gerekli sermayeyi bulmaları durumunda zorlukların aşılabacağına inanıldığı belirtilmiştir. Çünkü Türk halkının gazın avantajlarını takdir etmeye başladığı ve özel lambalara olan talebin her hafta arttığı ifade edilmektedir. Son olarak, Howe Browne'ın önergeyi desteklediği ve 2.750 liralık meblağın kamu aydınlatması için gereken paranın oybirliği ile kabul edildiği bilgisine yer verilmiştir. Uzun bir tartışma sonucunda, şirketin İzmir'deki konumunu güçlendirmek için Kurul ile görüşmek üzere bir istişare komitesi seçilmiş ve yöneticiler ve başkanın teşekkürü ile oturum sona ermiştir.

Gazetenin 10 Şubat tarihli sayısında, İzmir muhabiri tarafından tartışılan kasabanın kamusal aydınlatması sorusuna değinildiğinden bahsedilmektedir. Bu sayıda verilen yazıda bazı yanlışların düzeltileceği belirtilmektedir. Buna göre C. Gandon'un, gazın fiyatını görüşmek için davet edildiği ve görüşmeden sonra belediyenin lamba başına yılda 500p teklif ettiği, ancak C. Gandon'un görüşmeden 4,5 sterlin ila 10 sterlin talep ettiği ifade edilmiştir. Ancak C. Gandon bu haberin doğru olmadığını, üyeler tarafından lamba başına 500p düşünülmesine rağmen, çoğunluk böyle bir fiyatın teklif bile edilmediğini vurgulamıştır. Şirketin yılda lamba başına 4,5 sterlin ila 10 sterlin istediği ve bu fiyatın fahiş olmadığını değerlendirmiştir.

Şirket, gaz işlerinin kurulması ve bu şehre gaz temini için bir imtiyaz ve imparatorluk fermanına sahip olup, bu belgelere göre 80.000 sterlin onaylanmış ve bunun gerçekleştirilmesi için harcama yapılmıştır. Bu imtiyaza uygun olarak, verilen her 1.000 fit gaz için 75p'lik bir maksimum fiyat yerine, Şirkete zarar vermesine rağmen, gaz için 1.000 fit başına sadece 55p olarak ücretlendirme yapılmıştır. Ancak, tahsil edilen bu fiyatın çok pahalı olmadığı değerlendirilmiştir. Çalışmalar

⁶⁹ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 34, Wednesday (26 Eylül) 1866, s. 270.

başladığından beri hissedarların yatırdıkları paradan temettü ve kar elde edilmediği ve sonuç olarak, 5 sterlinlik hisselerin 0,5 sterline satıldığı ifade edilmiştir.

Kamusal aydınlatma için, gazın belirtilen fiyatı üzerinden tahmin edilmesi ve buna aydınlatma, temizlik ve onarım maliyetleri de eklendiğinde, lamba başına maliyetin yılda yaklaşık 10 sterlin olduğu ve aynı şekilde, imtiyaz izin verilen maksimum fiyatın lamba başına yıllık yaklaşık 13 sterlin olarak talep edildiği aktarılmıştır. Tarafları uzlaştırma arzusuyla, lamba başına 710 peninin kabul edildiği ve bu fiyat bir kayıpla sonuçlansa da, ödemeler zamanında alınmış olsaydı aydınlatmanın devam edebileceği belirtilmiştir. Ancak Şirketin zararlı faaliyetlerine devam etmesi ve üzerinde anlaşmaya varılan tutarın ödemesini hala alamaması nedeniyle 2.500 sterlin tutarında olan borçlar için temerrüde düşülmesinin şaşırtıcı olmadığı değerlendirilmiştir.⁷⁰

İmtiyazın gereği olarak, bir imparatorluk kararnamesinin iptal edilmesinin belediye için güç olabileceği ifade edilmiştir. Hissedarların çıkarlarının ne kadar zedelediğini belirttikleri için muhabire minnettar olacakları, ancak kamu lambaları için lamba başına yıllık 500p tutarını kabul etmenin kendi lehlerine olduğuna ikna etmesinin güç olacağı vurgulanmıştır. Hisseler artık ucuza alınabileceği için, birkaç tane alması tavsiye edilmiş ve o zaman başkalarının duygularını daha iyi anlayacağı ve muhtemelen fikirlerini değiştireceği ifade edilmiştir.

2.2.4. Fiyat Dalgalanmaları

Gazetenin 24 Ekim 1866 tarihli sayısında ticarete konu olan ürünlerin fiyatlarına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Buna göre, ihracatın kalitesi yükselirken, oran olarak değer kaybetmiştir. Son 20 yılda başta pamuk üreticileri olmak üzere, temel ithal mallarının çoğunda düşüş meydana geldiği aktarılmıştır. Bunların değerinin, Amerikan savaşıdan bu yana tüm dünyada yükseldiği ve Türkiye'nin, ithalat miktarındaki herhangi bir düşüşle hafiflemeyen kayıptan payına düşeni almak zorunda kaldığı değerlendirilmiştir. Türk ticaretinin en büyük iki ürünü olan kök boyası ve postun fiyatın ihracat miktarının artmasına rağmen düşmüştür. Kök boyasındaki düşüş, Türk illerinde yeni pazarların açılması, İzmir'in eski günlerde

⁷⁰ **The Levant Herald**, Cilt/10, No 48, Wednesday (10 Şubat) 1869, s. 382.

piyasa tekeline sahip olması ve fiyatı buna göre yönlendirmesine bağlanmaktadır. Kıbrıs'ta kök boyasının 1835'ten 1840'a kadar 24s cwt olduğu ve kalite olarak Anadolu'yla benzer olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte, İzmir'deki düşen fiyatların bir sonucu olarak Kıbrıs'tan kök boyası ihracatı 1835-1840'ta yıllık 5.787 cwt'den 1864'te 2.078 cwt'ye düşmüş ve adanın ortalaması kıtanınkinin yarısı olmuştur.⁷¹

Levant'ın temel boyası olan sarı dutların fiyatının da aynı şekilde düştüğü açıklanmıştır. Özellikle meyve veren ağaçların kendiliğinden yetiştiği yaygın tarlaların bulunduğu Kayseri'de görüldüğü ve tüm arzın üçte ikisinin Kayseri bölgesinden geleceğinin hesaplandığı belirtilmiştir. 1842'de cwt fiyatı 8 sterlin iken; o zamandan beri ortalama 3 sterlin 15s'ye yükselmiştir. 1840'da Levant fiyatı ton başına 10 sterlinin üzerinde olduğu; 1850'de 11 sterlinden 15 sterline yükselirken, Anadolu'da ortalama fiyatı ton başına 18 sterlin olduğu aktarılmıştır.

1840 yılında Selanik'ten ihraç edilen birinci kalite ham ipeğin değeri libre olarak 12s 5d'den 13s 7d'ye, üçüncü kalitesi ise 8s 6d'den 8s 40d'ye değiştiği bilgisi verilmiştir. Ancak bu ürünün en büyük yükselişinin Bursa'da olduğu, 1840 yılını takip eden iki veya üç yıl içinde Bursa ipeğinin 8s 3d'den 15s 8d'ye yükseldiği belirtilmiştir. 1840'lara kadar Türkiye'nin en iyisi olarak kabul edilen Amasya ipeğinin libresi 6s'den satılmıştır. Dikkatini Anadolu ipeğine ilk çevirenler İsviçreliler olmuş ve fiyatlar iki veya üç yıl içerisinde yüzde 25 artmıştır. Fransızlar ve diğer uluslar da bunu izlemiş ve sonuçta ortalama değer bu dönemde neredeyse dört katına çıkmıştır.

Rumeli ticaretinin 30 yıldır önemli bir kalemi olan post ticaretinde, kısmen Güney Amerika'nın rekabeti nedeniyle fiyatlarda bir düşüş yaşandığı ifade edilmiştir. 1841'de tuzlu öküz derisi 18s ve bufalo derisi 2 sterlin olmuş, son yıllarda fiyatı tam olarak yarı yarıya düşmüştür. 1840 yılında, keçi derisi 1s 5d, koyun derisi 10d ve bir düzine tavşan derisi 3s 3d olarak hesaplanmıştır. Tavşan derisi yeni dünyadan Avrupa pazarlarına ithal edilmeyen tek deri olduğu için fiyatının yükseldiği değerlendirilmiştir. Bu süreçte yünlülerin fiyatının da büyük ölçüde düştüğü, 1840-1843'de libresi ortalama 1s olan koyun yününün, güncel yılda yaklaşık 8d olduğu,

⁷¹ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 36, Wednesday (10 Ekim) 1866, s. 286.

1841’de libresi 1s 1d olan keçi yününün ise şu an 6d’den biraz fazla olduğu ifade edilmiştir.

Levant’ın tıbbi ilaçlar açısından çok zengin olmamasına rağmen değerinin büyük ölçüde arttığına değinilmiştir. Anadolu’nun iç kesimlerinde yetişen mahmude otunun libresi 20 yıl önce 4s 6d iken, şu an İzmir’de 1 sterlin 5s’den satıldığı belirtilmiştir. 1845 yılında İzmir’de kaba süngerin fiyatı okka başına 1s ila 2s, sıradan süngerler için yaklaşık 3s ve ince süngerler için ise 18s ila 20s arasında değiştiği bilgisi verilmiştir. 1865’de en kaba sünger olan Karaman süngerinin en düşük fiyatı 4s 2d iken, diğer çeşitleri 6s ve 11s 8d olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, Sünger ticaretinin de fiyatta önemli artış gösteren mallardan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Pamuk ihracatı miktarının, 1864’deki Amerikan savaşına rağmen Levant’taki en iyi pamuk yıllarını bile aştığı görülmüştür. Ham pamuk fiyatlarının artmasıyla Türk İmparatorluğu’na ithal edilen İngiliz imalat ürünlerinin fiyatları zorunlu olarak artmıştır. Baskılı basmaların fiyatı 6d, Tanjil muslinleri 4s 4d ve Zebra şalların tanesi de 3s 9d ila 7s 8d arasında değişmiştir. Son yıllarda, baskılı masma, Tanjil muslinleri ve Zebra şallarının fiyatlarının yükseldiği ifade edilmiştir. Bunun, kısmen kalitedeki gelişmeden kaynaklandığı belirtilmiştir. 20-30 yıl önce Türkiye’den ithal edilen pamuklu eşyaların çoğunun zayıf bir dokuya sahip olduğu ve çok daha kaliteli mal gönderen Amerikan rekabetinin, İngiliz üreticileri malzemeyi iyileştirmeye ve fiyatlarını yükseltmeye zorladığı vurgulanmıştır.

Aradan geçen süre içerisinde Türkiye’de temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarının da yükseldiği belirtilmektedir. 20 yıl önce Anadolu’nun başlıca kasabalarında sığır etinin okkası 1 peni ve koyun etinin okkası 1,5 peni iken bu yıl, sığır eti 3 peniye, koyun eti 6 peni olmasına rağmen ucuz kabul edilmiştir. Kümes hayvanları ve yumurtalar etten daha az etkilenmiş, ekmek fiyatları ise iki katına çıkmıştır. Tarım işçiliği ve zannatkarlıkta ücretler genel olarak değişmemiştir. Fabrikalarda çalışan sıradan işçiler bu ücretlerin yarısını kazanmaktadır. Mülk sahiplerinin ve efendilerin karları, özellikle kıyı şehirlerde olduğundan daha az olduğundan, ticaretteki genel artışın gelir üzerinde buna karşılık gelen bir etkisi olmamıştır. Ancak iç kesimlerde ürünlere yönelik talepler daha çok artmış ve ticaretin

faydaları üst ticaret sınıflarının karını az da olsa arttırırken, fiyat artışlarının etkisi çalışan nüfus tarafından hissedilmiştir.⁷²

2.2.5. Gümrükler

The Levant Herald gazetesi, 28 Kasım 1866 tarihli sayısında İstanbul Gümrüğü'nü ele almıştır. Gazete'nin İstanbul Gümrüğü'yle ilgili olan bu yazısında, yerin önde gelen 60 yabancı tüccarlarının Kani Paşa'ya yönelttiği dilekçeyi ele almaktadır. Dilekçede, tüccarların rahatız olduğu konular hakkında istekler bulunmaktadır. Hava koşullarından ve özellikle yoğun ve sık kış yağmurları nedeniyle ithal veya ihraç edilen malları korumak için İstanbul Gümrük Dairesi'nin emrinde bulunan araçların yetersiz olduğundan bahsedilmiştir. Söz konusu nedenlerle içeriden veya yabancı limanlardan gönderilen malların inişi sırasında ya hasar gördüğü ya da tamamen bozulduğu ifade edilmiştir. Aynı zamanda, yağmurlu ve kapalı havalarda malların giriş çıkışlarının geciktiği belirtilmiştir.

Mevcut ambarın tamamen yetersiz olduğu ve sonuç olarak, çoğu zaman brandalarla örtünmek zorunda olan mal sahipleri tarafından alınan tüm önlemlere rağmen pek çok malın açık havada kaldığı ve önemli hasarlar meydana geldiği söylenmiştir. Bu nedenle, şehirdeki tüm tüccarlar adına İstanbul Gümrük Dairesi'nin daha kapsamlı barakalar kurması ve malların incelenmesi ve tartılması sırasında meydana gelen ılık ihtiyacının da karşılanması talep edilmiştir. Bu amaca yönelik olarak, çatı kaplamasının malların korunmasını ve inişini güvenli bir şekilde sağlamak için deniz kıyısına kadar uzatılmasını önermişlerdir.⁷³

Gazetenin 6 Mayıs 1868 tarihli haberinde, İstanbul Gümrük Dairesi'yle ilgili bir bildiriye yer verilmektedir. Buna göre, İngiltere ile ticaret yapan İngiliz ve diğer Galata ve İstanbul tüccarları tarafından imzalanan bildirinin, Başkonsolos Francis aracılığıyla büyükelçiye sunulduğu anlaşılmaktadır. Bildiri, İstanbul limanındaki ticari faaliyetleri etkileyen şikayetlerin giderilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Bildiri, daha önce yerel denizcilik ticaretindeki artış dolayısıyla İstanbul Gümrük Binası'ndaki rıhtım ve depo alanının tamamen yetersiz hale geldiği ve ortaya

⁷² The Levant Herald, Cilt/8, No 36, Wednesday (10 Ekim) 1866, s. 286.

⁷³ The Levant Herald, Cilt/8, No 43, Wednesday (28 Kasım) 1866, s. 342.

ıkan sorunlar ve gecikmeler nedeniyle tüccarlar için ekstra masrafa yol açtığını belirterek başlamaktadır. Buna karşın, Gümrük Dairesi yetkililerine sık sık şikayette bulunulduğu ancak uygulamada herhangi bir netice alınamadığı aktarılmıştır. Kasım 1866'da, başkentin önde gelen tüm nakliyecisi ve tüccarları tarafından imzalanan bir bildiride, memurların şikayetlerinin nazikçe karşılandığı ve birkaç küçük değişiklik yapıldığı ifade edilmiştir. Ancak o zamandan beri, limanın ithalat ticaretinin bk ölçüde arttığı ve başlangıçta şikayet edilen rahatsızlıkların da bu nedenle arttığı ifade edilmiştir. Bunların içerisinde en çok hissedilener,⁷⁴

1. Mevcut iniş yerlerinin önündeki suyun yetersiz olması, bu ticarete kullanılan bk ve maliyetli buharlı gemilerin boşaltılmasında bk gecikme yaşanması ya da mallarının bk bir masrafla saklanmasına ve rıhtıma yaklaşma sırası bekleyen mavnaların riske girmesine neden olmaktadır.
2. Halihazırda kullanılan vinç hizmetinin verimsizliği, yan yana geldiklerinde malların indirilmesini daha fazla geciktirmektedir.
3. Bu şekilde yere indiğinde mallar için örtünün olmaması, genellikle hava koşullarından kaynaklanan ciddi zararlara maruz bırakmaktadır.
4. Malların bu durumda gereksiz yere dışarıda tutulması, kabul edilen malların temizlenmesi için mevcut ambar barınağının yetersizliği, mevcut ambarın kalabalık olması nedeniyle bk bir gecikme ve sorunlara neden olmaktadır.

Bildiride, İngiliz ticaretine zarar veren yukarıdaki nedenlerin üzülmesi talep edilmiştir.

The Levant Heral gazetesinin 15 Temmuz 1868 tarihli sayısında denizcilik harçlarının ticarete olan etkisi irdelenmektedir. Bazı önemli ekonomilerin İngiliz Denizciler Hastanesi'ne girmesinin, limana gelen İngiliz gemilerinin yararına olduğu belirtilmiştir. Geçen yılda Hastane'nin desteklenmesi için ödenen nakliye ücretinin ton başına 0,5d olduğu, kuruluşun dikkatsizce yönetilmesine ragmen Başkonsolosluk'ta

⁷⁴ **The Levant Herald**, Cilt/10, No 12, arşamba (6 Mayıs) 1868, s. 94.

yaklaşık 3.000 lira fazla fon biriktiği aktarılmıştır. Ancak son reformlar için son altı veya yedi yılın ortalama maliyetini büyük ölçüde azaltacakları iddia edilmiştir. Eldeki fazlalık haricinde, ücretlerin ton başına 1d'ye indirilmesi için bir görüş ortaya çıkmıştır. İzmir'de, bu amaçla alınan paranın ton başına 3d olduğu ve ödenen orana eklendiğinde Levant ve İstanbul'un İngiltere ile ticaretinde kullanılan büyük gemiler için son derece fahiş bir vergi olduğu ifade edilmiştir.⁷⁵

Dikkatli bir hesaplama yapıldığında, iki oranın aynı anda sırasıyla ton başına 1d ve 2d'ye düşürülebileceği ve buna rağmen gerçekleşen miktarın iki hastanenin ekonomik olarak serbestçe yönetilmesi için fazlasıyla yeterli olacağı değerlendirilmiştir. Önerilerin belirtilmesinin ardından, yerel denizcilik ticaretiyle uğraşanlardan konuyla ilgili görüş açıklamaları tavsiye edilmiştir.

İzmir Gümrük Dairesi'yle ilgili 14 Ekim 1868 tarihli haberde, İsmail Paşa ve İzmir Gümrük Dairesi yetkililerinin, buradaki madeni para toplayıcılarından birine gönderilen bir paket bozuk parayı kaybetmekle suçlandığı aktarılmaktadır. İzmir Gümrük Dairesi yetkililerinin göz yummasıyla bozuk para paketininin çalındığı düşünülmektedir. Kasabanın bir madeni para toplayıcısının, son zamanlarda Fransız buharlı gemisinden bir paket bozuk para aldığı belirtilmiştir. Madeni paraların ad valorem vergiye tabi olduğu ve sevkiyatların "gümrük görevlileri" aracılığıyla tahmine edildiği ve buna göre vergilendirildiği bilgisi verilmiştir. Sikkelerin değeri konusunda ihtilaf yaşayan gümrük görevlilerinin, paketi bilim dünyasında tanınmış bir ismi olan İsmail Paşa'ya göndererek meseleyi çözdüğü ifade edilmiştir. Madeni paraların incelenip, sayıldığı ve mühürlenmiş olarak Gümrük Dairesi'ne geri gönderildiği aktarılmıştır. Bay E. S.'nin mülküne girmemesinin nedeni, İsmail Paşa tarafından tahmin edilen meblağı ödeyememesi olarak değerlendirilmiştir.⁷⁶

25 Kasım 1868 tarihli haberde, daha önce Galata'nın kredi veren nakliye ve sigorta acenteleri hakkında bir Bülten yayınlandığı belirtilmektedir. Bültenin yayınlanmasından bu yana, bu şikayetlere muktedir olan Kiani Paşa'nın bunları telafi etmek için çok istekli olduğuna ancak, daha geniş bir yer temin etmenin zorluğuna dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte, mevcut İstanbul Gümrük Binası ile Haliç'ten

⁷⁵ **The Levant Herald**, Cilt/10, No 22, Çarşamba (15 Temmuz) 1868, s. 173.

⁷⁶ **The Levant Herald**, Cilt/10, No 35, Çarşamba (14 Ekim) 1868, s. 278.

uzanan yeni cadde arasındaki kıyı cephesinin satın alınması için düzenlemelerin yapıldığı ve bunun temin edilmesi durumunda tüm ek konaklamalar için yeterli alanı sağlayacağı değerlendirilmiştir. Galata'da ise, mevcut Gümrük tesislerinin uygun bir fiyata yer bulunamayacağından zorluğun daha büyük olduğu vurgulanmıştır. Bununla beraber, bu yer temin edildiğinde artacak olan iskele ve depo alanından büyük fayda sağlayacak olan yerel ticaretin, Messrs Bibby'nin temsilcisi Edw La Fontaine'e borçlu olacağı ifade edilmiştir.⁷⁷

Bununla bağlantılı olarak, Çanakkale Boğazı'nda uygun şamandıra ihtiyacına işaret edilmiştir. Başlıca yabancı tüccar ve gemi acenteleri tarafından kendi temsilciliklerine de bir bildiri sirküleri verildiğinden. hem boğazın gece seferine açılması için aydınlatıldığı hem de mevcut yasağa rağmen, düşük harçların titizlikle uygulandığından söz edilmiştir.

Gazetenin 7 Nisan 1869 tarihli haberinde, 25 Mart'ta Larnaka'dan yazan bir muhabirin görüşlerine yer verilmektedir. Buna göre, Türkiye'den yabancı bir ülkeye gönderilen tüm ürünlerin ihracat vergisi yüzde bir iken, Türkiye'deki bir limandan diğerine yapılan tüm ihracatlar için yüzde sekiz ödenmektedir. Buradan çıkarılacak sonucun, Türkiye'nin yabancı ülkelerle ihracatı teşvik etmek ve kendi imparatorluğunun bir limanı ile diğeri arasında bunu caydırmak olduğu vurgulanmıştır. Bu ilkelerin daha iyi anlaşılması için bir örnekle anlatılmıştır. Beyrut'un, her yıl, Suriye kıyısındaki diğeri limanlardan ya da sadece 110 mil uzaklıktaki Kıbrıs'tan ulaşması gereken önemli miktarda tahıl arzına ihtiyaç duyduğu aktarılmıştır. Dolayısıyla, Kıbrıs'ta mahsul bol olduğu zaman, Beyrut her zaman büyük ölçüde satın almıştır. Ancak mevcut Gümrük Dairesi düzenlemelerinin etkisi nedeniyle, Hükümetin Kıbrıs'taki tahılını Beyrut yerine Avrupa'ya göndermeyi tercih eden her ihracatçıya yüzde yedi prim vermektedir. Yedi yıl önce, İngiltere pamuğa ihtiyaç duyduğunda, İngiltere büyükelçisinin Türkiye'yi yabancı ülkelere yaptığı ihracat vergilerini kademeli olarak yüzde bir oranına düşürmeye ikna ettiği belirtilmiştir. Ancak, şu an Türkiye'de İngiliz çıkarlarını temsil edecek bir büyükelçisi bulunmadığından Türkiye'nin bir bölgesinden diğerine yapılan ihracat üzerindeki

⁷⁷ **The Levant Herald**, Cilt/10, No 37, Çarşamba (25 Kasım) 1868, s. 294.

vergilerin indirilmesi için kimse ses çıkarmadığından sabit bir yüzde sekiz oranının belirlendiği ifade edilmiştir. Avrupa'dakilerin ise asgari yüzde bir oranına ulaşana kadar yıllık olarak azalacağı eklenmiştir. Türkiye'deki tüccarların, ancak Türkiye müreffehse başarılı olabileceği ve ihracat için ödemek zorunda kalınan vergilerin düşürülmesinin, alıcıların ve üreticilerin yoksullaşmasının telafisi olmadığına değinilmiştir. Hükümetin, imparatorlukta tüketilen ürünleri yüzde 8 oranında, yabancı ülkelere gönderilenleri ise yüzde 1 oranında vergilendirdiği aktarılmıştır. Türkiye'nin arzusunun, kendi iç çıkarlarını korumak olduğu ancak, İstanbul'daki tek amacın ise, Avrupa ile iyi geçinmek olduğu gibi değerlendirilmiştir. Bu durum, Türk vatandaşlarının vilayetlerde yabancı korumayı neden güvence altına almaya çalıştıklarını da açıklamaktadır. Kendi makamlarından işlerinde hiçbir yardım alamadıkları için üzerinde etkili bir kontrolün olmadığı astların kaprislerine maruz kalmaktadırlar. Türkiye'de en az önem verilen sınıfın Osmanlı tebaası olduğu ve bu anormallik giderilinceye kadar imparatorlukta refah umudunun hayal olduğu ifade edilmiştir.⁷⁸

Gümrük vergileri konusuyla bağlantılı olarak, Kıbrıs'taki gümrük vergilerinden elde edilen gelirin yaklaşık olarak 13.000 sterlin olduğu ve tahsilat maliyetinin 3.000 sterlin olduğu bilgisi verilmiştir. On sentlere yüzde iki eklemenin ve adayı bir frank liman yapmanın gerçek geliri artıracacağı ve adaya 3.000 sterlinlik bir harcama sağlayacağı ve ticareti büyük ölçüde canlandıracağı değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, 10.000 sterlinlik ticaret geliri elde etmenin yetersiz olduğu ve özellikle mevcut düzenlemeler altında, önemli şarap ve tütün mahsullerinin her yıl azaldığı ifade edilmiştir.

2.2.6. Yeni Sağlık Tarifesi

The Levant Herald gazetesi 5 Aralık 1866 tarihli sayısında, yeni sağlık tarifesine yönelik oluşturulan komisyon raporunu ele almaktadır. Buna göre Babiali, dış güçlerin temsilcilerine özel bir notla Sağlık Konseyi tarafından bir sağlık tarifesi hazırlamak amacıyla atanan Komisyon raporunu "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sağlık Harçları" başlığı altında iletmiştir. Bu komisyon, Osmanlı Hükümeti temsilcilerinden

⁷⁸ **The Levant Herald**, Cilt/11, No 10, Wednesday (7 Nisan) 1869, s. 71.

M.M. Fevzi Endasian, Merchand ve Bartoletti'den oluşuyordu. Dickson, Fauvel ve Le Bodart ise sırasıyla İngiltere, Avusturya ve Fransa'nın temsilcileriydi. Raporda yer alan öneriler şu şekildedir:⁷⁹

1. Madde: Sağlık harçları tarifesinin anlaşılması.
 - a) Osmanlı limanına giren her geminin ödeyeceği tanıma harcı,
 - b) Karantinaya tabi gemilerin masrafı.
2. Madde: Kabul harçları, aşağıdaki şekilde tahsil edilecektir;
 - a) Her gemi, nereden gelirse gelsin ton başına 26 para tutarında bir kabul harcı ödeyecek, 800 tonun üzerindeki için gümrük vergisi ödemeyecektir.
 - b) Posta gemileri ton başına 4 para ödeyecek, motorları ve kömürleri nedeniyle %40 kesinti uygulanacak ve olağan harçları nedeniyle %5 olarak uygulanacaktır. Bu düzenleme aynı şekilde diğer tüm buharlı gemiler için de geçerli olacaktır.
3. Madde: Bir seferde Osmanlı İmparatorluğu'nun birkaç limanına girecek olan gemiler, kabul ücretlerini ilk varış limanında bir kere ödeyecektir. Posta gemileri, girdikleri her limanda 4 para ödeyeceklerdir.
4. Madde: Karantinada ödenecek ücretler şu şekildedir:
 - a) Sağlık muhafızları ve hamallar için günlük kişi başı 20p.
 - b) Karantinada ikamet ücreti günlük kişi başı 5p.
 - c) Karantinada dezenfekte edilecek mallar üzerinde 100 okka ambalaj için 21p, paketlenmemiş küçük deriler için 100 deri başına 2,5p.
 - d) Gemilerin dezenfekte ücreti, giderlere göre düzenlenir.
5. Madde: Karantinada bulunan 7 yaş altındaki çocuklar ve muhtaçlar bu harçtan muaftır.
6. Madde: Aşağıdakiler, sağlık harçları hariç olmak üzere yukarıdaki maddelerde belirtilen tüm sıhhi görevlerden muaftır;
 - a) savaş gemileri,

⁷⁹ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 44, Wednesday (5 Aralık) 1866, s. 350.

b) Sığındıkları limanda herhangi bir ticari iş yapmayan ve hava şartlarından etkilenen gemiler.

7. Madde: Vize ve şimdiye kadar belirlenmiş ve mevcut tarifede belirtilmeyen diğerlerinin sağlık harçları kaldırılmıştır.

Yukarıda yer alan maddelerin Komisyon'un çoğunluğu tarafından kabul edildiği belirtilmiştir. İngiltere ve Avusturya temsilcileri çeşitli noktalarda farklı görüşe sahip olup, bundan sonra görüşlerini ileri sürme hakkını kendilerinde saklı tutmuşlardır. Osmanlı limanlarına giren ve çıkan gemilerin istatistik tablolarına göre, 1 Mart 1859'dan 28 Şubat 1862'ye kadar sağlık harçlarına ilişkin düzenlemeyle, 1863-1864 yıllarında İmparatorluğun sağlık hizmetine ilişkin genel giderlerinin toplam 4.248.287p olduğu hesaplanmıştır. Tarifeden elde edilen gelirin ise 4.250.000 p olduğu tahmin edilmiştir.

Sağlık hizmetinin, Marmara'da; İstanbul, Rodosto, Gelibolu kıyıları, Çanakkale Boğazı ve ona bağlı olanlar, Karadeniz'de; Batum, Trabzon, Samsun, Sinop, Ereğli, Burgaz ve Varna, Tuna'da; Suline, Tultcha, Silistre, Rusçuk ve Vidin, Adalarda; Limni, Chio, Rodos, Stancho, Girit ve Kıbrıs, Ege'de; Enez, Karaağaç, Kavala, Selanik ve Volo, Yunan sınırı olan Larissa ve ona bağlı olan bölgeler; Ege Adriyatik'de; Preveze, Vulona, Durazzo, Duligy, Alessio, Klek ve Solernio, Anadolu'da; İzmir, Kuşadası, Bodrum, Alanya, Antalya, Mersin ve İskenderiye, Suriye'de; Beyrut, ve bağlı bölgeleri, Şam ve Halep, Afrika'da; Trablus ve Bingazi, Asya'da ise; Erzurum, Ardahan, Kars, Erzincan, Doğu Beyazıt, Kotor ve Bağdat'a kurulması planlanmıştır.⁸⁰

2.2.7. Tarımsal Gelişmeler

Gazete, 25 Temmuz 1866 tarihle sayısında Bursa'nın ticareti hakkında Konsolos Bay Sandison'un 1864 tarihli raporlarına yer vermiştir. Rapor, sonbahar yağmurlarının pamuk, mısır ve zeytin mahsullerine büyük zarar verdiğini ve bu yılla ilişkin ticaret kayıtlarının tutulmadığını belirterek başlamaktadır. İpek böcekleri arasında yayılan hastalık nedeniyle ülkenin ipek böceği ihracatını ve dolayısıyla

⁸⁰ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 44, Wednesday (5 Aralık) 1866, s. 350.

ülkenin endüstrisini oldukça olumsuz etkilediğini aktarmaktadır. İhracat olumsuz etkileneşine karşı, ithalatta bir düşüş görölmemiştir. Pamuklu ihracatı 182.000 sterlin olup, bunun beşte dördünün İngiltere'ye yapıldığı ifade edilmiştir. Bu ürünlerin oldukça kaliteli olduğu ve uzun kumaşlar ve basmalardan oluştuğı anlaşılmaktadır. Buna karşılık yabancı kumaş ithalatı ise nispeten önemsizdir.

İpek iplik fiyatlarının 410p'den başladığı ve Fransız piyasasındaki artış nedeniyle 470p'ye yükseldiğı aktarılmaktadır.⁸¹ Bay Sandison'a göre, Bursa ipeğı benzersiz bir esnekliğe ve parlaklığa sahip olup, herhangi bir rengi alabilmektedir. Pamuk üretimindeki nispi başarısızlığa rağmen, üretimin arttırılması için çaba gösterildiğini eklemiştir. Balıkesir'de buharla işlenen büyük bir çırçır tesisi kurulduğunu ve Bursa'da da testere çırçıruları üzerine bir tesis kurulduğunu yazmıştır. Ancak, bunların pamuk lifine zarar verdiğini ve bu nedenle, özellikle Macarthy'nin bu sorunun giderilmesi için geliştirildiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, Geyve'de de çırçır tesisinin kurulduğunu ancak, ilçede üretilen pamuğun büyük bir kısmının ham olarak İstanbul'a ihraç edildiğini söylemiştir.

Raporun ilerleyen bölümünde ücretlerle ilgili bilgilere yer verilmektedir. Eski sistemde gerçekleştirilen modernleşme çabalarının il tarımında da denendiğı aktarılmaktadır. İlk başta, İngiliz saban ve tırmıklarının kullanıldığı ve sonraki yıllarda ise biçme makinelerinin ve buharlı küreyicilerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tarım işçiliğinde ücretlerin sıradan işlerde 110p-120p arası, yetenek gerektiren işlerde ise 190p-200p olduğu ifade edilmiştir. Pamuk işinde erkekler ortalama olarak günde 8p-10p, yabancı ot işindeki kadınların ise günde 4p-5p arasında kazandıklarından bahsedilmiştir. Ek olarak, kasabada çalışan marangoz ve duvar ustalarının günlük 10p-12p, ipek fabrikasında çalışan kızların ise günde 4p-4.5p arasında kazandıkları değerlendirilmiştir. Koyun etinin ise 3.5d-5d arasında değıştiğı gözlemlenmiştir.

Rapor, vilayette icra edilen bayındırlık işleri hakkında da bilgiler vermektedir. Ahmet Vefik Efendi'nin üstlendiğı işlerin büyük bir kısmının Balıkesir'de bulunmasından dolayı yarım kaldığı ifade edilmiştir. Tamamlanamayan eserler arasında; ipek çarşısı için kurulacak tonozlu han ve kare yapı, kasabanın sokakları ve

⁸¹ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 25, Wednesday (25 Haziran) 1866, s. 198.

açık alanlardaki süslemeler, vadinin karşısındaki iki köprünün kaplaması ve korkulukları ve şehirden diğer yerlere ve Mudanya'ya giden birkaç yol bulunmaktadır. Buna karşın, bazı gelişmelerin de yaşandığı eklenmiştir. Kurulan gemi hatlarının başarılı olduğu ve ticareti hızlandırdığı belirtilmektedir. Bursa'da yıllarca süren deprem ve yangınlara ilaveten ipek böcekçiliğinden de olumsuz etkilenen kırsal nüfusun, durumunu düzeltmesi için birkaç yıla ihtiyacı oldukları değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, köylülerin adaletsizlik ve senetle borçlanma nedeniyle borç yükü altında ezildiği irdelenmiştir.

Raporun son kısmı, Bursa'daki eğitimi ele almakta ve eğitimin ihmal edilmediğini belirterek başlamaktadır. Ermeni okulunda toplam 400 çocuğun Ermenice, Türkçe, Yunanca, Fransızca, yazma ve aritmetik dersleri öğrendiği belirtilmektedir. Yunanlıların biri eski Yunanca olmak üzere üç adet okulunun olduğu; diğer ikisinin ise kızlar ve erkekler için temel eğitime tahsis edildiği aktarılmaktadır. Yeni Protestanların ve Rumların da ilkokulları vardır. Bunun yanı sıra, burada konuşlanan bir Amerikan misyonerliğinin yayıldığı, güvenlik ve hoşgörünün tadını çıkardıkları ifade edilmiştir. Müslüman mahallelerinde ise sayı düştükten sonra Ahmet Vefik Efendi'nin etkisiyle doğu dilleri, coğrafya, aritmetik ve matematik dersi alan çocukların sayısının 200'e yükseldiği değerlendirilmiştir. Müslüman öğretmenler resim ve Fransızca dersleri verirken, 120 öğrenciye ise hemen hemen aynı eğitim dallarının öğretildiği bir askeri okul bulunmaktadır.

Gazetenin 19 Aralık 1866 tarihli haberinde, Türkiye'deki pamuğun özellikleri ve ticarete katkısı ele alınmıştır. Bursa ve Selanik'teki pamuk mahsulüne ilişkin beklentiler hakkında buralardaki İngiliz konsolosları tarafından Dışişleri Bakanlığı'na hitaben yazılan rapora yer verilmiştir. Öncelikle Bursa Konsolosu Sandison'un raporu incelenmektedir. Raporda, yetkililerin Babıali'yi Amerikan tohumundan pamuk yetiştirmek için çaba sarf ettikleri ifade edilmiştir. Ekilen arazinin çoğu vaktinden önce sürülürken, başka yerlerde toprakta 30 ila 40 gün kaldıktan sonra çimlendiği görülmüştür. Bursa'da, olgunlaştıklarında daha fazla mahsul vermek için oluşan koza sayısının ve bitkilerin üzerinde çiçeklerin arsalar olduğu belirtilmiştir. Bunun için birkaç hafta daha kuru ve ılık havaya ihtiyaç olduğu değerlendirilmiştir. Balıkesir'in pamukla ilgili görünümünün ise, mevsim başlarında yaşanan kuraklık nedeniyle

olumsuz olduğu, hava muhalefetine ve pamuk miktarı ve değeri bakımından fazla ürün vermesine rağmen, Amerikan tohumuna karşı hala bir önyargı olduğu vurgulanmıştır.⁸²

Devam eden kısımda, Selanik konsolosu Wilkinson'un raporları aktarılmaktadır. Makedonya'daki pamuk mahsulünün hızla toparlandığı, ancak yeni mahsulün balyalarının verimiyle ilgili güvenilir bir bilgi edinmenin çok zor olduğunu ifade etmiştir. Bazı ilçelerde pamuk bitkilerine sıçanların yaptığı tahribatların çok büyük olduğu ancak, yine de geçen yılın mahsulü ile karşılaştırıldığında bazılarının üçte birden daha fazla artış göstereceği, diğerlerinin ise yarı yarıya düşeceği kabul edilmiştir. Bu vilayetin ve Teselya'nın çeşitli bölgelerinde muazzam fare sürülerinin ortaya çıkması nedeniyle henüz yeterince açıklanamamış bir olgu olduğu değerlendirilmiştir. Ayrıca, bu haşaratın adı geçen ilin tahıl mahsulüne yaptığı tahribatın kırsal nüfusu büyük bir yoksulluğa sürüklediği vurgulanmıştır.

The Levant Herald gazetesinin 17 Temmuz 1867 tarihli haberinde, Türk ve Mısır pamuk arzı ele alınmıştır. Haber, Türkiye Sultanı ve Mısır Valisi'nin İngiltere ziyaretiyle başlamaktadır. Mısır'da pamuk üretiminin dört kattan fazla artarak ihracatın istikrarlı bir şekilde arttığı bu ülkeye ithal edilen miktarın 1861'de 356.108 cwt'den 1865'te 1.578.912 cwt'ye çıktığı belirtilmiştir. Türkiye'nin de 1862'de sadece 41.212 cwt olan pamuk ithalatının 1865'te 223.133 cwt'ye yükseldiği görülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nin kapanışta pamuk piyasasının tekeli hemen yeniden kazanacağı beklentisi, fiyatlarda önemli bir düşüşe ve artan bir tahıl üretimine ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Olası bir fiyat düşüşünün öngörülebildiği ve bunu elde etmek için hiçbir çabadan kaçınılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre, ilk defa bir Türk hükümdarın, bir hükümet ve kamuoyunun düzenlediği yasalar çerçevesinde hareket özgürlüğü ile birlikte sektör ve teşebbüsün neler başarabildiğini görme fırsatına sahip olacağı aktarılmıştır.

Haberde, Hindistan Konseyi'nin, Osmanlı egemenliğinde pamuğun büyümesini genişletmek ve iyileştirmek için Türk Hükümeti tarafından benimsenen önlemlerden Hindistan'a avantaj sağlayabilecek bazı dersler çıkarılabileceğini

⁸² **The Levant Herald**, Cilt/8, No 46, Wednesday (19 Aralık) 1866, s. 365.

umduklarını ifade edilmiştir. Hindistan, Mısır ve Türkiye'nin, Amerika'nın azalan pamuk ithalatından kaynaklanan herhangi bir ciddi rahatsızlığı önleyebileceği ve bu ülkelerde mümkün olan büyümeyi sağlamanın son derece önemli olduğu değerlendirilmiştir. Pamuk arzının hem Mısır'ın hem de Türkiye'nin refahını arttıracığının ve büyümenin kaynağı olacağının beklendiği vurgulanmıştır.⁸³

Gazetenin 21 Ağustos 1867 tarihli haberinde, Türkiye'de pamuk yetiştiriciliğinin durumu ele alınmış ve İngiliz Konsolosları'ndan gelen raporlara yer verilmiştir. Buna göre, İzmir Konsolosu Bay Cumberbatch, Dışişleri Bakanlığı'na 16 Temmuz tarihi itibarıyla, gelen pamuk mahsulünün şu anki durumunun tatmin edici olmadığını bildirmiştir. Ekili toprak alanı geniş olmasına rağmen, mahsulün 89.000 balyayı geçmeyeceği, bu düşüşün nedeninin, birçok yerde tamamen başarısız olan ve diğerlerinde çok düzensiz bir şekilde ortaya çıkan tohumların yağmur ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Konsolos Bay Stuart ise, Epirus'daki son iki pamuk mahsulü ürünü olarak; 1865, 575 dönüm ekim altında, 259.500 lb, değer 5.020 sterlin ürettiyor; 1866, 1200 dönüm, 962.500 lb, değer 8.020 sterlin bilgisini vermiştir.

1865'te dönüm başına temizlenmemiş pamuk veriminin ortalama 660 libre ve 1866'da 802 libre olduğu, bu %22'lik artışın yalnızca gelişmiş ekimden kaynaklandığı aktarılmıştır. Toprakta ödenen bedel 1865'te libre başına 3d iken, 1866'da 2d olduğu bilgisi verilmiştir. Buna göre, 1865'de brüt gelir dönüm başına 8,5 sterlin olarak gerçekleşirken, 1866'da 6,14 sterlin olarak gerçekleşmiş ve ki çiftçi için büyük bir kâr bırakmıştır. Bununla beraber, Trieste'ye her biri sıkıştırılmamış balyalar halinde yaklaşık 870.000 libre pamuk ihraç edildiği ve geri kalanının kullanım için saklandığı ifade edilmiştir.⁸⁴

Haberin son kısmı, Epirus Konsolosu Bay Stuart'ın değerlendirmeleriyle devam etmektedir. Pamuktan elde edilecek faydaların genel kabul gördüğü, ancak daha fazla gelişmesinin, yerel endüstri ve girişimlere bağlı olduğu vurgulanmıştır. Pamuk arzının kontrolü için vergilerin artırıldığı, zorunlu katkıların değerlendirildiği ve hızlı ödemenin teşvik edildiği aktarılmıştır. Bunun sonucunda, mevcut veya

⁸³ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 25, Çarşamba (7 Ağustos) 1867, s. 198.

⁸⁴ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 27, Çarşamba (21 Ağustos) 1867, s. 214.

muhtemel herhangi bir getiri olmaksızın baskıyı artırmakla tehdit edilen sermayenin ülkeden büyük ölçüde çekilmesine yol açtığı ifade edilmiştir.

Gazetenin 30 Ekim 1867 tarihli haberi, İzmir'in ticareti üzerinedir. Gazete'de yer alan bu haber, İzmir Konsolosu Bay R. W. Cumberbath'ın 1866 yılına ilişkin raporuna dayanmaktadır. 1866 yılında İzmir limana giren brüt nakliye miktarının, geçen yıla göre 37 gemi azalmasına rağmen, tonaj olarak geçen yıldan 103.716 ton daha fazla olduğu aktarılmıştır. Bununla birlikte, ithalatın değerinin de 1865'e göre yükseldiği ifade edilmiştir. Diğer taraftan, giriş yapan brüt gemi miktarının 1865'tekinden 24 adet daha olduğu, ancak tonaj olarak geçen yılki 105.860 tonu aştığı değerlendirilmiştir. İhracat ise geçen yıla göre azalmıştır. İzmir'in ticaretinin 1867'nin kötü hasatlarından büyük ölçüde etkilendiği, tarımcının elinde büyük bir pamuklu mal stoğu bulunduğundan çok ağır kayıplar yaşanacağı beklenmiştir. Tahıl mahsulü bazı ilçelerde makul seviyelerde olsa da, diğer ilçelerde tam bir başarısızlık meydana geldiği ve bunun sonucunda ortaya çıkan sıkıntı çok büyük olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, şiddetli kuzey rüzgarlarının bitkileri tahrip etmesi nedeniyle bazı ilçelerde pamuk mahsulünün tamamen kaybolduğu aktarılmıştır. Bir zamanlar 120.000 balya olarak tahmin edilen pamuk üretimi, ekilen toprağın ortalaması 1864 yılına göre daha büyük olmasına rağmen 60.000 balyaya gerilemiştir. Kök boyası mahsulü 80.000 tona ulaşırken, ipek iyi kalitedeydi ve yaklaşık 1.000 cwt'ye ulaşmıştır. Yün mahsulü 1.500 ton olmuştur. Mahmude otu üretimi çok düşük olup, Avrupa'ya ihraç edilen yalnızca 17.000 tonu bulmuştur. Afyon mahsulü ise iyi seviyede olup, 6.500 cwt ile çok üstün kalite sağlamıştır. Diğer taraftan, Aydın ve İzmir Demiryolu Eylül'de Kasaba hattıyla birlikte Aydın'a açılmıştır. Henüz ilk hattın masrafları ulaşım tarafından zar zor karşılanırken, ikincisi harcanan sermayenin yaklaşık yüzde 7'sini çıkarmıştır.⁸⁵

Gazetenin 10 Haziran 1868 tarihli haberinde, Osmanlı'nın pamuk ekimiyle ilgili genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Haberde, Osmanlı Hükümeti'nin birkaç yıl önce büyük miktarlarda New Orleans tohumu temin etmekte sergilediği gayrete devam etmediği, yalnızca Amerikan pamuğu mahsulünden elde edilen tohumların ve yerli tohumların kullanıldığı aktarılmıştır. Ancak, toplama mevsiminde ondalık

⁸⁵ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 37, Çarşamba (30 Ekim) 1867, s. 295.

toplama şeklinin benimsenmesi nedeiyle, Amerikan pamuğunun verimli ve uzun süreli bir şekilde ekiminin büyük ölçüde engellendiği değerlendirilmiştir. Pamuğun daha fazla ekilmesi ve tüm uygulanabilir araçlarla açıkça teşvik edilmesi, ülkenin kaynaklarını geliştirmenin ve refahını artırmanın bir yolu olarak görülmüştür. Türkiye’de yetiştirilen pamuğun büyük bir kısmının kıtasal tüketim için ayrıldığı, bu nedenle İngiliz ihracatının ve dolayısıyla Osmanlı’dan elde edilen hasılatların azaldığı belirtilmiştir. Bununla birlikte, Amerikan Savaşı sırasında başlatılan tedbirlerin özenle uygulanmış olsaydı, Türkiye’de pamuk üretiminin büyük ölçüde artacağı ve geçerli olan fiyatın artacağı değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, yeni çabaların gösterileceğine, mevcut ondalık toplama biçiminin derhal değiştirileceğine ve başarıya giden diğer tüm engellerin hızlı bir şekilde kaldırılacağına inanılmıştır. Amerikan tohumu kullanımının yaygınlaşmasıyla, Türkiye’de pamuk ekiminin genişleyeceği ve İngiliz üretimi için gerekli olan pamuk arzının yükseleceği ifade edilmiştir.⁸⁶

Haberin ilerleyen kısmında, İzmir’deki yazarın mektubuna yer verilmiştir. Buna göre, Pamuk Tedarik Derneği’nin son yönetim kurulu toplantısında Amerikan tohumunun kullanımını teşvik etmek için çaba gösterdiği ve hükümet veya özel işletmeler tarafından sağlanan taze tohumun yetersiz olduğu aktarılmıştır. Söz konusu yılda herhangi bir şey yapmak için artık çok geç olduğunu düşünen, gelecek dönem için tohum temin etmek amacıyla önlemler alması umulan yeni bir genel valinin atandığı ifade edilmiştir. Ayrıca, pamukta gelişmiş bir büyümeyi teşvik etme girişimlerinin yanı sıra ondalık toplama sisteminin de acilen değiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ondalık toplama sisteminin, genel olarak tarıma ve özellikle de pamuk yetiştiriciliğine büyük zararlar verdiği irdelenmiştir. Çünkü, Amerikan pamuğu olgunlaşmaya başladığında sık sık toplanmalıdır ki bu, çiftçi her pamuğunu toplamak istediğinde izin almak zorunda olduğundan ondalık sistemde kesinlikle imkansızdır, Bu izinler yalnızca belirli yerlerde alınabilir ve sonuç olarak, rüzgar ve yağmurun verdiği zarar nedeniyle büyük miktarda pamuk ziyan olabilmektedir. Bir çözüm olarak, üretilen pamuk miktarına doğrudan bir vergi konulabileceği ve bunun çiftçiler tarafından daha çok tercih edileceği değerlendirilmiştir.

⁸⁶ **The Levant Herald**, Cilt/10, No 17, Çarşamba (10 Haziran) 1868, s. 131.

The Levant Herald gazetesinin 6 Kasım 1869 tarihli sayısında, Türk tarımının durumu değerlendirilmektedir. Yazar, pulluklar ve atıcılar konusunda tecrübeye sahip olması nedeniyle, Türk çiftçisi için gerekli olan makinelerin İngiliz demir sabanı, el arabaları, tohum ekme makineleri, biçiciler ve saman yapmak için atlı bir saman öğütücü olduğunu belirtmiştir. Buharlı çöp tenekesi muhteşem bir makine olmasına rağmen, buradaki yolların çağın çok gerisinde olması ve diğer dezavantajlar nedeniyle, yerini daha basit ve taşınabilir atlı makineye bırakılması önerilmiştir. Demir sabanın avantajları hakkındaki düşüncelerin kesinlikle doğru olduğu, Karamürsel’de Tahir Paşa ve Çengelköy’de Ali Bey’in kullandığı bu aletlerin faydalarının artık yaygın olarak bilindiğinden kapsamlı bir şekilde kullanılabileceği ifade edilmiştir.

Çiftlik aletleri konusunda, orakçı Bay Chisnell ve yazarın Temmuz ayında Ali Bey’in Çengelköy’deki çiftliğinde dezavantajlara rağmen mükemmel bir başarı gördükleri ve her bir orakçının çalışmasının sonucu olarak büyük bir kazanım sağlandığı aktarılmıştır. Sekreterini oturumda hazır bulunması ve kendisine rapor etmesi için gönderen Ekselansları Cibali Paşa’nın, daha sonra bana bunun çiftçi için çok önemli olduğunu düşündüğü ve raporunun bir nüshasını tüm il valilerine iletileceği belirtilmiştir.⁸⁷

The Levant Herald gazetesinin 22 Haziran 1870 tarihli haberinde, Türkiye’nin tarımsal durumu irdelenmiş ve model çiftlik önerileri ele alınmıştır. Buna göre, Babıali’nin tarımın öneminin farkına varmaya başladığı ve yerli tarımdaki mevcut sistemi iyileştirme çabalarında yabancı göçmenleri teşvik etmenin önemini gördüğü belirtilmiştir. Jaffa’daki Yahudi model çiftliğine ondalıklardan dokunulmazlık verilmesinin doğru yönde atılmış bir adım olduğu ve ekilmemiş topraklara uygun koşullarda sömürgecileri yerleştirmek için daha fazla önlem alınacağı öngörülmüştür. Bu açıdan hükümet, sömürgeciliğin teşvik edilmesiyle küçük bir geçici masraf veya fedakarlık yapsa bile, yeni yıl içinde fazlasıyla geri ödeneceği değerlendirilmiştir.

Türk tarımını geliştirilmesi için iki temel yol olduğu ve bunların; model çiftliklerin kurulması ve tarım kolonilerinin oluşturulması olduğu ifade edilmiştir. İlk yöntemi uygulamak için, İstanbul’un mahallesinde iyi bir tarım koleji ve merkezi bir

⁸⁷ **The Levant Herald**, Cilt/11, No 36, Wednesday (6 Ekim) 1869, s. 278.

çiftlik olması gerektiği, burada Batı Avrupa'dan bir grup zeki genç adamın yerli tarımcıları eğitebileceği değerlendirilmiştir. Kolej kurslarını tamamladıklarında ve anadilleri hakkında yeterli bilgi edindiklerinde, Hükümetin illerde kurmayı tavsiye edeceği model çiftliklerin yönetimini üstleneceklerdi. Bu çiftliklerin bir İngiliz çiftliğine eşit olmasının beklenemeyeceğini ancak, yine de ülkenin mevcut kaba tarımında çok kararlı bir gelişme sergileyebileceği ve yaygın eğitimsel etkisi nedeniyle hükümetin üretim maliyetini düşüreceği vurgulanmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'de gelişmiş ve eşit derecede karlı bir model tarıma sahip olmak için, her ili alt model bir çiftlikle noktalamanın yeterli olmayacağı; en az 20 eksiksiz bir koloni veya çiftlikler birliği olması gerektiği ve hayvan, bitki ve yetenekli işçilerle donatılmış olması gerektiği ifade edilmiştir.

Bu tür bir girişimi gerçekleştirmek için, Türk Hükümeti himayesinde 25.000 sterlinden az olmayan bir sermayeye ile bir tarım şirketinin kurulması gerektiği belirtilmiştir. Hükümet, yeni demiryollarından birine uygun şartlarda bir mülk sağladığında, şirketin ilk işinin, büyük çiftlik binaları inşa etmek ve herhangi bir inşaat yapmak için marangoz, duvarcı ve işçi personelini göndereceği aktarılmıştır.

İyi bir tarım kolonisi için başarıya ulaşmanın tek yolu demiryollarının geliştirilmesi olarak görülmüştür. Türkiye'de çiftçiliğin, Avustralya veya Güney Amerika'daki gecekondudan çok farklı olduğu vurgulanmıştır. Aceleyle başlayan, yeterli sermaye ve iyi bir başlangıç yapmak için hazırlık yapılmayan pek çok koloni örneği olduğu; ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bunlardan biri olmayacağı beklenmiştir. Padişahın tahttan yaptığı son konuşmasında, imparatorluğun yeniden canlandırılması için büyük önem taşıyan iki büyük ölçü olarak, tarımsal gelişmeyi demiryolu inşaatıyla ilişkilendirdiği aktarılmıştır. Ülkenin yarı işlenmiş olduğu Türkiye'de, demiryollarının tamamen sömürgeleştirmeye bağlı olmadığı ancak, bu şekilde bir miktar yardım olmadan varlığını sürdürmesinin pek mümkün olmadığı bildirilmiştir. Türkiye'nin mevcut yerli tarımının, iyi yolları destekleyebileceği ancak, Avrupa kolonizasyonu eşlik etmedikçe, bir demiryolunun öneminin azalacağı belirtilmektedir.

Haberin ilerleyen kısmında bir örnekten bahsedilmektedir. Birkaç yıl önce Londra'daki bir kahvehanenin yaşlı bir adam tarafından işletildiği, müşterileri için düzenleme yapmaktan nefret ediyordu ve sonuç olarak çok kaba ve perişan bir

görünüm sunduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte, kahvehanenin daha genç ve daha girişimci bir adamın eline geçtiği, onu zarif bir şekilde yerleştirmek ve tablolara en iyi dergi ve süreli yayınlarını sağlamak için önemli bir miktar harcadığı belirtilmiştir. Bu cazibe merkezleriyle, kısa sürede üst sınıftaki müşterilere hizmet verdiği ve böylece, birkaç yıl içinde tüm harcama masraflarının çıkarıldığı değerlendirilmiştir. Pek çok fakir Hükümetin bu örnekten bir ders çıkarabileceği vurgulanmıştır. Dolayısıyla, amaçları daha iyi bir vatandaş sınıfını egemenliklerine yerleşmeye ikna etmek değilse, değer verilmeyen yerlilere uyum sağlamak için cevap vermeyeceği ifade edilmiştir.⁸⁸

2.2.8. Kaçak Tuz ve Tütün Üretimi

The Levant Herald gazetesi, 24 Haziran 1868 tarihli sayısında, tekeller konusunda Levant'taki büyükelçilikten gönderilen bildiriye yer verilmektedir. Bildiride, Babıali tarafından gemilerde kaçak tuz ve tütün araması yapıldığı aktarılmaktadır. Buna göre, Türk makamlarına, İngiliz gemilerinde düzenli bir şekilde arama yapılması için uygun kolaylıklar sağlanması gerektiği belirtilmiştir.⁸⁹

2.2.9. Karadeniz Fener Gemisi

The Levant Herald gazetesi 19 Ocak 1870 tarihli haberinde Karadeniz fener gemisini ele almıştır. Buna göre, İstanbul Boğazı'nın Karadeniz ağzındaki fener gemisinin desteğinin ödenmesi konusunda anlaşmak üzere Fransa Büyükelçiliği'nde bir dış temsilci toplantısının yapıldığı aktarılmaktadır. Türk makamların, yeni fenerden yararlanan tüm gemiler için ton başına 15 para önerdiği, ancak bazı yabancı makamların bu rakama aşırı bulduğu ve ton başına 10 parayı önerdiği belirtilmiştir. Boğaz'ın gece seyrüseferine açılması konusu tartışıldığında daha da sıcak hale gelen önemli tartışmaların yaşandığı aktarılmaktadır. Son olarak fener gemisi, cankurtaran botları, fenerler ve bu seyrüseferin tehlikelerini azaltmaya yönelik diğer önlemlerin tamamı ile Uluslararası Komisyon'a, neler olduğunu ve Babıali'nin halihazırda yaptığı harcamanın ton başına 15 parayı hangi temelde hesaplandığını tespit etmek için gönderilmesi gerektiği kararlaştırılmıştır.

⁸⁸ The Levant Herald, Cilt/12, No 21, Çarşamba (22 Haziran) 1870, s. 162.

⁸⁹ The Levant Herald, Cilt/10, No 19, Çarşamba (24 Haziran) 1868, s. 150.

Diğer taraftan, temsilcilere söz konusu imtiyazlardan birinin bir organı olarak, bu konuda Babıali ile pazarlık etmede itibar edilmediğini ifade edilmiştir. Bir fener gemisi inşa edilmiş ve cankurtaran botları ve fenerleri İngiltere'den temin edilerek bir yıldan fazla bir süre için ücretlerin 50.000 sterlinlik bir toplam maliyetle ödendiği ve bunların tamamının Babıali tarafından karşılandığına değinilmiştir. Bu harcamaların nedeninin idarenin destek araçlarının yetersiz ve deneyimsiz olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Hükümetin gemilerin ve teknelerin gelecekteki bakım giderlerini ödemek için yeterli bir oran istediği ve hatta masrafları kendisine ait olmak üzere ikinci bir fener gemisi sağlamak için hazırlandığı vurgulanmıştır. Önerilen oranın, hizmet için gereken giderleri aşmadığı tespit edilmiştir.⁹⁰

Karadeniz fener gemisinin ele alındığı bir diğer haber, gazetenin 9 Şubat 1870 tarihli sayısında yer almaktadır. Haberde, gemi fenerinin desteği ve cankurtaran hizmeti için alınacak tonaj vergisi konulu yabancı temsilcilerin ertelenen toplantısı ele alınmaktadır. Uluslararası Komisyonun, Liman Başkanlığı tarafından sunulan hesaplamının doğruluğuna ilişkin raporu hazırlanmış ve buna göre, tam hizmetin maliyetini karşılamak için ton başına 26 para gerekli olduğu hesaplanmıştır. Bununla birlikte, Komisyon'un en az yabancı gemiler kadar fayda sağlayacak olan yerel sahil gemilerinin hesaba katılmadığının anlaşılması üzerine temsilcilerin, önerilen miktarı uygun bir şekilde reddettiği ve başlangıçta Babıali tarafından istenen ton başına 15 para oranına karar verdikleri ifade edilmiştir. Doğru istatistiklerin yokluğunda, bu rakamın gerekli harcamayı ne kadar karşılayacağını kesin olarak söylemenin imkansız olduğu belirtilmiştir. Aynı önemli gelir diliminin, istasyonda bulunan ve devre dışı bırakılabilen ve revizyon için periyodik olarak getirilmesi gereken ikinci bir fener gemisinin maliyeti ile adil bir şekilde ücretlendirilebileceği aktarılmıştır.⁹¹

2.2.10. Yeni Aziziye Enerji Şirketi

The Levant Herald gazetesinin 12 Ekim 1870 tarihli sayısında "La Reforms" dans l'Administration de notre Marine Marchande" başlığı altında, yeniden yapılanan Fevaidie Enerji Şirketi'nin uzun bir yenilenmesi yayınlanmıştır. Burada, Girit'e giden

⁹⁰ The Levant Herald, Cilt/12, No 2, Çarşamba (9 Şubat) 1870 s. 14.

⁹¹ The Levant Herald, Cilt/12, No 2, Çarşamba (9 Şubat) 1870 s. 14.

tek bir geminin altı aylık yönetimi incelenmiştir. Birincisi, Yaver Efendi tarafından yönetildiği ikincisi ise, altı ay boyunca 6.000 sterlin net kar elde ettiği ancak başarısız olduğu belirtilmiştir. Ekonomi biliminin, ticari bir girişimin başarısının yönetime bağlı olduğunu spekülasyon amaçlı bir sermayenin, ancak işin yürütülmesi için özel olarak yetkili kişilerin eline geçtiğinde doğurgan hale geleceği değerlendirilmiştir. Ardından Mustafa Fazıl Paşa, Cibali Paşa, Yaver Efendi, Vasıf Efendi ve Bay Bonnal işletmenin başına geçince kargaşa döneminin sona erdiği belirtilmiştir. Mustafa Fazıl Paşa'nın gemi işletmeciliği bilgisi olmadığı ve Ticaret Bakanı'nın özel deneyimlerinden faydalandığı aktarılmıştır. Zarphaneh'teki başarısı Türkiye'dekiyle pek uyuşmayan Yaver Efendi'nin, postanedeki düzensizlikleri düzeltmek için fazlasıyla yeterli olduğu ve Vasıf Efendi'yle etkili bir ikili olduğu vurgulanmıştır. Bay Bonnal'ın ise, spekülasyonlar açısından büyük deneyime sahip olduğu, ancak buradaki şansının tek Kanada gemisinin başarısına tam olarak eşit olmadığı ifade edilmiştir.⁹²

⁹² **The Levant Herald**, Cilt/12, No 37, Çarşamba (12 Ekim) 1870, s. 290.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LEVANT HERALD GAZETESİ HABERLERİNDE İSTANBUL İLE DİĞER DÜNYA FİNANS-TİCARET MERKEZLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

3.1. İngiltere İle Olan Ticari İlişkiler

The Levant Herald gazetesi, İstanbul ile İngiltere arasındaki finansal ve ticari ilişkilere ilişkin birçok haber yayınlamıştır. Gazetenin 6 Haziran 1866 tarihli İstanbul ticaretiyle ilgili haberinde, yayınlanan Konsolosluk ticareti raporu aktarılmaktadır. Rapor, büro malzemelerindeki gecikmeler nedeniyle geç yayınlanmış, ancak geçen bir buçuk sene içerisinde ticaret fazla değişmediğinden geçerliliğini korumuştur. Rapor, Bay Logie'nin İstanbul'un coğrafi konumu nedeniyle ticaret açısından önemini vurgulayarak başlamaktadır. Ticaret düzeyinin artırılması için, yeni ulaşım yollarının gerekliliği olduğunu ve Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilerde istikrarlı bir artış olduğunu eklemektedir. İngiltere'den direkt olarak İstanbul limanına giren gemi ve tonaj sayısı 1861'de 71 gemi ve 61.929 olup, 1864'te ise 82 gemi ve 81.869 tonaja yükselmiştir. Yelkenli gemiler ise 1861'de 70.423 tonaj ve 259 gemiyken, 1864'te ise 107.239 tonaj ve 367 gemiye yükselmiştir.⁹³ Raporda, giriş yapan gemi sayısının çıkış yapan gemi sayısından fazla olmasının İngiliz ticaretinin büyük bir kısmının Karadeniz'e yöneldiğini gösterdiği belirtilmiştir. İngiliz gemiciliğinin İstanbul ile olan dolaylı ticaretinin ise bu süreçte fazla değişmediği ifade edilmiştir. Türk limanlarından gelen tonajın 94.400 tondan 171.605'e yükseldiği, gemi sayısında ise hafif bir azalma olduğu değerlendirilmiştir.

İstanbul'un yabancı deniz ticaretinde İngiltere'nin dördüncü sırada yer aldığı ve 1864'te limana giren İngiliz gemisi sayısının 1.607, Türk gemisi sayısının 12.504, Yunan gemisi sayısının 4.628 ve İtalyan gemi sayısının ise 2.289 olduğu aktarılmaktadır. Türkiye tonaj sıralamasında üçüncü sırada yer alırken, Osmanlı tonajının 685.502, Yunan tonajının 755.848, İtalyan tonajının 643.416 ve İngiliz

⁹³ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 18, Wednesday (6 Haziran) 1866, s. 142.

tonajının ise 571.544 olduğu belirtilmiştir. Bu ülkelerin ardından; 1.301 gemi ve 472.249 tonla Avusturya, 729 gemi ve 238.577 tonla Rusya ve 186 gemi ve 212.675 tonla Fransa'nın geldiği ifade edilmiştir.⁹⁴ Bununla birlikte, Avrupa'nın kuzeyindeki Hollanda, Danimarka, İsveç ve Moldo-Eflak ülkelerinin Türkiye ile olan ticaretinde bir azalma meydana geldiği görülmektedir. Sonuç olarak, çıkış yapan gemilerin getirilerinde bir değişiklik olmazken 1861'de toplamda giriş yapan 3.050.692 tonajlı 14.012 geminin 1864'te giriş yapan 3.787.722 tonajlı 25.069 gemiye yükselmesi, liman ticaretinin en tatmin edici özelliği olarak kabul edilmektedir.

Bay Logie, Türk başkentinde ihraç edilen temel malların listesini şu şekilde sıralamaktadır; kemik ve boynuz, şimşir, kromat demir, ilaçlar, meyve, safra, deri, filtre, lüle taşı, zeytin yağı, afyon, gül, aspir, mahmude otu, tohumlar, deri, tütün, kitre ve yün. Bu ürünlerin başta İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya'ya ihraç edildiği görülmektedir. Yünlü ticaretinin Ermeni savaşı nedeniyle önemli ölçüde arttığı eklenmiştir. 1864'e kadar büyük ölçüde İngiltere'ye yikanmış Ankara koyunu ve keçi yünü ihraç edilirken, Fransa ve kıtadaki diğer ülkelere başka tür yünlülerin ihraç edildiği anlaşılmaktadır. Tahmin edilen verimin yaklaşık olarak Dobruca'da 900.000 okka, Edirne'de 600.000 okka ve Asya vilayetlerinde 2.500.000 okka olduğu ifade edilmektedir.⁹⁵ İhracattaki en büyük payın ise Edirne yünlülerine ait olduğu belirtilmektedir.

Bay Logie, ithalatın ihracatın oldukça üzerinde olduğunu gözlemlemiştir. İthalatın büyük bir kısmının İstanbul üzerinden iç kısımlara ve İran'a doğru yöneldiği ve ordu ve donanmanın ihtiyaçlarını karşılamak için yapıldığı aktarılmaktadır. Ticaret dengesi, İzmir, Edirne, Selanik, Suriye ve Mısır aracılığıyla Avrupa'dan elde edilen getirilerde karşılanmaya çalışılsa da yine de bir miktar ticaret açığı bulunmaktadır. Ayrıca, Osmanlı sularından geçen gemilerin %2'lik indirimli gümrük tarifi uygulaması, Avrupa ulaşımının büyük bir kısmının Rusya'nın Poti limanından İran'a yönlendirilmesine neden olmuştur.

Raporun ilerleyen kısımlarında İstanbul'da tarımın durumunu ele almaktadır. Başkent merkezinde çalışan bir tarım işçisinin günlük ortalama ücretinin yiyecek ve

⁹⁴ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 18, Wednesday (6 Haziran) 1866, s. 142.

⁹⁵ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 18, Wednesday (6 Haziran) 1866, s. 142.

barınma hariç 6-10 kuruş, başkentten uzakta çalışan bir tarım işçisinin ise konaklama dahil ayda ortalama 80-100 kuruş arasında olduğu belirtilmektedir. Çocuklar tarım işinde yer almazken, kadınların tarımla uğraştığı ve özellikle İzmit'in ipek üreten ilçelerinde çalıştıkları anlaşılmaktadır. İstanbul yakınlarındaki topraklarda ise genellikle Bulgar ve Yunanlıların, daha büyük çiftliklerde ise Türk ve birkaç Rum ve Ermeni'nin işlediği aktarılmaktadır. Tarımda çalışan işçilerin genellikle Koord, Hırvat ve Arnavut olduğu, at ve katırların ise çiftçilikte kullanılmadığı ifade edilmektedir. Çiftçilerin en büyük dezavantajları olarak uygun yol ihtiyacının olmaması ve sermaye yetersizliği gösterilmektedir. Tefecilerden borç alındığı takdirde, çiftçileri zor durumda bırakabileceği ve hatta kendi çıkarlarına göre değerlemeler yaparak çiftliği mülkiyetlerine geçirebileceklerinden söz edilmiştir.

Raporun son kısmında bayındırlık hizmetleriyle ilgili bilgi ve yorumlar yer almaktadır. Karayolu, demiryolu, kanallar, güverteler ve bayındırlık işleriyle ilgili projelerin yürütüldüğü ancak, bazı girişimlerin imtiyaz elde etmek amacıyla Türk Hükümeti'ni zor durumda bırakabileceği değerlendirilmiştir. Pera ilçesinin büyük bir kısmında kamu hizmetlerinin yapılmadığı, Galata'nın ise gazla aydınlatıldığı ve temizlik ve iyileştirme işlerinin yapıldığı ifade edilmiştir. Yabancı ülkelerle anlaşmalar yapılması ve Rumeli ve Anadolu kıyılarında fenerler inşa edilmesi gibi avantajların olduğu ancak bunların İstanbul ticaretini ne ölçüde etkileyeceğinin zamana bağlı olduğu sonuna varılmıştır.

The Levant Herald gazetesinin 1 Ağustos 1866 tarihli sayısında, Girit ve Rodos adaları hakkında Messrs Dickson ve Billiotti tarafından yayınlanan Kosolosluk raporuna ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Rapor, Girit adasının ticaretine ilişkin bilgilerle başlamaktadır. Buna göre, Girit adasının İngiltere ile olan doğrudan ticaretinin az olduğu ve Canea limanına 1.834 tonajlı 7 İngiliz gemisi girmesine rağmen Candia ve Retymo limanlarına hiç giriş yapan İngiliz gemisinin bulunmadığı belirtilmiştir. Bu gemilerin yüklerinin kömür ve soda külü olduğu ve değerinin 9.093 sterlin olduğu aktarılmıştır. Adanın en önemli ticaretinin Avusturyalı Lloyds şirketi ile olduğu gözlemlenmiştir. Yıl içerisinde bu şirketin 10.596 tonajlı 38 gemisi Canea limanına giriş ve gümrük işlemleri gerçekleştirmiştir. Aynı limana giren Türk gemisi sayısı 198 olup 8.123 tonajlıyken, Yunan gemisi sayısı ise 133 olup 7.038 tonajlıdır.

Candia limanına giren Lloyds şirketinin gemi sayısı 39 ve tonajı ise 14.631'dir. Candia limanındaki Türk gemisi sayısı 216 ve 5.862 ton, Yunan gemisi sayısı ise 47 ve 3.882 tondur. Retymo limanında ise 28 Türk gemisi 400 ton, Yunan gemisi sayısı ise 28 ve 1.308 tondur. Diğer ülkelerle yapılan ticaretin ise önemsiz olduğu ifade edilmiştir.⁹⁶

Girit adasına yapılan ithalatı çeşitli mısır, tereyağı, pirinç, kahve, tuzlu balık ve giysiler oluşturmaktadır. İhracatın büyük bir kısmını zeytinyağı oluşturmaktadır ancak bunun çoğu Mısır ve İstanbul'daki yüksek sabun fiyatı nedeniyle sabuna dönüştürülmektedir. Adada banka bulunmazken, İstanbul'daki bazı bankacılık şirketlerinin Canea'da bir şube açılması halinde yerel ticarete önemli bir katkı sağlayacağı belirtilmiştir. İpoteğe uygulanan faizin %10-12 olduğu ve adadaki ipeğin kalitesinin İstanbul'dakine eşit olduğu kabul edilmektedir. İtalyan usulü ipeği sarmak için 1850'de kurulan küçük imalathanenin uzun yıllardır çalışmadığı ifade edilmektedir. Yol ve köprülerin genel durumunun ise çok kötü olduğu aktarılmıştır. Vali İsmail Paşa'nın tarıma verdiği teşviğin büyük bir övgüyü hak ettiği, çok sayıda zeytin ve dutu köylülere ücretsiz dağıtarak yerel tarıma katkı sağladığı ancak, her yıl artan ürünlerin nakliyesinin önündeki engeller ve genişletilmiş ulaşım araçlarının göz ardı edildiği değerlendirilmiştir.⁹⁷

Raporun devam eden kısmı ise Rodos adasıyla ilgilidir. Rodos'ta da İngiliz ticaretinin fazla olmadığı, ithalat değerinin 1861'de 4.750 sterlin, 1862'de 2.500 sterlin, 1863'de 3.500, 1864'de 1.250 ve 1865'de 1.500 sterlin olduğu aktarılmıştır. İhracatın değeri ise aynı yıllarda sırasıyla; 7.600, 1.850, 2.500, 2.400 ve 1865'de ise 1.500 sterlindir. Avusturyalı, Fransız, Yunan ve Rus şirketlerinin Rodos'a yönelmesi nedeniyle doğrudan İngiliz ticaretinin şansının azaldığı, ülkenin genel ticaretinin ise muazzam bir şekilde yükseldiği belirtilmiştir. 1850'de 25.000p olan gümrük gelirlerinin şu an 200.000p olduğu söylenmiştir. Bu artışın kaynağı, komşu ülkelerden gemilerle yeniden ihraç edilmek üzere gönderilen mallar ve özellikle transit ticarettir. Rodos mahsulünün önemsiz bir miktara sahip olduğu ihracat kalemleri iki başlık altında toplanabilir: Türkiye'de yeniden ihraç edilmek üzere Rodos'a getirilen mallar ve Anadolu kıyılarında ve Rodos üzerinden gönderilen ve adanın tüccarlarıyla ilgili

⁹⁶ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 26, Wednesday (1 Ağustos) 1866, s. 206.

⁹⁷ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 26, Wednesday (1 Ağustos) 1866, s. 206.

ürünlerdir. İlk kalemde, özellikle pamuk imalatçıları ve sömürgeciler nedeniyle bir artış olurken, ikincisinde ise küçük bir değişiklik meydana gelmiştir.

Raporun son kısmında, Rodos adasının refahtan oldukça uzak olduğu ve Hükümet'in etkin çözümler üretememesi halinde iyileşemeyeceği vurgulanmaktadır. Adanın mahsulünün halkın tüketimi için yeterli olmadığı, imalat ve sanayinin oldukça sınırlı olduğu ve ihracattan elde edilen karların az olduğu ifade edilmiştir. Toprak mahsullerinden büyük kar elde edilmesi için uygulanan devlet vergilerini ödemek amacıyla yıkıcı faiz oranlarında borç almak zorundadırlar. Ve çoğunun nispeten önemli miktarlarda borçlu olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle, adaya önemli fayda sağlayabilecek iki önlem tavsiye; sayısız şölenlerin kaldırılması ve köylülerin ihtiyaç duydukları parayı yasal bir faizle alabilecekleri bir banka kurulmasıdır.

The Levant Herald gazetesi, 29 Ağustos 1866 tarihli haberinde Türk ticaretinin on yılını değerlendirmektedir. Buna göre ticaretin, ülkenin hayranlık uyandıran konumunun ve ürünlerinin çeşitliliğinin izin verdiği genişlemenin çok gerisinde olmasına rağmen, son yıllarda çoğu Avrupa devletiyle tamamen orantılı bir gelişme gösterdiği anlaşılmıştır. 1841'de İstanbul'a giren ve çıkan ticaret gemilerinin sayısı 1.093.466 ton ve 8.251 gemi iken 1846 yılına gelindiğinde, giriş-çıkış yapan gemi sayısı 15.770'e ve tonaj 2.637.944'e yükselmiştir. 1861'de İstanbul limanına giren ve çıkan gemi sayısı 6.101.401 ton ve 29.141 gemiye ulaşmış ve 15 yıl içinde iki kattan fazla ticari hareket gösteren gemi sayısı 48.938'e ve 7.432.362 tona yükselmiştir.⁹⁸

Takip eden kısımda İzmir'in ticaretiyle ilgili bilgiler yer almaktadır. 1843 yılında kıyı ticareti haricinde limana giren ve çıkan gemi sayısı 500 olup 96.320 ton iken, 1855 yılına gelindiğinde gemi sayısı 2.628'e ve tonaj 368.616'ya ve 1863'te gemi sayısı 2.556'ya düşerken tonaj 892.256'ya yükselmiştir. İthal ve ihraç edilen malların değeri hemen hemen benzer oranlarda bir gelişme göstermekte, bu da ticaret olanaklarının fiyatlarını önemli ölçüde etkilemeden ithalat miktarını arttırdığı sonucuna yol açmaktadır. 1839'dan 1842'ye kadar ithalat ve ihracatın toplam değeri 2.048.900 sterlin olarak hesaplanmıştır. 1863'de ithalatın değeri 3.730.524 sterlin ve ihracat için 4.831.979 sterlin olmak üzere toplam 8.563.502 sterline yükselmiştir.

⁹⁸ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 30, Wednesday (29 Ağustos) 1866, s. 237.

1843'te daha güvenilir olan neticelere göre, İngiliz deniz taşımacılığının toplam sayısı Türk, Yunan ve Avusturyalıların ardından 1855'te önceki yılda üçüncü sırada yer almaktadır. Ancak, değer açısından Büyük Britanya'nın İzmir limanı ile ticareti 1852'de 1.219.752 sterline ulaşmış ve ardından gelen Avusturya ticareti bunun yarısından az olup, daha sonra yaklaşık üçte birle Fransız ticareti gelmiştir. 1864'de ve hemen önceki yıllarda İngiliz ticareti, Türk kıyı ticareti hariç olmak üzere, diğer tüm ulusların ticaretini aşmıştır. 1864'de İngiltere'den giriş yapan yüklerin değeri 1.600.062 sterlin, çıkış yapanların değeri 2.067.527 sterlin olmak üzere toplam 3.567.586 sterlindir. İzmir, ihracata göre ithalatın yüksek olması nedeniyle Osmanlı limanları arasında istisnai bir yere sahiptir. Belçika'nın İzmir Konsolosu tarafından 1855 yılında hazırlanan taslakta, ihracatın 68.174.000 frank ve ithalatın 61.682.000 frank olduğu ifade edilmiş, ancak bu toplamdan Osmanlı limanlarına yapılan ihracatın 25.279.000 frank ve ithalatın sadece 11.168.000 frank olduğu aktarılmıştır.⁹⁹ İngiltere'ye yapılan ihracat ithalatı biraz aşmış ancak, iki büyük müşteri olan Avusturya ve Hollanda'da durum tersine olup, Fransa ve Amerika'da ise denge İzmir lehinedir.

Gazete'nin ilerleyen bölümünde Selanik vilayetiyle ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Buna göre, 1845'de İngiltere'den Selanik'e 122.440 sterlin, Fransa'dan ise yalnızca 14.320 değerinde mal ithal edilmiştir. Öte yandan, 1864 yılında Büyük Britanya'dan yapılan ithalat 28.874 sterlin ve ihracat 35.360 sterlin olarak belirlenmiş, Fransa'dan yapılan ithalatın ise 333.000 sterlin ve ihracat ise 777.362 sterlin olarak görülmüştür. İngiliz temel ithalatını kömür ve demir oluşturmaktadır. 1845'de Avusturya'dan yapılan ithalatın yaklaşık 40.000 sterlin olduğu ve bu meblağın yarısının ihracat olduğu ifade edilmiştir. 1864'te 10 kat artarak 407.506 sterline yükselmiş ancak, ihracat artış büyüklüğü aynı oranda olmamış yalnızca 144.620 sterlin olmuştur. Selanik limanının genel ticaretiyle ilgili olarak, ihracatta son yıllarda önemli gelişme yaşadığı değerlendirilmiştir. 1851'de Selanikte'de imparatorluğun diğer birçok limanında olduğu gibi, ithalat değer olarak ihracatı aşmıştır. 1841'den 1846'ya 5 yılda ithalatın ortalama değeri 208.700 sterlin, ihracat ise 203.140 sterlin olmuştur. 1851'e gelindiğinde, 423.880 sterline yükselirken, ihracat fiilen 179.068 sterline

⁹⁹ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 30, Wednesday (29 Ağustos) 1866, s. 237.

düşmüştür. En son yayınlanan Konsolosluk getirilerine göre, Selanik o yıl 1.103.103 sterlin ihracat ve 858.179 sterlin değerinde ithalat yapmıştır.¹⁰⁰ Bu artışın bir kısmının, ülkede 1841'den beri büyüyen bir sanayi olan pamuk ihracatından kaynaklandığı aktarılmıştır.

Gazetenin aynı konuda yazılan 5 Eylül 1866 tarihli sayısında, adaların ticari durumu ele alınmaktadır. Türk adalarındaki ticaretin, kıtaya nazaran gelişmemiş olduğu aktarılmıştır. Bazı limanları ziyaret eden gemilerin sayısı, kurulan çeşitli gemi hatları nedeniyle büyük ölçüde artmış ve bunların en önemlisini Suriye hattındaki Avusturyalı Lloyds, Massageries Imperials, Rus ve Türk bayraklı gemilerin yer aldığı Rodos adası oluşturmuştur. Bu dönemde Rodos, Sporades adalarının ve Mananiah limanından Adalah limanına kadar uzayan Anadolu kıyı ticaretinin merkezi olarak görülmektedir.

1851 yılında adayla doğrudan ticaret yapan 33.165 tonluk 269 geminin Rodos'a ulaştığı anlaşılmaktadır. Bunların; Anadolu, Suriye, Cenova, Korfu ve Malta'nın dört bir yanından geldiği ifade edilmiştir. 1861'de Rodos'a gelen ve Rodos'tan ayrılan İngiliz olmayan 473 gemi ve 137.977 ton olup, İngiliz gemi sayısı ise 11 ve 2.958 tona ulaşmıştır.¹⁰¹ O zamandan beri, Türk gemilerinin sayısı 31'den 11'e düşmüş, Messageries Imperiale'in gemi sayısı ise 50'den 62'ye yükselmiştir. Değer olarak, 1847'deki ithalat 2.455.000 frank ve ihracat ise 724.000 frank olarak değerlendirilmiştir. 1851'de ise; ithalat için 3.021.000 frank ve ihracat için ise 3.367.000 frank olarak hesaplanmıştır. 1861'de ihracatta İngiliz olmayan malların değeri 197.729 sterline ve İngiliz mallarının 4.750'ye yükselirken, ithalat ise sırasıyla 159.610 sterlin ve 7.600 sterlin olarak ifade edilmiştir. 1865'de ise ithalat ve ihracat dahil toplam ticaretin değerinin 238.572 sterlin olduğu aktarılmıştır. Türkiye'nin kendi gemileriyle yapılan doğrudan ihracatın değeri düzenli bir düşüş göstermiş ve 1861'den 1865'e 5 yılda sırasıyla; 1.020, 500, 600, 500 ve 400 sterlin olarak kaydedilmiştir. Türkiye'ye yapılan ithalatın değeri ise 10.990'dan 6.500 sterline düşmüştür.

¹⁰⁰ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 30, Wednesday (29 Ağustos) 1866, s. 237.

¹⁰¹ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 31, Wednesday (5 Eylül) 1866, s. 246.

Yazının ilerleyen kısmında Girit adasının ekonomisi ele alınmıştır. Giriş ve çıkış yapan gemilerle ilgili bilgilerin sorunlu aktarılmıştır. 1850'den 1854'e kadar 5 yıl boyunca Canea limanının ticari hareketinin toplamının yıllık ortalama 12.283.200 frank olduğu tahmin edilmektedir. 1851 için ithalatın değeri 6.945.000 frank ve ihracatın ise 4.775.000 frankının petrol ve 3.000.000 frankının sabun olduğu anlaşılmaktadır. 1849 yılının getirileri önceki 5 yılın genel ortalamasından çok farklı olmamakla birlikte 1850 yılında bir artış görülmektedir. 1851 raporları en güvenilir olanlarıdır ve adanın tüm ticareti 20 milyon frank veya 800.000 sterlin değerindedir. 1865'te Canea limanına yapılan ithalatın değeri 190.907 sterlin, ihracatın değeri ise 160.400 sterlindir. Candia limanı için ithalat 124.700 sterlin ve ihracat ise 86.000 sterlindir. Retymo için ithalatın değeri 48.776 sterlin ve ihracat ise 94.649 sterlin değerindedir. En büyük düşüş, 1851'deki hareketin adanın geri kalanının 2 katı olan ve tahminen 12.480.000 sterlin olan Canea limanında meydana gelmiştir.

Yazının son kısmında Kıbrıs adasıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bölgenin önceki kayıtlarının sorunlu olduğu, ancak 1851'e kadar olan yıllık ticaretin ortalama 160.000 sterlin olduğu tahmin edildiği ancak, bunun muhtemelen gerçek değeri yansıtmadığı değerlendirilmiştir. 1864'teki toplam ticaretin 524.319 sterlin olduğu ancak, bu meblağın 144.000 sterlininin Kıbrıs iş dünyasının yeni bir özelliği olan ham pamuk ihracatına ait olduğu belirtilmiştir. 1864 yılında Kıbrıs'tan İngiltere'ye ihraç edilen yüklerin değerinin 57.795 sterlin, yabancı kökenlilerin 17.910 sterlin ve toplamda ise 75.705 sterlin olup, bunların çoğunun ham pamuk ihracatından oluştuğu açıklanmıştır. Yıl içinde İngiltere'den yapılan ithalat, kömür ve çırçır pamuk için neredeyse 3.000 sterlin olduğu tahmin edilmiştir. 1841'den önce ilk sırada yer alan ve toplamın çeyreği olarak tahmin edilen Kıbrıs'ın Fransız ticaretinin orantılı olarak düştüğü anlaşılmaktadır. Fransa'nın ithalat ve ihracat değerinin son kayıtlarda verilmediği ancak tonajının Avusturya, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın altında olduğu ifade edilmiştir. Görünüşe göre adanın bir zamanlar meşhur olan kök boyası yetiştiriciliğinin yerini pamuğun aldığı ve bunun da daha kapsamlı bir gelişme gösterdiği aktarılmıştır. Fransa'nın güneyindeki kök boyası kültürünün gelişmesi, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bu önemli boyanın yetiştirilmesine ciddi etki ederken,

yetiştiricilerin dikkatini Levant için daha umut verici bir yöne çevirme eğiliminde olduğu değerlendirilmiştir.

Gazete 19 Eylöl 1866 tarihli sayısında Halep, Köstence, Varna ve Karadeniz ticaretine yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur. Halep'te 1840'tan 1842'ye kadar yıllık ihracatın ortalama 252.260 sterlin ve ihracatın 127.500 sterlin olduğu, 1843'ten 1846'ya kadar ise ithalatın ortalama 237.910 sterlin ve ihracatın 112.790 sterlin olduğu ifade edilmiştir. 1848'den 1851'e kadar yıllık ortalama 10 yıl öncekiyle aynı miktarda olup ithalat için 253.200 sterlin ve ihracat için 97.400 sterlin olduğu bilgisi verilmiştir. İhracattaki azalmanın ithalattaki artışla dengelendiği vurgulanmıştır. Ticaret 1851 yılında 155 gemi ve 27.754 tonla sürdürölmüştür. Yukarıdaki yıldan beri tüm ulusların giriş ve çıkışlarının tam bir kaydı bulunmamakla birlikte 1864 için İngiliz denizciliğinin 1851 tonaj olarak İşkenderiye limanına giriş çıkış yaptığı anlaşılmaktadır. Bu limana giriş yapan gemi sayısının 55 olduğu, bunların 3'ünün yalnızca kömür yüklü olduğu ve diğerlerinin ise başta pamuk imalatı olmak üzere 1.617.117 sterlin değerinde olduğu belirtilmiştir.¹⁰²

İlerleyen kısımda Köstence limanına ilişkin ticaret değerlendirilmiştir. Köstence'nin adının 10 yıl önce neredeyse hiç duyulmadığı ancak, 1864'te 118.680 tonluk 283 geminin 48.000 tonluk 88 gemisinin İngilizlere ait olduğu ifade edilmiştir. Tahıl ticareti böyleyken, özellikle Osmanlı hakimiyetinde muazzam bir şekilde gelişmiştir ancak ticaretteki artış her zaman beklenen bir şey değildir.

Varna'nın 1864'teki ihracatının 702.701 sterlin ve ithalatının ise 496.801 sterlin değerinde olduğu aktarılmıştır. İhracatın büyük kısmı tahıldan oluştuğu, mısır ticaretinin daha düşük olduğu 1845 yılında, Varna ticaretinin 920.000 sterlin olduğu tahmin edilmiştir. 1859'da ihracat yalnızca 348.515 sterlin olup, ithalatın büyük ölçüde arttığı ifade edilmiştir. İthalat, 1845'te 240.000 sterlin, 1859'da 295.394 sterlin ve 1864'de 496.800 sterlin olduğu belirtilmiştir.

Varna'dakine benzer bir sonuç, Teselya mısır ticaretinde de görölmektedir. Burada iyi yollar ve düzgün tarım yapıldığı takdirde Doğu Akdeniz'in en iyi tahıl sağlayan bölgelerinden biri olacağına inanılmaktadır. Teselya'da mısır ihracatının

¹⁰² **The Levant Herald**, Cilt/8, No 33, Wednesday (19 Eylöl) 1866, s. 262.

önemli ölçüde arttığı ancak, diğer ticaret alanlarının azaldığı ve Teselya limanı olan Volo'nun getirileri yeterince gelişme gösteremediği ifade edilmiştir. Volo limanının hem son 10 yıldaki hem de bugünkü ticaretinin, kısmen ülkenin temellerinden biri olan ipek üretiminin değişken doğası nedeniyle dalgalandığı belirtilmiştir. 1845'te ticari hareketin 52.000 sterlinini ithalat, 122.000 sterlinini ihracat oluşturmuştur. 1846'da ihracat 360.800 sterlin, ithalat ise 68.000 sterlin olmuştur. 1862 ve 1863'teki ithalat yaklaşık 100.000 sterlini. Ancak temel ürünler, çeşitli tahıl ürünlerinin yaklaşık dörtte üçü kadar olmuş, 4.125.000 libre tütün, 60.000 galon yağ ve 1.650.000 libre pamuk ihraç edilmiştir.

Sonraki kısımda Karadeniz limanlarındaki ticaretin durumuyla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Buna göre, 1846'da Samsun'da ithalat 179.240 sterlin, ihracat ise 197 gemiyle 173.120 sterlin olarak gerçekleştirilmiştir. 1848'den 1851'e kadar olan 4 yılın ortalaması 178.280 sterlin ithalat ve 274 gemide gerçekleştirilen 243.280 sterlinlik ihracatı göstermektedir. 1861'de ihracat 516.429, ithalat ise 450.603 sterlin olarak gerçekleşmiş ve ticaret böylece 10 yıl içinde 2 katına çıkmıştır. Bunun nedeni, 1859'dan önce ticareti yapılmayan tahıl ihracatı olmuştur, ancak bu avantaj tütün kültüründe bir düşüşle dengelenmiştir. Mısır ekinlerinin diğer ikisinden daha karlı olmasının anlaşılmasıyla daha önce bu amaçla işletilen araziler ekilebilir arazilere dönüştürülmüştür.

Karadeniz'de yer alan bir diğer önemli liman Trabzon'dur. 1846'da Trabzon'a ithal edilen malların değerinin 1.656.165 sterlin olduğu tahmin edilmiş ve bunun 3.311.567 sterlininin İran'a olduğu aktarılmıştır. Aynı yıl 479.874 sterlin olan ihracatın yarısını başta İran olmak üzere değerli ipek oluşturmuştur. 1852-1853 arasındaki iki yıl için tahmini ortalama ithalat 2.438.000 sterlin ve ihracat ise 1.962.000 sterlin olmuştur. Bunlardan İran'a yönelik ithalatın değeri 1852'de 998.200 sterlin, 1854'de 794.100 iken, İran'dan getirilen ithal malların değerinin 1852'de 300.900 sterlin, 1853'de 366.730 sterlin olduğunu anlaşılmaktadır.¹⁰³ 1857'de İran'a yönelik ithalat 1.012.440 sterlin, İran'dan yapılan ithalat ise 423.815 sterlini. 1858'de miktarlar sırasıyla; 1.834.160 ve 513.910 sterlin iken, 1859'da sırasıyla 1.693.080 ve

¹⁰³ **The Levant Herald**, Cilt/8, No 33, Wednesday (19 Eylül) 1866, s. 262.

471.755 sterline ulaşmıştır. 1860'da ise sırasıyla; 1.714.620 ve 653.660 sterlin olmuştur. Bu sonuçlardan, Avrupa'dan Asya illeri üzerinden yapılan taşıma ticaretinde çok önemli bir artış meydana geldiği ve bu vilayetin uygun yönetim altında daha da gelişebileceği değerlendirilmiştir.

Gazetenin 6 Mart 1867 tarihli sayısında, 1861'den 1865'e kadar İngiltere ile Türk hakimiyetleri arasındaki ithalat ve değişimini gösteren ayrıntılı raporlara yer verilmektedir. Rapora göre, iki ülke arasındaki ilişkilerde en büyük gelişme, İngiltere'den Avrupa Türkiye'sine yapılan ihracatın, Mısır'dan İngiltere'ye yapılan ithalatın artmasıdır. Avrupa Türkiye'sine yapılan ihracat 2.622.136 sterlinden 3.133.068 sterline yükselmiş ve Avrupa Türkiye'sine yapılan ithalat daha küçük bir oranda 2.103.380'den 3.149.000 sterline yükselmiştir. Dolayısıyla, burada ticaret dengesi Levant aleyhine olup Suriye için de aynı durum söz konusudur. Anadolu'da ise durumun tam tersi olduğu aktarılmaktadır. Buna göre, Suriye dışında Anadolu bölgesinden İngiltere'ye yapılan ithalat 1.528.549 sterlinden 2.274.150 sterline yükselirken, Suriye'de ise 77.425 sterlinden 74.242 sterline gerilemiştir. Bu bölgeden İngiltere'ye yapılan ihracat 481.902 sterlinden 736.499 sterline yükselirken, Suriye'de ise ithalat 1861'de 684.544 sterlin ve 1865'te 4.358.176 sterlin olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, en çarpıcı sonucun Mısır'da olduğu ifade edilmektedir. Mısır'dan Birleşik Krallık'a yapılan ithalat beş yıl içinde 8.398.493 sterlinden 21.773.250 sterline yükselirken, Mısır'a yapılan ihracat ise, 1861'de 2.398.476 sterlin ve 1865'te ise 6.168.225 sterlin olarak gerçekleşmiştir. İmparatorluğun uzaktaki mülkleri arasında, yalnızca Moldova ve Eflak ile yapılan ticaretin önemli olduğu ancak, büyüklükleri açısından esas olarak Batı'daki hasatların durumuna bağlı olduğu vurgulanmıştır. Bu bölgeye İngiltere'den yapılan ihracat, 1861'de 196.375 sterlinden 1865'te 201.146 sterline yükselirken, Birleşik Krallık'a yapılan ithalatın 1861'de 1.123.290 sterlinden 1865'te 348.281 sterline düştüğü görülmekte ancak, önceki yılın büyük miktarının yalnızca tahıl ticaretindeki olağanüstü gelişmeden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. 1861'de sadece 1.785 sterlin ve 1864'te 1.686 sterlin olan Tunus'a yapılan ihracatın, ertesi yıl 106.476 sterline yükseldiği, bunun yaklaşık 90.000 sterlininin yünlü mallar ve baruttan oluştuğu, Tunus'a yapılan ithalatın miktarının ise

12.593 sterlinden 5.492 sterline düştüğü ifade edilmiştir. Önceki yıl, petrol için olağanüstü bir talep olduğu vurgulanmıştır.

Avrupa Türkiye'sinden yapılan ithalatın değerindeki bir milyon sterlinlik büyük artışın küçük bir kısmının pamuktan kaynaklandığı açıklanmıştır. Buna göre Pamuk 1861'de hiç yer almazken, 1865'te ise 160.081 sterline ulaşmıştır. Ancak ithalattaki artışın daha önemli bir kısmının keçi yününde 392.678 sterlinden 720.946 sterline, koyun ve kuzular ise 45.365 sterlinden 132.221 sterline yükseldiği aktarılmaktadır. 1861'de 38.900 sterlin olan ham ipeğin ise, 1864'te 464.649 sterline yükseldiği ve 1865'te 88.041 sterline düştüğü gözlenmiştir. Afyon 1861'de 28.338'den 1865'te 42.644 sterline, şimşir 22.509'dan 44.253 sterline, kök boyası 273'ten 8.352 sterline, mahmude otu 4.523'ten 10.168 sterline ve gül 3.905'ten 10.427 sterline yükselmiştir. Tütün ithalatı 15.770 sterlinden 14.044 sterline gerilerken, mısır ithalatı büyük ölçüde dalgalanmalara bağlı olduğundan güvenilir bir rakam verilememiştir.

Raporda, Birleşik Krallık'tan Avrupa Türkiye'sine yapılan ihracattaki iki buçuk milyonluk artışın bir buçuk milyonunun 1.719.805 sterlinden 3.312.747 sterline yükselen pamuklu ürünlerden kaynaklandığı vurgulanmıştır. Beş yıl içinde ihraç edilen malların değeri 65.204'ten 130.439 sterline yükselmiş; pamuk ipliği 321.940'dan 577.559 sterline; çatal bıçak takımı 17.262'den 29.340 sterline; makineler 14.599'dan 16.048 sterline ve porselenler ise 8.281'den 14.647 sterline yükselmiştir.

Anadolu'ya bakıldığında, Birleşik Krallık'a yapılan ihracat miktarının ham pamuk ürünü hariç büyük ölçüde azaldığı ve ham pamukluların 1861'de getirisi bulunmazken, 1865 yılında 1.076.304 sterlin olduğu ifade edilmiştir. Anadolu ticaretinin önceki temel unsurlarının çoğu beş yıl içinde ya gerilemiş ya da neredeyse durağan olmuştur. Böylece mahmude otu 259.935'ten 236.846 sterline, kök boyası 394.530'dan 189.542 sterline, süngerler 86.631'den 43.447 sterline, kurum üzüm 193.369'dan 134.203 sterline ve ham ipek ise 11.170'den 3.878 sterline değişmiştir. Halılar 20.904'den 28.845 sterline; keçi yünü 20.942'den 65.967 sterline ve kuzu yünü 25.166'dan 45.376 sterline yükselmiştir. Ancak pamuk haricinde, ticarete başlıca bir artış meydana gelmiş, afyon ise 1861'de 196.935'den 1865'te 241.362 sterline

yükselmiştir. Zımpara taşı gibi bazı ürünler neredeyse sıfıra düşmüş, 1861’de önemi olan paçavralar 1865’te 4.248 sterline ulaşmıştır. Birleşik Krallık’tan Anadolu’ya yapılan ihracatta meydana gelen gelişmenin, Avrupa Türkiye’si kadar olmadığı belirtilmektedir. Buna göre, pamuklu ürünler 257.562’den 281.324 sterline yükselmiş ancak, 1863’te 637.988 ve 1864’te ise 567.088 sterlin olmuştur. Pamuk ipliği 85.822’den 103.626 sterline ve yünüler 13.784’ten 23.357 sterline yükselmiştir. Demirin muhtemelen demiryoluna olan talep nedeniyle 26.596’dan 144.340 sterline yükseldiği tahmin edilmiştir.¹⁰⁴

Mısır getirileri incelendiğinde, Mısır’dan yapılan ihracattaki 13 milyon üzerindeki büyük artışa; ham pamuk 1.546.898’den 13.906.641 sterline; ham ipek 4.224.594’den 6.402.311 sterline ve pamuk tohumu ise 147.249’dan 828.208 sterline yükselmiştir. Diğer ürünlerin sabit kaldığı, ancak Mısır’a yapılan ithalatta hemen hemen her ürünüm belirgin bir artış gösterdiği belirtilmiştir. Pamuklu ürünler 867.668’den 2.320.165 sterline; yünler 23.851’den 82.561 sterline; ipek üretimi 179.647’den 314.813 sterline; buharlı makineler 9.208’den 369.717 sterline; diğer makineler 62.363’den 313.974 sterline; donanım 31.411’den 59.283 sterline ve demir 68.261’den 531.498 sterline yükselmiştir. Buradaki tek önemli düşüşün, 176.859’dan 141.760 sterline gerileyen mücevher ve saatlerde meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Raporun son kısmında Suriye ile olan ticarete yer verilmektedir. Bu çerçevede, Suriye ile olan ticaretin azaldığı ve Suriye’ye yapılan pamuklu mal ihracatının dört yıl içinde 769.188’den 1.063.511 sterline, yünülerin ise 3.679’dan 18.936 sterline yükseldiği bilgisi verilmiştir. Suriye’den İngiltere’ye yapılan ihracatın ise, durağan olduğu belirtilmiştir. Ham pamuğun 194’den 39.326 sterline, yünülerin 6.409’dan 891’e ve yumrunun ise 41.896’dan 10.233 sterline gelerek toplam ihracatın düşmesine neden olduğu aktarılmıştır.

9 Aralık 1868 tarihli sayıda Ticaret Kurulu’nun, İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ticaretin 1863’ten 1867’ye kadar olan 5 yıllık ticaret getirilerini, bir mavi kitapta yayınlandığını aktarmaktadır. Buna göre, imparatorluk içerisindeki pamuğun büyüme hızının düşmesi Türkiye’nin aleyhine bir ticaret

¹⁰⁴ **The Levant Herald**, Cilt/9, No 3, Çarşamba (6 Mart) 1867, s. 22.

denmesine neden olurken, bunun arkasında yatan bileşenlerin ise daha tehlikeli bir durum olduğu belirtilmiştir. Böylece, 1863 yılında 2.842.758 sterlin olan Avrupa Türkiye'sinden yapılan ihracatın değeri 1867'de 2.659.073 sterline gerilemiş ve imparatorluğa yapılan ithalat da aynı şekilde 6.007.438'den 5.741.946 sterline düşmüştür. İthalatın ihracata göre fazlası 1863'de 3.164.680 sterlin iken, 1867'de 3.082.873 sterlin olarak gerçekleşmiştir. Türk ihracatının en iyi getiriye sağladığı yılı olan 1866'da ihracatın 3.379.184 sterline, ithalatın ise 6.505.422 sterlin olduğu ve 3.126.238 sterlin ithalat fazlası verildiği açıklanmıştır. Levant'ın Avrupa lükslerine ve konforlarına yönelik artan talebinin, Batı'nın Levant yapımlarına olan talepleri ile dengelenemediği ifade edilmiştir. Böylece, 1863 yılında 12.180 cwt'si Avrupa Türkiye'sinden ihraç edilen ham pamuk, Amerikan iç savaşının etkileriyle 1865'te 32.466 cwt'ye yükseldikten sonra, 1867'de 3.397 cwt'ye düşmüştür. Bu çerçevede, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki krizin, Mısır ve Hindistan'daki pamuk ekimini, Türkiye'nin doğrudan aleyhine olacak şekilde harekete geçirdiği değerlendirilmektedir. Asya Türkiye'sinin getirileri ise oran olarak biraz daha az kötü olup, 1863'te 96.696 cwt'den 1867'de 44.415'e kadar düşmüştür. 1863'te 907.679'dan 1867'de 220.871 sterline düşüşü oran olarak daha önemli görülmektedir. Anadolu için en verimli yılın, pamuk ihracatının 1.366.688 sterlin olduğu 1865 yılı olduğu değerlendirilmiştir.¹⁰⁵

Levant ticaretinin bir zamanlar en önemli ana maddesi olan kök boyası ihracatı, 1863 yılında 127.402 cwt ve 311.962 sterlin değerinden, Asya ticaretinde miktar olarak 89.986 cwt'ye ve değer olarak 182.988'e düşmüştür. Bu düşüşün, bölgedeki kök boyası yetiştiriciliğinin sürekli artan rekabetinden kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Kök boyasını Avrupa Türkiye'sine sokma girişimleri başarısızlığa dönüşmüştür. Rumeli'nin ise, 1863 yılında 10 sterlin değerinde 4,446 cwt'lik kayda değer olmayan miktarda ihracat yaptığı aktarılmıştır. İzmir halı üreticileri, Kidderminster'da ve İngiltere'nin başka yerlerinde kurulan fabrikalarla rekabeti sürdürmek zorunda kalmış; 1866'da 1867'de 36.085 sterlin olan İngiltere'ye gönderilen Türkiye halılarının değeri 24.777 sterline düşmüştür. Yün yine aynı şekilde, Avustralya rekabetinden zarar görmüş ve 1863'te 1.326.311 libreden 1867'de 636.826 libreye düşmüştür. Mahmude

¹⁰⁵ **The Levant Herald**, Cilt/10, No 39, Çarşamba (7 Aralık) 1868, s. 310.

otu, popülaritesini yitirmiş ve sonuç olarak Anadolu ticaretinde 1863'te 31.325 tondan 1867'de 16.841 tona düşmüştür, ancak bu mal Avrupa ticaretinde dikkate değer değildir. Anadolu ticaretinde ham ipek ihracatı 1863'te 2.275 libreden 1866'da 1.664 libreye düşmüştür; Avrupa ticaretinde ise, 1863'te 175.284 libreden 1867'de 26.091 libreye daha büyük bir düşüş gerçekleşmiştir. Avrupa alışkanlıklarına göre, Türk üretiminin artış gösteren tek önemli malının uyuşturucu maddeler olduğu tartışılmıştır. Bu bağlamda afyon ihracatı, Avrupa için 1863'te 212.852 libreden 1867'de 223.447 libreye ve Asya ticareti için 34.277 libreden 35.415 libreye yükselmiştir. Yaprak tütün ihracatı ise, 1863'te 1.152.004 libreden 1866'da 4.296.644 libreye ulaştıktan sonra 1867'de 2.431.873 libreye gerilemiştir.

Pamuk, dünyanın diğer bölgelerinde meydana gelen olayların gidişatını zorunlu olarak izlemiştir. Amerikan iç savaşının etkileri tam olarak hissedilmeden önce, 1863'teki fiyatın, cwt başına ortalama 9 sterlinin üzerinde olduğu belirtilmektedir. 1865'te ise, Osmanlı pamuk ticaretindeki gelişmeler nedeniyle bu fiyatın cwt başına 5 sterlinin biraz altına düştüğü ifade edilmektedir. Ertesi yıl değerin yükseldiği ve 1867'de yaklaşık 4 sterlin veya libre başına 4d'nin biraz üzerinde durduğu hesaplanmıştır. Tahıllardan buğday ve arpanın Batı pazarlarının talebine bağlı olduğu, ancak Türkiye'nin tahıl ticaretinde ana kalemi oluşturan mısırın 1863'te cwt başına 6s'den, 1867'de ise 9s'ye yükseldiği aktarılmıştır. Avrupa Türkiye'si ticaretinde ikinci sıradaki önemli malın yün olduğu belirtilmektedir. Koyun yünü 1863'te libre başına 1 peni üzerinde gelirken, bu fiyat 1867'de libre başına yaklaşık 9d'ye düşmüş, keçi kılı ise kalitelerine göre daha çok yükselmiştir. İstanbul'daki bu iki önemli malın ticaret değeri 1863'te libre başına 2s 10 d'den 1867'de yaklaşık 2s 6d'ye düşmüştür. 1863'te libre başına 3d olarak olan tütünün fiyatı 1867'de libre başına 6d'ye düşmüştür. Kök boyası dışında, boya maddeleri için bir kural getirildiği; 1863'te cwt başına 4 sterlin altına getirilen sarı dutun, 1867'de 5 sterlinin üzerine çıktığı; 1863'te yaklaşık 2 sterlin 10s olan kök boyasının ise 1866'da 2 sterlin'e düştüğü ifade edilmiştir. 1863'te libre başına 18s'den biraz fazla olan afyon, 1867'de 16s 8d'ye düşerken, 1863'te fiyatı 15s olan ham ipeğin 1867'de 18s'ye yükseldiği belirtilmiştir. Kuru üzümde ise önemli ölçüde dalgalanmalar olmamıştır; 1863'te cwt başına 1 sterlin 10s iken, bu fiyat 1867'de 1 sterlin 7s'ye düşmüştür.

The Levant Herald gazetesinin 10 Mart 1869 tarihli sayısında İngiltere'nin Türkiye ilgisine yer verilmektedir. Buna göre, Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlığa ilişkin Paris'teki Konferansın, Türklerin en azından bir süreliğine dış müdahaleden bağımsız olarak kendi işlerini yönetmelerine izin vereceği değerlendirilmektedir. Bu olgunun, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nda sahip olduğu, bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak için müdahalesini gerektiren menfaatler açısından önemli olduğu aktarılmıştır. Türkiye'nin İngiltere üretim ve imalatı açısından iyi bir müşteri olması ve ayrıca büyük miktarda krediler için Türkiye'nin alacaklısı olması bu önemin altında yatan nedenini oluşturmuştur.

Kırk yıl önce, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünün İngiltere için nispeten daha az önemli olduğu, çünkü 1827 yılında İngiltere'den Türkiye'ye yapılan ihracatın tamamının 531.704 sterlinlik önemsiz bir miktarı kapsadığı belirtilmiştir. Ancak, cari dönemde çok farklı bir boyuta ulaştığı; Mısır hariç tek başına Türkiye'ye yapılan imalatın yıllık ihracatının sekiz milyon sterlin gibi büyük bir meblağa ulaştığı aktarılmıştır. İhracatın 1853 yılında 2.515.395 sterlin, 1857'de 4.012.242 sterlin, 1860'da 5.237.105 sterlin ve 1864'de 7.503.988 sterlin olarak gerçekleşmiştir. Bir zamanlar zanaatkarlarının becerisiyle dikkat çeken Türkiye'nin, güç tezgahının icadından ve buharın neredeyse tüm imalat sanayi kesimlerine uygulanmasından bu yana, yarışta geri kaldığı ve tamamen tarımsal bir hale geldiği değerlendirilmiştir. Önceleri imparatorluğun tüketiminin yanı sıra, Avrupa'daki birkaç ülkenin pazarlarına da giren sayısız ve çeşitli imalatçılar bulunurken, bu durumun hızla gerilediği ve hatta bazı bölgelerde tamamen tükendiği ifade edilmiştir. Şam'ın çelik imalatının artık gözden düştüğü; Üsküdar ve Tirnova'nın 1812'de 2.000 adet olan müslüman dokuma tezgahlarının 200'ün altına düştüğü; 1847'de sayısı 25'ten 28'e çıkan Selanik'teki ipek dokuma tezgahlarının 18'e düştüğü; kadifeleri, satenleri ve ipek kumaşlarıyla çok tanınan Bursa ve Diyarbakır'ın ise, 30 yıl önce verdiklerinin onda birini bile artık üretemediği vurgulanmıştır. Bağdat'ın, bir zamanlar, özellikle baskı, tabaklama, deri, çömlekçilik ve mücevher hazırlama gibi gelişmiş bir ticaret merkezi olduğu, Halep'in ise; altın ipliği, pamuklu dokular, pamuk ve ipek, ipek ve altın ve nankeens denilen saf pamuk imalathanelerinin 40.000'den 5.000'e düştüğü gözlenmiştir. Buna göre, imalat sanayiindeki bu düşüşün çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Şam çeliğinin yerini

Sheffield çeliği, pamuk ipliğın yerini pamuk, İngiliz muslinleri Hindistan'dakilere bile tercih edilirken, Doğu şallarının yerini ise Glasgow ve Manchester muslinleri almıştır. Bununla birlikte, imalat sanayi düşerken, ülkenin kendi üretim gücü önemli ölçüde artmıştır ve Türkiye'nin artık Avrupa'yı sadece gıda ve imalatın temelini oluşturan sıradan hammaddelerle değil, aynı zamanda, iklim ve coğrafi konum açısından özel avantaj koşulları altında yalnızca bol miktarda ve karlı bir şekilde üretilebilen daha nadir ticari mallarla sonsuza kadar tedarik edebildiği değerlendirilmiştir. 1860 yılında Türkiye'nin İngiltere'ye 3.011.277 sterlin değerinde buğday, arpa ve mısır gönderirken, bunun yılda 6 milyon sterlin pamuk, ipek, yün, tahıl ve meyveye dönüştüğü ifade edilmiştir. İngiltere'den Türkiye'ye yıllık 8 milyon sterlinlik pamuk ve yünlü mamul mal, hırdavat, çatal bıçak takımı gönderildiği, 1866 yılında Mısır hariç Türkiye'ye yapılan sevkiyatların toplam 8.292.468 sterlin değerinde olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁶

İngiltere'nin Türkiye'nin refahında sahip olduğu maddi menfaatlerin ticari açıdan önemi vurgulanmıştır. Buna göre Türkiye, kendi işlerini yönetmek ve iç kaynaklarını geliştirmek için ne kadar barışçıl bırakılırsa, üretim ve halkın satın alma gücünün artacağı ve İngiliz mallarının pazarının genişleyeceği düşünülmüştür. Türkiye'nin tarımsal kaynaklarının büyük olduğu, özellikle Suriye kıyı şeridi ile Fırat nehri arasındaki bölgenin, çok büyük pamuk üretme kapasitesine sahip olduğu belirtilmiştir. Anadolu'nun ekilmemiş alanının çok büyükken, Avrupa Türkiye'sinde ise, bazı yerlerde yıl içinde iki ürün elde edilebildiği aktarılmıştır. Bunun yanı sıra, Devletin giderlerini karşılamak için gelirin toplanmasındaki güçlüklerin, Türkiye'nin fakirleşmesine yol açtığı ve dolayısıyla bir Hükümet olarak yok olmaya mahkum olduğu değerlendirilmiştir. Ancak işlenmemiş ovalar, alüvyal vadilerinden akan su israfı, işlenmemiş mineraller ve iklim yelpazesi düşünüldüğünde, Türkiye'nin doğal zenginliği ve uluslararası alanda rakipsiz bir yere sahip olduğu sonucuna varılamayacağı ifade edilmiştir. Kömür ve demir mineralleri açısından bakıldığında, büyük kaynaklara sahip, toprağı temel gereksinimleri karşılamaya yeterli ve üç kıtada sahil şeridine sahip olan Türkiye'nin uluslararası ve ticari açıdan yoksun bırakılamayacağı vurgulanmıştır. Habere göre, çoğu kişinin Türkiye ile ilgili yaptığı

¹⁰⁶ **The Levant Herald**, Cilt/11, No 6, Wednesday (10 Mart) 1869, s. 34.

en ciddi hata, paradoks büyük olsa da ülkenin hala genç bir nüfusa sahip olduğunu unutmaktır. Bu açıdan, Osmanlıların Avrupa Kıtası hanedan konseylerinde adil bir şekilde yer aldığı hatırlatılmıştır. II.Mahmut'un saltanatından beri sadece bir Sultan gelip Türkiye'nin hızlı adımlarla ilerlediği ve orduda, donanmada, eğitimde, sosyal bilimlerde, bayındırlık işlerinde ve ilerici bir yasanın adımlarını gösteren her şeyde önemli ilerlemeler kaydettiği ve artık Osmanlı tahtını çevreleyen devlet adamlarının yeteneklerinin göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir.

3.2. Amerika Birleşik Devletleri İle Olan Ticari İlişkiler

The Levant Herald gazetesi, Amerika Birleşik Devletleri ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiyi ele almıştır. 3 Şubat 1869 tarihli haberinde Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasındaki ilişkiyi irdelemektedir. American Post'ta Bay Kelly'nin Çanakkale Boğazı ve Boğaziçi'nden geçiş için Temmuz ayında Kongre'ye önerilerde bulunduğu ve Bay Summer'ın Girit ile ilgili görüşlerini belirttiği aktarılmıştır. Bununla birlikte, iki ülke ile hükümetler arasındaki ilişkilere yeterince yer verilmediği değerlendirilmiştir.

Haberde, Amerika'nın boğazlardan yabancı savaş gemilerinin geçmemesi ve idari kontrolün Babıali'ye bırakılması anlaşmasına taraf olmasa da diğer ülkeler bu anlaşmayı kabul ettiği için uzlaşma yoluna gittiği belirtilmiştir. Sultan'ın Boğazları tüm girişlere karşı kapatacak güce sahip olduğu ve bu hakların Avrupa Hükümetleri tarafından kabul edildiği ifade edilmiştir. Ancak Babıali güçsüzleştiğinden, 1841'de toplanan ve çok uzun zamandır zımnen tanınan ilkeyi "Boğazlar Sözleşmesi" nin resmi olarak onaylanması gerekli görülmüştür. Bununla beraber, 1856'da yapılan Paris Antlaşması'nda 1841 şartları yenilenmiş ve sözleşmeyi imzalayan devletler Karadeniz'de, önceki antlaşmanın öngördüğü küçük deniz kuvvetlerini muhafaza etme hakkını saklı tutmuşlardır. 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması'na kadar, Karadeniz ticareti bir imtiyazdı, ilk olarak Avrupalı Devletlere imtiyaz verilmiş ve Boğazlar ticaret gemilerine serbest bırakılmıştır. Ertesi yıl Amerika'nın, bir asır önce Fransa'ya tanınanlara benzer imtiyazlar talep ettiği ve bu imtiyazların 1862'de Amerikan ve Türk hükümetleri arasında yeni bir antlaşma ile elde ettiği belirtilmiştir. Ancak bu

antlaşmaların her ikisi de yalnızca ticari niteliğinde olup, Amerika'yı, Çanakkale Boğazı'nın kapatılmasına veya vergilere atıfta bulunan hiçbir hüküm içermemiştir.¹⁰⁷

Yazar, Boğazlar meselesini tartıştıktan sonra, Bay Summer'ın Girit'le ilgili kararına odaklanmaktadır. Bu bağlamda, Giritlilerin ülkeden gelen zararlı barbarlar olduklarını kanıtlamak için elli sayfa ayırdığı ifade edilmiştir. Bildirinin üslubunun Amerika'ya aykırı ve aşırı Türk yanlısı olduğu ve bunun nedeninin Blaque Bey olduğu tahmin edilmiştir. Haber, yazarın dil yeteneği ve doğruluk açısından oldukça değerli olduğu belirtilerek sonlanmıştır.

3.3. Fransa İle Olan Ticari İlişkiler

The Levant Herald gazetesi, Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilere çeşitli haberlerde yer vermiştir. Buna göre 29 Ağustos 1866 tarihli sayısında, 1845'de Fransa'dan Selanik'e 14.320 değerinde mal ithal edildiği aktarılmıştır. Fransa'dan yapılan ithalat 333.000 sterlin ve ihracat ise 777.362 sterlin olarak görülmüştür.¹⁰⁸

Gazetenin 31 Mart 1869 tarihli haberinde, Türkiye'nin sanayi ve ticaret politikasına ilişkin bir Galata muhabirinden gelen şu açıklamalara yer verilmiştir. İlk olarak, son Konferans'ta ele alınan koruma ve dışlama doktrinleri açıklanırken yapılan örneklemenin bir hata olduğu düşünülmüştür. Çünkü ulusal temsilciler meclisinin sonuçlarının tam tersi bir etkiye sahip olacağı ve ulusların karşılıklı sorumluluklarını yeniden ilan ederek, tüm eşitsizliklerin ve ulusal engellerin ortadan kaldırılmasını talep eden ilkelere doğru bir adım attığı ifade edilmiştir. Tüm Avrupa'da hüküm süren bu genel eğilim karşısında, eski engelleri yeniden inşa etme ve ticari denge açısından modası geçmiş doktrini aşağılama arzusunun uygunsuz ve yakışıksız olduğu belirtilmiştir. Tüm Büyük Güçler tarafından başarılı bir şekilde uygulanan serbest ticaretin, ticarete modası geçmiş sistemin yerini aldığı, ulusal sanayinin doğal olarak kendini geliştirebildiği ve ülkenin ticari çıkarlarını düzenlediği aktarılmıştır. Bir ulusun gelişmesini sağlamak için, yabancı üreticileri, işçileri veya sermayeyi dışlamanın bir hata olduğu söylenmiştir. Bu ülkedeki sanayinin yeniden

¹⁰⁷ The Levant Herald, Cilt/10, No 47, Wednesday (3 Şubat) 1869, s. 374.

¹⁰⁸ The Levant Herald, Cilt/8, No 30, Wednesday (29 Ağustos) 1866, s. 237.

canlandırılması için, dayatılan kısıtlamalardan kaldırılması önerilmiştir. Burada özellikle gümrük vergisinin sonuçlarına dikkat çekilmiştir. Örneğin, buraya çarşaf olarak ithal edilen sigara kâğıdı için sadece % 8 gümrük vergisi ödendiği; ancak bunu paketlere veya kitaplara dönüştüren aracının, Trabzon'a göndermeden önce % 4 daha ödemek zorunda olduğu; Marsilya'dan doğrudan kitap veya paket halinde Trabzon'a gönderilen kağıtların gümrük vergisinin ise sadece % 8 olduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan, yabancı işçi kullanılmasına, Fransız dilinin kullanılmasına ve Fransız adetlerinin benimsenmesine karşı yapılan itirazların temelsiz olduğu değerlendirilmiştir. John ve James, Jules ve Jeannot, el sanatlarının ve ticaretlerinin mahrem sırlarını ve en büyük endüstriyel gelişmeleri öğrenmek için Mehmet Kayserili veya Sivaslı Memiş Ağa'dan daha fazla fırsata sahip olmuşlardır. Böylelikle, bir süre sonra Mehmet ve Memiş'in, kendi el sanatlarında ustalaşacakları ve aynı zamanda çıraklara öğretebilecekleri ve öğrencilerini kendilerinin yetiştirebilecekleri ifade edilmiştir. Fransız dilinin yaygınlaşması da göze çarpan özelliklerinden biridir. İleri görüşlü gözlemcilerin, bu yayılmayı yeni düzenin sonuçlarından biri ve aynı zamanda, medeniyet ve ilerlemenin geleceği için bir haberci olarak görükleri aktarılmıştır. Bununla birlikte, İstanbul'un tüm devlet okullarında Arapça, Farsça ve Türkçe'nin titizlikle çalışıldığı ve mükemmel bir doğrulukla yazıldığı iddia edilmektedir. Yalnızca Mekteb-i Lisan'da en saf Türkçe ve Farsçayı öğreten 16 profesörün bulunduğu ve giysinin tek biçimliliğinin, aynı ilerleme ruhuna ve genel bir kaynaşma eğilimine sahip olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁹

Yazar, yabancı sermaye istihdamına açıklamaya yönelik başka bir noktanın daha altını çizmektedir. Yerli sermayedarların fonlarını bu ülkedeki ticari ve sınai işletmelerde kullanmadıklarından, konuya detaylı olarak girmediklerinden şikayet edilmektedir. Yerli sermayedarların Türkiye Genel Borcu'na yatırım yaparak parasının % 12 ila 13'ünü elde edebildiği sürece yatırmadan kaçınacağı, bunun ancak % 6 olduğunda sona erebileceği değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Allahverdiler, Mısırlıoğulları ve Balmumcular fabrikalar kurarak, ipekböcekleri için dut arazileri ekerek, büyük ölçekli çiftlik yetiştirerek ve benzerleri ile sermayelerinin % 12 ila 13'ünü elde etmeye çalışabilecekleri ifade edilmiştir. Ancak, bu sonucun mali reform

¹⁰⁹ **The Levant Herald**, Cilt/11, No 9, Wednesday (31 Mart) 1869, s. 62.

olmadan asla elde edilemeyeceği vurgulanmıştır. Konsolidelerin 75 veya 80'lik meşru rakama ulaşması için devlet harcamalarının imparatorluğun olağan gelirlerinden mahsup edildiği herkese açık olması gerektiği belirtilmiştir. Ve bunun ancak bütçe her yıl tam olarak tartışıldığında ve devletin büyük bir organı tarafından alenen oylandığında başarılabileceği görüşü bildirilmiştir.

Bu gerekli kontrol yetkilerinin Şura-yı Devlet'e veya başka bir bağımsız danışmanlar organına verme meselesinin gündemde olduğu ve bu söylentinin ülkenin yararına olabileceği değerlendirilmektedir. Bu reformun bir sonucu olarak, devlet kredisi geniş ve istikrarlı bir temele oturduğunda, tüm mevcut ondalıklar, vergiler, imtiyazlar, tekel sistemi, gümrük vergileri, kural koyucu sisteminin revizyonu ve muafiyetlerin, yerli tarımı ve sanayiye ağırlaştıran yüklerden kurtaracağı ve hem yerli hem de yabancı sermayedarları teşvik eden düzenli garantilerin ödenmesini, karayollarının ve demiryollarının inşasını sağlayacağı ifade edilmiştir.

Gazetenin 21 Nisan 1869 tarihli yazısında bir Galata muhabirinin açıklamalarına yer verilmektedir. Galata'da Türkiye'yi yakından tanıdığı anlaşılan “Yerli Kapitalist”in, söz konusu makalenin savunduğunu düşündüğü “koruma ve dışlama doktrinleri”nden korkmuş görüldüğü belirtilmektedir. Kapitalistin bir savunucusu olduğu serbest ticaretin, yerel üretime ters olmadığı; yabancı üretimin, ulusal ekonomideki üretimden daha fazla olduğu aktarılmıştır. Son Paris Konferansı'nın ahlaki sorumlulukları ilan etme ve ulusal engelleri kaldırmadaki olası sonuçların gerçekten adil olduğu, ancak tam olarak olayların odağında yer almadığı, Türkiye için bir nefes alma süresi tanıdığı ifade edilmiştir.

% 4'lük verginin de, en az Miri ve diğer benzerleri gibi sorunlara yol açabileceği ve bu ek vergilerin daha iyi düzenlenebileceği irdelenmiştir. Bununla birlikte, yalnızca John ve James, Jules ve Jeannot tarafından üretilen malların değil, aynı zamanda Mehmet Kayserili veya Sivashlı Memiş Ağa için de iyi bir sonuca sahip olması gerektiği ifade edilmiştir. Türk zanaatkarların okul müdürü Türk olduğunda, öğrencilerin hızla gelişeceği değerlendirilmiştir. Galata eğitim programı neredeyse sadece dil öğrenimi ile sınırlanmış ve bunların arasında Arapça ve Farsça bile nadiren yer bulabilmiştir. Tarih, felsefe, bilim, şiir, yasalar, kurumlar ve genel edebiyat

çalışmalarının eksikliğinden dolayı, 16 Arap ve Farsça profesörün bile zorlanacağı ifade edilmiştir.¹¹⁰

Görünür ihtişam, aldatıcı pırıltı ve zafer gibi ifadelerin Galata Borsası'nda veya Societe Generale'nin ofislerinde çok iyi durumda ve gerçekten ihtişamlı olduğu ancak, ulusal refahın ve milli ruhun düşüşü açısından bir ulusu zayıflatacakları vurgulanmıştır. Devlet harcamalarına ve bütçesine yönelik önerilerin, ondalıkların, vergilerin, imtiyazların ve tekellerin revizyonunun, tarım, sanayi ve ticarete yüklenen ağır yüklerin hafifletilmesi ve ayrıca teminatlara düzenli olarak ödenme yapılmasına ilişkin düzenlemelerin gerçeği yanistabileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte, Şura-yı Devlet, gerçek bir Sultan veya Köprülü tipi bir Sadrazama uzun süredir ihtiyaç duyulduğu aktarılmıştır.

Haberin son kısmında, bir sonraki ekonomi politikası için bir yazar tarafından yazılmış iki küçük antlaşmanın incelenmesi tavsiye edilmiştir. St. Patrick's Dekanı Jonathan Swift tarafından yazılan "İrlanda devletine kısa bir bakış" ve "İrlanda imalatının kullanımına ilişkin bir öneri" başlıklarını taşıyan anlaşmalardır. İrlanda ve İrlandalılar yerine "Türkiye" ve "Türkçe" kelimelerini koyulduğunda, Osmanlı tebaasının onlardan ekonomi politığe dair birçok faydalı ders çıkarabileceği ve mali neden ve sonuçların, ulusal refahın ve çöküntünün ilişkilerini öğrenilebileceği ifade edilmiştir.

3.4. Rusya İle Olan Ticari İlişkiler

The Levant Herald gazetesinde Rusya ile olan ticari ilişkilere yönelik haberlerin sınırlı olduğu ifade edilebilir. Gazetenin 16 Haziran 1869 tarihli haberinde, Rusya ve Osmanlı ilişkileri değerlendirilmektedir. Rus gazetelerinin, Khutor Lüders'de Odessa tüccarları tarafından Rusya'nın Babıali Büyükelçisi General Ignatieff'in St.Petersburg'a giderken bu şehirden geçmesi vesileyle onuruna verilen ziyafetin raporlarını içermektedir. Odessa Valisi, Ticaret Odası Başkanı Bay Boukharine ve ticari camianın duayeni Bay Novicoff'in katıldığı toplantıda Rusya-Osmanlı ilişkiler irdelenmiştir.

¹¹⁰ **The Levant Herald**, Cilt/11, No 12, Wednesday (21 Nisan) 1869, s. 86.

Avrupa'da ve Türkiye'de Rusya'ya iftira atmanın, ona en değersiz, en haince, en hırslı tasarımları ve bunların gerçekleştirilmesindeki en huzursuz faaliyeti atfetmenin moda haline geldiği ifade edilmiştir. Bunun nedenlerinin bazen politik bazen nefret veya kıskançlıkla, bazen de düşman dergilerin makalelerine inanılmasından kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Çoğunluğun, Rusya'yı tanımadığından kötü düşüncelere sahip olduğu belirtilmiştir. Özgürleşen imparatorun çabalarıyla yeniden inşa edilen Rusya'nın, artık fethi arzulamadığı ve askeri ihtişam peşinde olmadığı vurgulanmıştır. Bununlar birlikte, yağmalamaya veya hakaret etmeye çalışmadığı, ancak kendisine hakaret edilmesine de izin vermeyeceği aktarılmıştır. Güçlü olmak için ahlaki prestije, entelektüel ve maddi refaha sahip olunması gerektiği ilkesi benimsenmiştir.

Ekselansları, Rus ticaretinin önündeki en büyük engelin bir ticaret filosunun yokluğu ve bunun sonucu olarak da navlun ödeme zorunluluğu olduğunu belirtmiştir. Odessa tüccarlarını, Japonya ve Doğu Hindistan pazarlarına açacak olan Süveyş Kanalı'ndan yararlanmaya çağırmış ve eklemiştir. Ticari olarak girişimci olmadıklarına yönelik eleştirilen doğru olmadığını çünkü ticaretin henüz emekleme aşamasında olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'de ticari antlaşmanın şartları her ne kadar dezavantajlı olsa da, gemilerin geçişte veya gümrükte karşılaştığı zorlukların Rusya ticaretini etkilediği ancak, zamanla bu zorlukların azalacağını beklendiği vurgulanmıştır. İstanbul'da kurulan özel bir komisyonun tarifenin revizyonunu değerlendirmekle olduğu bilgisi verilmiştir. Ali Paşa'nın ve diğer bazı devlet adamlarının istihbarat ve aydınlanmış görüşleri neticesinde, Rusya'nın ticaretine yönelik sorunların yani Karadeniz'in kapısından geçen ticaretin Boğaziçi ve Çanakkale Boğazı üzerinden uygun bir çözüm bulunacağı değerlendirilmiştir. Önceden tek amacı ticaret üzerine gümrük vergisi ve tarifeler yoluyla Hazine'yi zenginleştirmek olan Osmanlı'nın daha iyi ve daha doğru bir politikaya yöneldiği aktarılmıştır.

General daha sonra Odessa'dan önceki büyük ticari geleceğe atıfta bulunmuş ve Ekselansları, İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı'nın seyrüseferine getirilen kısıtlamalar hakkında bazı açıklamalar yapmıştır. Amerikan Hükümeti'nin, çeşitli dergilerin bildirdiği gibi, yüklerin geçişiyle ilgili olarak belirlenen formaliteleri gözlemlemeyi kesin olarak reddetmediğini söylemiştir. Babıali'nin dikkati, gece geç

saatlerde boğazlardan geçiş yasağının kaldırılması gerekliliğine Prusya, İsveç, Norveç, Hollanda ve hemen hemen tüm Güçler tarafından da çekilmiştir. Bu konuda da kendilerine güvenilmediğini ve tamamen ticari olan bir sorunda siyasi nedenler arandığını dile getirmiştir.¹¹¹

Haberin son kısmında, Türkiye’deki bir Rus temsilcisinin bu gülölklere atıfta bulunan konuşmasına yer verilmektedir. Buna göre, Rusya’nın Türkiye’deki temsilcisinin konumu, Hükümetin niyetlerinin ve kişisel eylemlerinin tüm saflığı ve açıklığına rağmen son derece güç ve nahoştur. Bununla birlikte, sorumluluklarının ve görevlerinin zorluğunu duyurmak için, Egemenler’in güveninin ve vatandaşlarının desteğine sahiptir. Dolayısıyla, 70 milyonluk güçlü bir ulus tarafından desteklendiğini hissettiğinde her şeyin kolay olacağını ifade etmiştir.

¹¹¹ **The Levant Herald**, Cilt/11, No 20, Wednesday (16 Haziran) 1869, s. 150.

SONUÇ

Basın yayın faaliyetlerinin en önemli organlarından biri olan gazeteler, yayımlandıkları dönemin iktisadi, sosyal, siyasal ve kültürel özelliklerini yansıtmaktadır. Matbaacılık Osmanlı İmparatorluğu'na Avrupa'dan yaklaşık olarak iki yüz yıl sonra gelmesine karşın, özellikle Tanzimat'tan sonra basın yayın faaliyetlerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. The Levant Herald gazetesi de bu süreçte ortaya çıkmış ve 1914 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

The Levant Herald gazetesi, Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan İngiliz toplumunun ve İngiltere'nin Akdeniz'deki çıkarlarını gözetmek amacıyla kurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda, Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen önemli iktisadi, siyasi ve sosyal olaylar ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve bu bilgilerin ilgili kişilere ışık tutması sağlanmıştır. Bununla birlikte, özellikle Avrupa'daki sermayedar ve tüccar çevrelerinin uzantıları açısından bir bilgi edinme ile manipülasyon aracı olarak kullanılmıştır. Gazetenin yayınları incelendiğinde, polemige dayalı haberlere sıklıkla yer verildiği ve bu nedenle gazetenin Bâb-ı Âli ile olan ilişkilerinin olumsuz olarak etkilendiği ifade edilebilmektedir. Muhalif olara knitelendirilebilecek olan gazetenin yayınladığı haber ve raporlarda özellikle Osmanlı Sultanı'nın menfaatlerine, emniyet düzenine ve devlet ricaline ağır tenkitler yer almıştır. Gazete, yaptığı bu tip haberler nedeniyle geçici kapatma dâhil olmak üzere birçok defa ceza almıştır.

Çalışmada, 1866-1870 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen iktisadi olaylar yorumlanmaya çalışılmıştır. Gazetede yer alan haberlerin bire bir tercüme edilmesi vasıtasıyla haberler hakkında bilgi verilmiş ve derleme yapılmıştır. Bu minvalde, yabancı kökenli bir gazetenin bakış açısıyla söz konusu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen finansal ve ticari gelişmelerin değerlendirilmesi fırsatı doğrudan gazetenin diliyle sunulmuştur. Bu açıdan çalışmamız bir analiz-değerlendirme çalışması olmaktan çok bir haber, bilgi sunma ve gelecekte yapılacak olan çalışmalara kaynaklık teşkil etme gayesi etrafında şekillenmiştir.

Çalışmanın incelendiği 1866-1870 dönemine bakıldığında, Osmanlı Devleti açısından önemli gelişmelerin meydana geldiği bir dönem olduğu ifade edilebilmektedir. Dış borçların yapılandırılması, demiryolu yapımları, tarımsal gelişmeler, denizcilik faaliyetleri gibi finansal ve ticari konular gündeme gelmiştir. Türk Ticareti'nin 10 yılı ve bölgesel başlıklar altında ayrı ayrı verilen haberler Osmanlı Devleti'nde meydana gelen finansal ve ticari gelişmeleri açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle "Osmanlı'nın Borçları" başlığı altında birçok defa verilen haberlerde zor durumda olan Osmanlı ekonomisinin İngiltere ve Fransa aracılığıyla borçlarının yapılandırılması girişimlerine değinilmiştir.

"Osmanlı Finansal Birliği" başlığı altında verilen haberler, Osmanlı Devleti'nde finansal hayatın durumuna ilişkin görüşleri yansıtan bir diğer haber dizisidir. Şirket-i Maliye-i Mahdûde-i Osmanî Şirketi'nin, şirket devirleri ve hisse senedi ihraçlarını ele alan bu haberlerde, birlik yöneticilerine ve hissedarlarına ilişkin getirilebilecek yaptırımlara ve genel kurul toplantılarında gerçekleşen tartışmalara değinilmiştir. Bu haber serisi özellikle Osmanlı finansal piyasaları hakkında bir çok veriyi araştırmacıların kullanımına farkındalık oluşturmaktadır.

"Türkiye Finansı ve Geleceği" başlığı altında aktarılan haberler dizisi de söz konusu dönemin finansal şartlarına ilişkin bir bakış açısı sunmaktadır. Bu haberler dizisinde, finansal istikrarsızlık ve kamu borcunun yönetimindeki aksaklıklara dikkat çekilmiştir. Bu finansal sorunların, Saray'ın savurganlığından ya da halkın ahlaki yozluğundan kaynaklanıp kaynaklanmadığı sorularına cevap bulunmaya çalışılmıştır. Muhalif bir gazete olması hasebiyle bu tip haberlerin maksatlı olup olmadığı da okuyucu tarafından anlaşılabilecek bir hale getirilmiştir.

Osmanlı Devleti'ndeki finansal durumu ele alan bir diğer haber dizisi ise Osmanlı Bankası'na dair haberleştirilen bilgilerdir. The Levant Herald gazetesi, Osmanlı Bankası hakkında ayrıntılı yazılar hazırlamıştır. Yapılan fiili harcamalar, Osmanlı Şirketi ve tasfiye memurlarının elindeki paralar ve şirketin tasfiyesine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgilerin Osmanlı arşiv vesikalarına ek olarak birer önemli kaynak olarak değerlendirilmesi mümkündür.

The Levant Herald gazetesinin Osmanlı Devleti'nin iktisadi hayatını ele aldığı bir diğer kısım reel piyasalar; yani ticaret dünyasıdır. Ticarete ilişkin haberlerde, özellikle Konsolosluk ticaret raporlarına sıklıkla yer verildiği görülmektedir. İstanbul'un coğrafi konumuna dikkat çekilen haberlerde, aynı zamanda İngiltere ile olan ticari ilişkilerin istikrarlı bir şekilde artış eğiliminde olduğundan dem vurulmuştur. Buna karşın, ticaret düzeyinin arttırılması için yeni ulaşım yollarının gerekli olduğu aktarılmaktadır. Bunların yanı sıra, deniz ticareti açısından önemli bir yer tutan ticaret gemilerinin taşıdıkları mallar, bu malların tonajı ve malların saklandığı ambarlara ilişkin çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Tüm bu haber ve yönlendirici bilgiler, Osmanlı dünyasının İngiliz veya Avrupalı diğer sermaye sahiplerine ve yatırımcılara cazip gelen yönleri olduğunu göstermektedir. Osmanlı piyasalarının bu denli önemli görülmesi haberlerin diline ve yönlendirici vurgulara yansımıştır.

İstanbul'daki gümrükle ilgili haberler, iktisadi hayat hakkında bilgi veren önemli kaynaklar arasındadır. Gazetenin bu haber serisinde ise, İstanbul'un önde gelen yabancı tüccarlarının Kani Paşa'ya gönderdiği dilekçe yer almaktadır. Dilekçe'de, tüccarların rahatız olduğu konular hakkında istekler bulunmaktadır. Bu nedenle, şehirdeki tüm tüccarlar adına İstanbul Gümrük Dairesi'nin daha kapsamlı barakalar kurması ve malların incelenmesi ve tartılması sırasında meydana gelen ışık ihtiyacının da karşılanması talep edilmiştir. Bu da İstanbul ticari hayatının gelişime açık ve büyüyen bir ilgiye mahsar olduğunu göstermektedir.

The Levant Herald gazetesinin ele aldığı bir diğer konu ise vergi toplama meselesidir. The Levant Herald Gazetesi, Anadolu'da vergi toplanmasının işleyişiyle ilgili Manzume-i Efkâr'ın İzmit editörüne dayandırdığı bir haberi yayınlamıştır. Buna göre, 1867 yılında başarısızlıklar birbirini takip etmiş ve buna ek olarak fakir insanlar, alışılmadık ölçüde şiddetli yangınlardan etkilenmişlerdir. Ayrıca insanların koleranın yarattığı tahribata da katlanmak zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Haberin son kısmında ise, kadastro ile ilgili rahatsızlıklar ele alınmıştır. Çiftliklere, evlere ve diğerlerine gerçek değerlerinden çok daha yüksek değerler biçildiğinden bahsedilmiştir. Tüm bu haberler de sigortacılık ve ticari hayatın sekteye uğraması ile ilişkilendirilmiş, buna binaen çeşitli yara sarıcı önlemlere dair öneriler sunulmuştur.

The Levant Herald gazetesi nüshalarında Osmanlı Devleti'nin diğer ülkelerle olan iktisadi ilişkileri de ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile olan ilişkileri hakkında birçok haber yer almaktadır. İngiltere'nin Türkiye'nin refahında sahip olduğu maddi menfaatlerin ticari açıdan önemi vurgulanmıştır. Buna göre Türkiye, kendi işlerini yönetmek ve iç kaynaklarını geliştirmek için ne kadar barışçıl bırakılırsa, üretim ve halkın satın alma gücünün artacağı ve İngiliz mallarının pazarının genişleyeceği düşünülmüştür. Bunun yanı sıra, İngiltere ile Türk hakimiyetleri arasındaki ithalat ve değişimini gösteren ayrıntılı raporlara yer verilmiştir. Bu veriler yapılacak kantitatif bir çok çalışma açısından önem arz etmektedir.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, yayın hayatına Beyoğlu Pera'da başlayan, İngilizce olarak yayınlanan The Levant Herald gazetesinde Osmanlı Devleti'nin iktisadi hayatına ilişkin birçok haber yer aldığı görülmektedir. Gazetede yer alan bu haberler, dönemin iktisadi koşullarını değerlendirme fırsatı sunmaktadır. Çalışma, ilgili araştırmacılar açısından yeni bir kaynak vazifesi görecek ve çalışmanın sonunda yer alan ek kısmı araştırmacılara büyük bir kolaylık sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAP, TEZ, MAKALELER

- Akçay, Muammer: “The Levant Herald: Muhalif Bir Gazetenin Bakış Açısıyla Osmanlı’da Sosyal ve Ekonomik Durum (1865 Yılı)”, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2013.
- Çakır, Hamza: **Osmanlıda Basın-İktidar İlişkileri (Azınlık Basını, Türkçe Basın ve Dış Basın)**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002.
- Çetin, Mehmet: “Osmanlı Devleti’nde Bir İngiliz Sermaye Girişimi: Şirket-i Maliye-i Mahdûde-i Osmanî”, **Belleten**, C. 86, 2022, ss. 219-249. doi:10.37879/belleten.2022.219.
- Ertuğ, Hasan Refik: **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, 2. Basım, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1959.
- Göktaş, Hikmet: “Levant Herald Gazetesine Göre İstanbul’da Siyasi, İktisadi ve Sosyal Hayat”, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014.
- İnuğur, M. Nuri: **Basın ve Yayın Tarihi**, 2. Basım, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982.
- Kabacalı, Alpay: **Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1990.
- Kabacalı, Alpay: **Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000.
- Koloğlu, Orhan: **Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, 2013.

GAZETELER

- The Levant Herald (Weekly Edition),** 1866, Vol. VII. Number: 49-52, Constantinople, 1866
- The Levant Herald (Weekly Edition),** 1866, Vol. VIII. Number: 1-48, Constantinople, 1866
- The Levant Herald (Weekly Edition),** 1867, Vol. IX. Number: 1-52, Constantinople, 1867
- The Levant Herald (Weekly Edition),** 1868, Vol. X. Number: 1-49, Constantinople, 1868
- The Levant Herald (Weekly Edition),** 1869, Vol. XI. Number; 1-52, Constantinople, 1869
- The Levant Herald (Weekly Edition),** 1870, Vol. XII. Number; 1-48, Constantinople, 1870.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Demireğer, Murat: “Partial Listings of Levantine Published Newspapers of Turkey”, Levantine Heritage Newspaper Archives, (Çevrimiçi) <http://www.levantineheritage.com/newsp2.htm>, 28 Ağustos 2012.

The Library of Congress Photo Duplication Service Catalogue, United States of America, 1980. <https://www.loc.gov/duplicationservices/>

EKLER

EK 1: THE LEVANT HERALD GAZETESİ İLE İLGİLİ ÖRNEK GÖRSELLER

Görsel 1: Levant Herald'ın Şimdilerde Restoran Olarak İşletilen Beyoğlu Asmalımescit'teki Basım Yeri.

Kaynak: Hikmet Göktaş, 19 Ekim 2013.

Görsel 2: Asmalımescit'teki Mekanın Levant Herald'ın Basım Yeri Olduğunu Gösteren Belediye Tabelası.

Kaynak: Hikmet Göktaş, 19 Ekim 2013.

Görsel 3: Bir Dönem Levant Herald'ın Editörlüğünü Yapan Lewis Mizzi'nin Büyükkada'daki Malikhanesi.

Kaynak: <http://www.levantineheritage.com/mizzi.htm>, (Erişim Tarihi: 02 Kasım 2013)

EK 2: Levant Herald Gazetesinden Örnek Görseller

Görsel 4: Gazetenin Ön Yüzünden Ayrıntı.

Levant Herald.

Vol. VIII. No. 8.] CONSTANTINOPLE, WEDNESDAY, MARCH 28, 1866. [Price 8d.]

REGULAR LINE OF FIRST CLASS STEAMERS, BETWEEN LIVERPOOL AND THE LEVANT. PRESTON, LIVERPOOL, MARCH 28, 1866. THE ITALIAN has arrived and will sail on or about the 29th inst. for ALEXANDRIA direct. SUPERIOR ACCOMMODATION FOR PASSENGERS. For further particulars, apply to EDWARD LA FONTAINE, Agent, No. 7, RUE DE LA RANQUE, GALATA. LIVERPOOL, MARCH 28, 1866. THE ITALIAN has arrived and will sail on or about the 29th inst. for ALEXANDRIA direct. SUPERIOR ACCOMMODATION FOR PASSENGERS. For further particulars, apply to EDWARD LA FONTAINE, Agent, No. 7, RUE DE LA RANQUE, GALATA.	STEAM TO LONDON. THE STEAMER SCREW STEAMER, PARANA, Capt. W. S. WALLACE, 2600 tons burthen, 500 h. p. is shortly expected from Sulina, and will have quick despatch, calling at SMYRNA and MALTA. SPLendid ACCOMMODATION FOR FIRST AND SECOND CLASS PASSENGERS. Fares, 1st. Class to LONDON £15. 2nd. " " £10. This steamer carries a stewardess. For freight or passage apply to Henry Lamb, Perchembè-Bazar. N.B.—Passengers by this Company's Steamers are not charged additional for detention at intermediate ports. Robert College A. T. BEBEK, CONSTANTINOPLE, commenced his third Collegiate year on the 25th of September. This College has a beautiful and healthy location on the banks of the Bosphorus; it is amply supplied with fine Collections of Minerals and Geological specimens, and with a complete apparatus for the study of chemistry and other branches of Natural Science. The College is provided with an able corps of Teachers for Mathematics, Natural Science, Rhetoric, Logic, History, Political Economy, International Law, Mental and Moral Philosophy, and for the English, French, Greek, Latin, and German.	THE RUSSIAN STEAM NAVIGATION AND TRADING COMPANY. ITINERARY. DEPARTURES FROM CONSTANTINOPLE. For ODESSA—Every Tuesday, in correspondence with NIKOLAEV and KIZILKÖY, and with the ports of the CHORUS, the Sea of Azov, and the Caucasus. For BATAUM and POTI—Every Saturday, touching at SAMSON, KRAMORSK, and THERZON. In correspondence with the lines of the CAUCASUS, the CHORUS, and the Sea of Azov. For ALEXANDRIA—Once a fortnight, every alternate Wednesday, touching at GALLIPOLE, the DARDANELLES, MEGARON, SUEZ, SOH, RHODOS, MYRINA, ALEXANDRIA, LATAKIA, TRIPOLI, BEYROUT, ST. JEAN D'ACRE, and RAFA, JAFFA, and PORT SAÏD. The steamer arrives at Alexandria every Tuesday fortnight. Frequent departures for Marseilles & London. Sailings of the Week: For ODESSA— For ALEXANDRIA— For BATAUM and POTI—Saturday, 19th March. For GRAND DUK CONSTANTINE— Towards the end of the week the "NACHIMOFF" will sail for ODESSA. BLACK TEA, ARROWROOT, SAGO, TAPIOCA, FLOUR, &c. For ALEXANDRIA, GLENFIELD, STANLEY, GLOVES, GINGER, PEPPERS, MUSTARD, SAUCES, PICKLES, and PICKLED FRUITS, GUINNESS, STOUT, JELLIES, and MARMALADE, &c. &c. on sale at MINASIAN'S AMERICAN STORE, Galata. JUDSON'S ANILINE DYES. In Crystals, Powder, or Liquid. Packets in Bottles, and 2 ounce Jars, 1 and 1/2 Doz. each.	THE BRITISH & FOREIGN STEAM NAVIGATION COMPANY. STEAM TO LIVERPOOL. THE FINE NEW AND POWERFUL SCREW STEAMER, A L E P P O, Capt. DUBBIN, 2800 tons, 300 H.P. Will sail on Saturday, the 31st inst., for LIVERPOOL, touching at SMYRNA, and the other customary ports. For freight or passage apply to C. and E. GRACE, Rue Rahir, Perchembè-Bazar, Galata. THE TURKISH POST. OFFICIAL NOTICE. The Imperial Government, anxious to secure a greater regularity and expedition in the Postal service, has decided, on the proposal of H. E. the Postmaster-General, that from and after the 7th March current, the Imperial Post Office will no longer undertake the transport of sugar or silver money, or of any bulky articles whatever. The public may, however, continue to transmit by post gold money in groups, as also jewelry and articles of value. SMYRNA RACES. UNDER THE PATRONAGE OF HIS IMP. MAJESTY THE SULTAN, AND HIS HIGHNESS THE VICE-ROY OF EGYPT. SPRING MEETING, 1866. MONDAY & TUESDAY, 16th & 17th APRIL. PROGRAMME: First Day. 1.—TRIAL PLATE OF P. 2000. For all horses that have won a prize of at least 100 guineas.	VARNA AND RUSTCHUK RAILWAY. NOTICE is hereby given, that the Second General Meeting of this Company will be held on Thursday, the 28th day of March instant, at one o'clock, at the Office of the Company, in Angel Court, Thengermoor Street. Shares must be deposited at the Office of the Company 14 days at least before the day appointed for the meeting. The exchange for the Shares so deposited, a receipt will be given, which will have to be produced at the meeting. Proxies, with the Shares in respect of which they are given, must be deposited within the same time and in the like manner. Dated this 1st day of March, 1866. By order of the Board, (Signed) J. E. WALSH, Secretary. ALFRED C. LAUGHTON, Commissioner & Forwarding Agent, Galata. Goods forwarded to all parts of the world. Agents in London, Messrs. G. W. WILKINSON and Co., 2, and 4, Mo. Chancery, LONDON, E.C. 4. In Liverpool, Messrs. STANLEY & STANLEY. United States and Canada, BUREAU & AMERICAN EXPRESS. PURE DRUGS, CHEMICALS, ETC. BURGUNDY & BURBIDGES, REPORT DRUGGISTS, COLEMAN STREET, LONDON. Publish monthly a Price Current of nearly 8000 Drugs, Chemicals, Pharmaceutical, and Pharmaceutical preparations, Patent Medicines, Surgical Instruments, &c., and every description of Medical Supplies. This is the most complete List ever published, and will be forwarded every month, FREE OF CHARGE.
---	---	--	---	--

Kaynak: The Levant Herald (Weekly Edition), 28 Mart 1866, C. VIII, S. 8, s. 57.

Görsel 5: Gazetede Yer Alan Uluslararası Bir Şirketin İlanı.

FIELD GLASSES.—BURROW'S

Binocular Field and Sea Glasses, **FINEST QUALITY.**
INDIA MOUNTS £3. 13s. 6d., £6. 6s., and £8. 8s.
Power in proportion to price.

ALUMINIUM GLASSES,

EXTREMELY LIGHT, £10. 10s., £14. 14s.,
£16. 16s., and £18. 18s.

The Large Glass at £18. 18s. (6 by 5 inches) is one of the most POWERFUL yet made. Address, with Remittance:

W. & J. BURROW, MALVERN, ENGLAND.

Or order through Messrs. Smith, Elder, & Co., or Messrs. Grindlay & Co.

CAUTION.—BURROW'S Glasses bear their name and Address.

Kaynak: The Levant Herald (Weekly Edition), 28 Mart 1866, C. VIII, S. 8, s. 57.

Görsel 6: Gazetenin İlk Sayfasında Yer Alan Varna-Rusçuk Demiryolları İlanından Bir Kesit.

VARNA AND RUSTCHUK RAILWAY.

NOTICE is hereby given that the Second General Meeting of this Company will be held on Thursday, the 29th day of March instant, at one o'clock, at the Offices of the Company, 16, Angel Court, Throgmorton Street.

Shares must be deposited at the Offices of the Company 14 days at least before the day appointed for the meeting. In exchange for the Shares so deposited, a receipt will be given, which will have to be produced at the meeting. Proxies, with the Shares in respect of which they are given, must be deposited within the same time and in the like manner.

Dated this 1st day of March, 1866.
By order of the Board,
(Signed) J. E. WALSH,
Secretary.

Kaynak: The Levant Herald (Weekly Edition), 28 Mart 1866, C. VIII, S. 8, s. 57.

Görsel 7: Her Hafta Ekonomi Sayfasında Yer Alan Para Piyasası Tablosundan Bir Örnek.

1000, 011.00.

The week's closing price of Money against Liras at 100p.

	TUESD.	WEDNES	THURS.	FRIDAY	SATUR.	MONDAY
MARCH	20	21	22	23	24	25
Engl. Sovereign	109 35	109 30	109 30	109 28	109 30	109 32
Napoleon ...	86 35	86 34	86 35	86 35	86 38	86 38
Imperial...	89 10	89 10	89 10	89 10	89 10	89 10
Ducat...	51 17	51 17	51 17	51 17	51 17	51 17
Carbovantz ...	17	17	17	17	17	17
Turk. L. in Met.	103 3	103 5	103 5	102 37	103	102 57
<i>Closing prices of the week against do.</i>						
ex-div. Gen. Debt	41 37	41 32	42 2	41 36	41 30	41 32
Soc. Gen. prm...	4	4	4	4	4	4
Oblig. Loan 1864	100	100	100	100	100	100

Kaynak: The Levant Herald (Weekly Edition), 28 Mart 1866, C. VIII, S. 8, s. 63.

Görsel 8: Gazetedeki İstanbul Hava Durumu Örneği.

METEOROLOGICAL REGISTER									
For the week ending March 18.									
Date	Barometer		Ex-posed thermometer		Wind		Initial letter	Rain fall in 24 hours.	
	Max.	Min.	Max.	Min.	General direction	Mov't in 24 hours			
	Inchs	Inchs	0	0		mil's		Inch	
Mch. 19	29.82	29.78	64	49	SW.	83	c. b.	—	
20	29.87	29.80	69	52	SW.	147	c. m. c.	—	
21	29.87	29.79	71	52	SW.	171	m. c.	—	
22	29.87	29.74	76	50	SSE. SW.	146	c. m.	—	
23	30.12	29.87	66	43	S.N.	92	c. sho.	0.01	
24	30.12	29.96	56	45	NE.	284	c.	—	
25	29.98	29.94	57	38	WSW. NW.	72	b. m. b.	—	
Explanation.									
b, blue sky.—c, clouds (detached)—f, fog.—m. misty or hazy —sho, showery.—r, rain.—h, hail.—s. snow.—t, thunder.—l, ghtning.—o, overcast.									

Kaynak: The Levant Herald (Weekly Edition), 28 Mart 1866, C. VIII, S. 8, s. 61.

Vol. VIII, No. 8)

CONSTANTINOPLE, WEDNESDAY, MARCH 28, 1866

[Price \$4]

**VARNA AND RUSTCHUK
RAILWAY.**

NOTICE is hereby given that the Second (or
3rd) Meeting of this Company will be held on
Thursday, the 29th day of March instant, at
6 o'clock, at the Office of the Company, 15, Ab-
be Court, Throgmorton Street.

Shares must be deposited at the Office of
Company 15 days at least before the day ap-
pointed for the meeting. In exchange for the Shares
deposited, a receipt will be given, which will
be produced at the meeting. Fruits, with
Shares in respect of which they are given, must
be deposited within the same time and in the
manner.

Dated this 1st day of March, 1886.

By order of the Board,
(Signed) J. E. WALSH,
Secretary.

[illegible][illegible][illegible]

THE REFORM DEBATE.
The Reform Bill which was last night, after the

nights' debate, read a first time in the House of Commons must be considered by itself. If anything can be deduced from the ambiguous sentences which Mr. Gladstone discussed the question

whether it should be supplemented by other Bills.

this much is certain, that any such supplement in the highest degree problematical, and we are perhaps warranted in saying that the Chancellor of the Exchequer does not himself desire it. The exaggerated argument which he addressed to the House of Commons in favour of small boroughs 1889 appears still to have weight with him, and he is not eager, if indeed he be not unwilling, to do anything which shall interfere with them. / The aversion which he professed from making engagements for the future is perfectly sound when he is dealing with the financial arrangements which will be before him, but somewhat less so when he is

form of places when a matter of constitutional Reform is under discussion. As the organ of the Government he should have spoken frankly and plainly as to his future intention, and not have led us as to infer that a Franchise Bill was this day scuttled. It is not a matter of course that he should upon him, when it is plain on the slightest consideration that the redistribution of seats must follow a reduction of the Franchise, and the only question as to when it should be done is one of time and interest. It is in this light, and in this light alone that it appears to us the Government plan of Reform should be discussed. That the Bill now before the House of Commons should, although it is the first Bill of the kind that has been introduced since all parties are agreed on the propriety of reducing the Franchise, but the real discussion as to when it should be done is not yet commenced remains. It is of advantage, then, to the cause of Reform that the Government should be made

[illegible]

unreformed House had proved itself unable or unwilling to make just and prudent laws. No such allegation is now made, and we must therefore turn to the defects of our representative machinery. This Bill, introducing proposals of reduced franchises, to be adopted, as Mr. Bright candidly admitted, "for a time," will deal with nothing but the admission of working men to the franchise, we do that clumsily, and will leave other defects of our system exaggerated. The working man is not, indeed, now excluded from the franchise, as he was had all supposed. Working men form a fourth fifth of the total of borough voters, and in some places make up more than half the constituency, though the representative results in such places are unrepresentative. And working men are gradually

acquiring a larger section of borough constituents Mr. Gladstone attempted to meet this argument Monday, but the reply of Mr. Leing was conclusive. Let the working man be enfranchised by all means and exhibit that diversity of opinion which so astonished Mr. Arthur Peel when he found the operatives of Coventry were not unanimous on the merits of the French Treaty. We are ready to widen the basis of the Constitution by his admission, and approve the particular scheme of enfranchisement recommended by the Government if it be marked as a measure disposing of the Reform question.

The bosom of Parliament, the character of our public men, the interests of the Empire all demand a comprehensive plan of Reform. But a fragmentary measure dealing with one part of the subject is not only unwise, but also most pressing. The Government have not only to deal with the other reforms, making law, but they have also to accept as satisfying the demand. It is brought forward by men who show no great disposition "to crown the edifice" they have begun, and the question of distribution is apparently left to the future. The Government are not to be blamed for the resentment excited by the aggravated anomalies of the time will bring about an electoral redistribution in which much that is useful will perish. The result of the question, as Mr. Bright truly called it in 1856:— "The Government have not only to deal with the other reforms, making law, but they have also to accept as satisfying the demand. It is brought forward by men who show no great disposition "to crown the edifice" they have begun, and the question of distribution is apparently left to the future. The Government are not to be blamed for the resentment excited by the aggravated anomalies of the time will bring about an electoral redistribution in which much that is useful will perish. The result of the question, as Mr. Bright truly called it in 1856:—

Her Majesty's Ministers have in one particular

who has reviewed some of his recollections of the period, has narrated the advice which he gave Lord Grey, that the plan of Reform should be kept secret;—“if prematurely divulged, an adverse vote might fill the infant in its cradle.” The pamphlets have been adopted now, and the secret has been perfectly kept as it was four-and-thirty years ago, and not less to the discomfiture of the enemies whose machinations the reticence of the Government has for the time baffled. The measure which is now before the world, in the lucid exposition of Mr. Gladstone, is worthy of the hostility which it will certainly provoke, and which last night we unequivocally declared, not only by the avowed enemies who attacked it in front, but by the more covert foes who assailed it in the rear. Parliamen-

and the country now share the responsibility of the Ministers, and must do their part. In 1883 both Lord Grey and Lord John Russell were of opinion that "no vote but a large measure would be safe measure." Taking into account the change of circumstances and the altered temper of the public mind, the present Government has acted on the same impression. It does not give grudgingly; the measure explained last night becomes law, will add to the constituencies a larger number of persons than was brought in by the measure of 1852, and will include a class of voters then ex-

freely uncontrolled. Liberals in Parliament are in the nation must, however, be as true to the precedents of the Reform Act as the Ministers. There must be prepared, if need be, to insist upon "the Bill, the whole Bill, and nothing but the Bill." The proposals of Mr. Gladstone may be divided into two parts, as contemplating two distinct purposes. The first is, to perfect the existing law; the second, to enlarge its scope—the aim of the first being to include those who were comprised in the spirit of the Act of 1832, but were actually shut out from its operation; that of the second to admit others whom then there was no intention of comprehending. The provisions for enlarging the county constituencies are adapted for the former of these ends, the latter constitute a middle-class

[illegible]

The *Post* says the bill possesses little or nothing that is new, and fears that Mr. Gladstone is right in apprehending that by some it will be regarded as too much and by others as too little. One may fully endorse the sentiment which he so eloquently expresses that we should receive the working classes as friends in whom we had confidence, and not as enemies, who we feared. But, if it will become to exhibit distrust, may not the £6 householder complain that he is excluded from the privilege which the occupier of £7 houses enjoys? If, on the one hand, it is right that the working and middle classes be represented, and if it is to be understood whether it is right or placed in a position which will give them an ascendancy, and thus under a system of government by majorities disfranchise those who are their superiors by wealth and education?

The *Herald* deems it unnecessary to examine in any detail the provisions of a bill which cannot possibly pass through Parliament. The Conservatives certainly must offer the strongest opposition to a measure which would maintain the status quo, and would not even slightly aggravate it; and although they form only a minority in the House of Commons, there are a sufficient number of gentlemen sitting upon the Liberal benches who will unite with them in insisting upon a settlement of the whole question or its postponement to a more convenient season, to assure the speedy burial of this premature, mis-shapen, and unaimed offspring of the Ministry.

For dealing with the Reform Bill, the Government has now proposed, is that there is not time in the present session to discuss and pass a complete Reform Bill? What compelled him to introduce a Reform Bill at this year? Parliament, and the country, and even the Radicals, would have been abundantly content with the assurance that the next session should be devoted to a complete and thorough revision of the representative system; and every sensible man would have infinitely preferred a good, or at least a consistent, and complete Bill to be brought forward next year, to one so wretchedly imperfect and so miserably bad, which even if it pass this year, can have no other effect than to occupy the two or three next sessions with other Reform Bills, each in its turn incomplete, fragmentary, and likely to give to its predecessors an effect not contemplated by those who passed them.

The *Star* is of opinion that the adoption of a £20 franchise in rural counties instead of £10, and of £7 in the place of a £6 franchise in boroughs looks like a promise adopted merely through weakness—concessions made in the vain hope that the enemy will be pacified by the barren triumph of having obtained nominal surrender. Again, why should a lodger be placed on any different footing from a householder? Why should a payment of £7 not qualify the owner of a £100 house to vote?

The Star is not very enthusiastic about the £50 million bank franchise. It still seems open to the objection that it renders a man liable to be punished for the loss of his vote for taking a step which may be the most prudent and proper, even in a pecuniary sense, for him to take. It is true that the bill provides for the withdrawing of his money from a savings bank after investing it in some other way. On the whole, however, the bill does not fall below—in the contrary, it is rather rich above—what of late there seemed good reason to expect. If it is not a measure to awaken enthusiasm, it at least cannot be failed underviewing of favourable and hopeful consideration.

THE REFORM BILL.

The text of the new bill was printed and circulated on the 14th. It consists of a brief preamble declaring the expediency of extending the right of voting, and of twenty clauses, and four schedules. The first clause, enacts that the Act may be cited as "The Franchise Act, 1866," the second, that it shall not apply to Scotland or Ireland, or Oxford and Cambridge Universities; and the third is an interpretation clause.

Clause 4 relates to the county occupation franchise of £14 for a house or a house with lands, and the fourth relates to the borough franchise of £10 for a house or a house with lands, and the fifth relates to the value of the property of the voter. Where, otherwise than the whole manor

Clause 5 defines the borough occupation franchise for premises of the clear yearly value of £20 or upwards. Where premises are occupied by a single person, partly let, the building must be the occupier's dwelling-house, or of a clear yearly value of £20 or upwards. Where occupier tenant premises must be held under a lease for at least 10 years, and the occupier must have resided seven statute miles of the borough for six months preceding the last day of July in each year. Both in the county and borough franchises the premises must have been occupied for 12 months before the election.

Clause 6 provides that different premises occupied in succession shall have the same effect in qualifying as continued occupation, and that the value of the premises may be divided among joint occupiers, and if of sufficient value will confer a vote on each.

Clause 7 defines the lodger franchise, which applies to the occupiers of lodgings for less than a year, and requires the lodgers for 12 months preceding the last day of July in any year the apartments must be of the clear yearly value, if not unfurnished, of £10 or upwards; and occupant must claim before the election.

[illegible]

Clause 18 provides persons employed in arsenals, dockyards and other establishments, or in any place where they are employed, or for two months after they have quitted such establishments, their votes will be given as void.

Clause 19 gives the new power possessed by ex-officio members of the House to inspect the papers.

Clause 18 provides that savings bank voters shall vote at the booth where they would vote if registered in respect of property in the district.

Clause 19 repeals the Act 11 and 12 Vic., cap. 90, had effect in relation to the registration of voters in the case of persons on other enactments requiring preparation of Queen's tax, and the rates as a condition of registration, *alioquin* s. 79, 6 Geo. IV, cap. 126, in relation to the registration of voters, and any enactments inconsistent with the Act.

Clause 20 provides that no person actually on the register shall be disqualified by this Act, so long as he retains the qualification.

THE CONFERENCE ON THE AFFAIRS
OF THE PRINCIPALITIES.

In its bulletin of the 14th the *Moniteur du Soir* anticipates that the Powers now in conference upon the question of the Principalities will consider in concert with the Porte whether it would not be expedient to give a definite character to the concessions respecting the union of the Provinces previously made by Turkey in 1861. "The Conference," adds the *Moniteur*, "will also examine the Convention regulating the navigation of the Danube."

The Owl of March 14 says:—
The Conference which is sitting in Paris on the affairs of the Danubian Principalities has as yet done nothing beyond verifying the powers of the Plenipotentiaries, and settling the order of the day. Power shall have determined what is best for their future welfare. Several difficult questions are expected to arise, the first being the question of the election of a Prince. The only one presented in 1861 under protest. It is considered highly improbable that the candidature of any foreign Prince will be so certain, and there is scarcely a doubt that the Emperor will be asked to name the Prince. The most serious disqualification of the Hoyards, whose practical knowledge of the Principalities and experience of their wants may give best guarantees for the efficiency of their future government.

The second meeting of the Conference on the Danubian Provinces will, it is understood, take place to-day. The new candidate put forward by rumour for the throne of Romania is Prince Carol, son of the late King of Roumania, who died in 1915 married a daughter of Count Maurice de Hanke, by whom he has had five children. He is the second brother of the reigning Duke of Hesse-Darmstadt, and his sister, the Princess Marie, is married to Prince Louis of Battenberg. The report that he is the Russian candidate. A tolerably circumstantial version of the proceedings that took place at the Conference of the Danubian Provinces was given in the *Standard* of London. Mr. Dreyer Luyts, as present, began by declaring that Prince had no particular candidate in view for the throne of Romania, and that she considered the throne should be given to the person best qualified to rule the country. His proposal was then read for the establishment of a provincial Council at Oltinakow under Prince Sirbey until the Powers cease to

this, the sitting was formally closed, but the representatives remained to converse non-officially on the subject. During this conversation Prince Metemich observed that he would prefer M. Dibecco to Prince Siliotti as the head of the Kaimakamati and protested against the suggestion to appoint Prince Amintore of Italy, the second son of Victor Emmanuel, to the vacant position. The Grand Duke of Ljubly also showed a strong disposition to maintain the union between Malakya and Wallachia, which was accepted by the majority of the other members of the conference. The Turkish ambassador, however, preserving a significant silence.

remence on the 16th — "At the opening of the sitting on the 16th, Mr. Drouin de Lays proposed that they should consider the question of the election of a Prince of the Turkic and Russian royal families; stating that the Governments would absolutely oppose the election or election of any foreign Prince whatever. The English Ambassador submitted that before entering into upon the consideration of the election of any Hopedou it would be necessary to deliberate upon the question of the maintenance of the Union of the two provinces. Several representatives having concurred with Lord Cowley, the President announced that, as the meeting was adjourned, he would not discuss the question of the Crown in the matter, and would lay before the Conference a proposal of a nature to conciliate all different opinions of opinion. The third sitting was fixed for the 17th."

The ANGLO-GREEK STEAM NAVIGATION COMPANY.

The Master of the Rolls has dismissed the petition for winding up this Company, on the ground that though there was much to censure in the conduct of its promoters and directors, the petitioners had failed to establish grounds which would justify his ordering its dissolution. The *Times* comments as follows:

The Master of the Rolls gave judgment on Monday in a case which has excited much attention during the past week. At the present moment people are ready to believe almost everything against Public Companies and their promoters. The revelations that have been made, and the revelations which is feared may still be made, dispose even moderately charitable persons to trust an incriminated Director as guilty until he is proved to be innocent. There is a kind of feeling that even where the managers of some of the new concerns are too proud or too clever to bring themselves under the power of

[illegible]

The petition stated that the Company had been promoted by Mr. Solomon Weiss, that an agreement had been entered into between him and the Directors by which he was to receive \$25,000 for his services, that the Company had been organized afterwards increased to 25,000, half in cash and the other half in shares; that he paid Adolph Hirsch \$4,000, to induce him to become chairman; that the Directors were to receive 100 shares each; that the Company had been organized by Messrs. Weiss, Hirsch and the Directors, and that the Company had been organized for the purpose of purchasing the Company's steamships and that the Company had been organized for the purpose of purchasing the Company's steamships and that the Company had been organized for the purpose of purchasing the Company's steamships.

Mr. Xeno said that he would have had to pass a severe test of the conduct of the promoter. But though some of them were not denied, it appeared that the alleged transactions had taken place with the connivance of the directors. He then read the Company's articles of association. It was therein stated that Mr. Xeno did stipulate for 25,000, from the Company, of which he has received 8,000, in money and five shares of £100 each. He then read the letter from the Company to Admiral Elliot, but this, he says, was paid on shares credited with 150, and that he should have been glad to exchange them for 1,000, down in cash. This sum, the Admiral declared, was paid to him by Mr. Xeno, and he was not to be taken for a Company into existence. The receipt of the 15,000, constituted a mission from the shipbuilders in charge.

We need not enter into the details of the estimations made by the directors, but we will give the substance of the account of some

of the parties, they must be held to have consented to most of the matters of which they now complain. In this ground the Master of the ship is not to be faulted. He has done his duty. He has paid a large, and his 25,000, an excessive remuneration, but as he received it under one of the articles of association there was nothing more to be said. So of the division of the 25,000. It was not his duty to divide it equally among the shareholders within the latter of the articles, he would have been entitled, as it appeared, however, that the Chairman had received 2,000, in shares and 2,000 in cash. For this transaction the two gentlemen—Admiral Elliot and Mr. Xeno—are condemned to pay their own costs, while the others who are brought into court are not to be troubled. The Master of the ship is not to be troubled. But the affair between Admiral Elliot and Mr. Xeno is not the only one which is worthy of notice. The Master of

[illegible]

Parliamentary Summary

Monday, March 17.
THE REFORM BILL.

IN THE HOUSE OF COMMONS,
The CHANCELLOR of the EXCHEQUER introduced the
BANK BILL. He commenced by touching briefly on the pre-
history of the question from the time of Mr. Locke King's
currency franchise in 1811, with the object of showing that

[illegible][illegible]

decided to propose a £7 franchise could enfranchise 144,000 working deductive reasons. He said that whereas a £10 franchise could not be attained by a working man who had not £2 a week wage, a £7 franchise could not be reached with 26s. weekly wages. He summarized some of the principal arguments in addition of 400,000, saying that the general result was that in addition of 400,000, the constituent body of whom 200,000 belonged to the working classes; and thus, he said, would amount to representation of somewhere about two in five of the population being enfranchised. He said that the reason why the classes be abolished, and the day-labouring labourers would be debarred from suffrage, and concluded with an eloquent appeal to House to make a timely concession to the just claims of the working classes.

J. H. KENNEDY

Sir J. FRANKHOFFER and Sir H. BAKER concurred in the decision of the Government to deal only with one of the questions.

MONTAGUE, who took the same view, expressed the opinion that the agricultural communities would be satisfied by the proposed change in the county franchise.

Mr. W. LARDNER, Mr. G. C. DUFFELL and Mr. COLEMAN supported the proposition to disfranchise the dockyard men.

Mr. LAING expressed a deep disappointment at the small margin in which the Government had dealt with the question, contending that the Reform statistics showed case for redistribution to be stronger, and for extension of franchise downwards weaker, than had been expected; and that it was the rising towns of the kingdom the people of which were most entitled to consideration as voters.

He pointed out some of the most glaring anomalies in the present system, contending that they could only be justified on grounds of expediency.

[illegible]

to a dissolution, he contended that the people had arisen pronounced unequivocally against Reform, and that another dissolution upon this issue was impossible. He attributed the sudden conception of this bill in a time of profound calm to the ascendancy which Mr. Bright obtained over Lord Russell, and asserted that it had been forced by that conjunction on an unwilling Cabinet. He quoted several passages from speeches of Mr. Bright, contending that his motive in raising a cry for Reform was hostility to the Constitution, and called on the Liberal party to resist the domination of an intemperate minority.

On the motion of Mr. Lowe, the debate was adjourned until

THE ADJOURNED DEBATE.

In the HOUSE OF COMMONS,
The CHANCELLOR of the EXCHEQUER said that if the debate on the Reform Bill was finished, the second reading would be fixed for the 12th of April. They would push that bill on without reference to any other business, and bring on the Budget only as soon as the stage of the second reading was disposed of.

[illegible][illegible][illegible]

Mr. Bismar stated that he rose neither to defend him-
self from the personal attacks which had been made on him,
nor elaborately to defend the bill but to point out its claims to
popularity by its justice, fairness, and without tricks or timbal language.
It was, as far as it went, a generous and just offering to
the people. He especially admired the provisions which removed
all the legal entanglements which often deprived persons
of their rights, such as the rate-paying clauses. As regarded
the franchise the government had shown a feebleness which
had surprised the house and the country, and he
gladly offered his amendment, \$50,000, commencing at 10¢
per vote, to reduce it to that amount now.

hair-splitting notion, yet he accepted it. He objected to savings bank franchise. The bill would leave four out of millions of grown men in England. Walter Wilson, a barrister, retorted the attacks which had been made on by Mr. Lowe and Mr. Herman.

LORD CAMERON said: "Whereas already the population, by the distribution of the franchise, is at a disadvantage as compared with the borough voters, the bill would aggravate that disproportion, and was, in wholly in the interest of the towns.

An attempt is adjourned the debate abandoned, as the CHANCELLOR OF THE EXCHEQUER made a few remarks.

The CHANCELLOR OF THE EXCHEQUER said the government were satisfied with the expression of opinion of the house. Leave was given to bring in the bill.

BRITISH SHIPPING IN 1965.

In the year 1965 44,518 vessels of 12,164,243 tons entered from abroad at ports of the United Kingdom with cargo, and 49,181 vessels of 12,817,442 tons cleared outwardwards. The number of vessels cleared outwardwards including repeated voyages. This is an increase over 1964 of 1,000 vessels and 670,000 tons. The number of clearances outwardwards. Of the British and British Colonial vessels, the tonnage in 1965 was 1,000,000 tons, an increase over 1964 of 100,000 tons. Of the foreign, 3,900,185 tons, a decrease over 1964 of 100,000 tons. Of the vessels arriving at ports of the United Kingdom with cargo, the tonnage in 1965 was 12,164,243 tons, a decrease of 58,862 tons as compared with 1964. Of the British and British Colonial vessels, 5,371,445 tons, an increase of 100,000 tons over 1964. Of the foreign, 6,792,798 tons, a decrease of 207,908 tons over 1964. The tonnage bound for foreign countries from ports of the United Kingdom with cargo rose to 12,777,013 tons in 1965, an increase of 100,000 tons over 1964. Of the British and British Colonial vessels, 5,371,445 tons, an increase of 100,000 tons over 1964. Of the foreign, 7,405,568 tons, a decrease of 207,908 tons over 1964. The tonnage arriving from foreign countries to ports of the United Kingdom with cargo rose to 12,777,013 tons in 1965, an increase of 100,000 tons over 1964. Of the British and British Colonial vessels, 5,371,445 tons, an increase of 100,000 tons over 1964. Of the foreign, 7,405,568 tons, a decrease of 207,908 tons over 1964.

Varieties.

PLATONIC AFFECTION.—A modern poet has criticized carefully to remind us, "The purity is an idea older than Christianity, and that women's mission in former times was quite as much so, was to be modest and restrained." How much of the moral anarchy of the young, and of the classical ages is a result of the absence of this Platonic affection? It is a question that, if it were seriously and honestly really existed as to the result of training on the stage, the answer would be, "The Platonic affection, must remain a problem. When they appear on the stage, the women, the most excellent moral so-called dramatic figures, are the least virtuous of the women." Although habits of personal restraint are by no means incompatible in their own case with an occasional incoherence of language that is tolerably good, and a certain amount of coarseness of expression. Antigone is unrefined and coarse, and the same is true of the other women. And the vigour with which she asserts that the ties of affection and of blood are paramount to the interests and institutions of the State shows that she is not a saint, but a woman, and that she is the greatest artist of her kind, looking at things which

with time, and in the next two years and more after his death. Love, as it appears in the Greek tragic drama, is not that elevating and chivalrous religion which becomes in the modern world a mere ideal. With all its grandeur, it is a religion of the past. It is a religion which is said to come down to us from a heathen and Greek philosopher; and in modern times, being accepted as a religion, it is no longer a religion, but a philosophy, respectable at least in theory, though a philosopher's paper is not a fair test of what even a philosopher would say by among his hearers. It is a religion of the past, and its consumption is the attainment of a visible object. Mystic love is expressed in the words of the mystic: "Mystic love is a process of an inviolable being. This is the step in the process of deplanning Plato. A similar progress was soon made by the romantic and the modern world following in the footsteps of the religious idealism of the progress of Beatriче, and in a second day Petrarch's less ideal worship of his mistress Laura may be and are usually mistaken for the same thing. Nothing of the kind. They are a refined form of ordinary passion, disguised with beauty and romance."

[illegible]

SOCIAL DIPLOMACY.—The line between law and artifice, between discretion and expediency, is very thin. Everybody agrees that the world is not a perfect place, that it is an evil nature is the meanest and most unamiable of all human dispositions, just as everybody also knows that the person of fact is sure to get on in the world, that the person of artifice is sure to get on in the world. Those who are habitually sour and peevish, or who are denunciations of dishonest and insincere everything, or who are bluntness, rule, naked truth, may be able to get on in the world, but they are not the same thing, or they are not the former case with its ugliness concealed under a pleasant manner. Just as in the political world, there are certain persons who insist that dishonesty is the only means to success, and who are willing to give up their means to be badly-paid slaves, and catch the silver and the gold, but which a plain man immediately deserts, and with a single flourish of a coin, so to the same thing, to do anything like a roundabout way of approaching the desired position. Nearly everybody feels that in certain circumstances, that a dishonesty is the only means to success, and that a dishonesty is the only means to success. One does not at every juncture feel a call either to

[illegible]

their cards well, are sincere, and in popularity, they are devoid of the sublimar sort of good qualities which are the mark of the "good" man. They are incredulous that a man of vicious manner and interests in a multitude of things can be a good man or a person of high standing. They are not inclined to believe anything you like to tell them of the past attainments. Women are more credulous than men in this respect, and are the diplomatic art. They take the part in the counsel of modern life which is allotted in the drama of less civilized ages to Deianeira. They are not so much deceived by the man as effected by their first glance; and, above everything, they are perfect in faith; has been justly called, in the words of the poet, "the woman who believes." The woman to whom the tombler dares his prizes go on non tenderly. The skill of the diplomatist can go no further than this. Whether it is a man or a woman, the diplomatist must be able to see the man in the woman, and it is perhaps not consistent with the nature of the thing to expect that the woman of guile to examine too closely.

News in Brief

The Empress Eugénie adopts more and more the style and costume of Marie Antoinette.

The apprehension that Fenianism had tainted the Irish police is declared to be unfounded.

The National Portrait Gallery in Westminster is now one of the most interesting collections in Europe.

A great exhibition of horses born in Kuma is to be held in Moscow from the 1st to the 15th Sept. next.

It is stated that Mr. Thos. Carlyle intends to deliver his inaugural address to the Edinburgh University, as Rector, in April.

The Crown Prince of Denmark will, it is said, put off his proposed visit to the King of Greece until after the marriage of the Princess Dagmar to the Czarévitch.

The cholera has broken out with great virulence in some swampy villages of the Grand Duchy of Luxembourg and the adjacent districts of Rhineland.

Mr. W. H. Russell, the well-known correspondent of the Times

The net profits of the Saarbrück coal mine in Prussia amount to 2,000,000 thalers annually, and perhaps may be doubled without the coal being exhausted for centuries to come.

The Prince Imperial, as President of the Paris Exhibition, will invite the Austrian Crown Prince, who is about his own age, to visit him in Paris next year.

The Army and Navy Gazette regrets to announce that an inquiry has been found necessary into the relations of quartermasters and contractors at Aldershot.

The emigration to North America from Germany is daily assuming greater proportions. Up to the end of May, 10,000 persons have already engaged to leave old Hamburg and Bremen.

The opera season, is to commence at Her Majesty's Theatre on April 7. Amongst the engagements, Madame Grist is announced "to revisit for a few nights the scene of her early triumphs."

A company is immediately about to be introduced for a North Atlantic telegraph by way of Faroe, Iceland, and Greenland to work a Danish concession. It is for 50 years, and the concession is to be London.

Three bottles, containing farewell messages from on board the *London*, as also the body of one of the passengers, a young married lady named Debenham, have been washed ashore on the French coast.

Another delay has occurred in the progress of the second volume of the *Life of Caesar*, further cancells and alterations having been decided upon by the French emperor. It will contain the War with the Gauls.

Baron von der Decken, the explorer, has been murdered in East Africa, together with half his expedition. The expedition had barely started, having only gone 300 miles up the Lusi river.

At a ball at the Duchess of Bojano's in Paris the other evening, her sister, the Princess of St. Eila, appeared as "The Princess of the Desert" in a robe covered with the pages and titles of several journals printed on satin.

A bill has been introduced into the Commons for legalizing marriage with a deceased wife's sister. Leave has been given for the introduction of a bill permitting capital punishment to take place in the interior of prisons.

According to the Prussian custom, prayers were to be

ferred up in the Churches of Berlin on Sunday the 10th. inst. for the Princess Frederick William (the Princess Royal), who is shortly expecting an increase to her family.

At the great annual competition of Oxford and Cambridge in athletic sports on the 10th inst., the two universities nearly as possible divided the honors, but on the whole most important of the events were won by Oxford.

The Speaker was unable to take his seat in the House of Commons during the Reform debate, and Mr. Dodson presided in his stead. He had the skin rubbed off his shin while riding.

The Mayor of Belfast has entertained the officers of the American frigate *Commodore*, now lying at that port. The no reference whatever made to Fenianism, or any other topic, and the proceedings were pleasing and harmonious.

The Emperor Napoleon the other day spent several hours at the chief telegraph office in Paris, studying the different means of transmission; that of Cassell especially interested him.

A China telegram of the 1st of February tells us that "piracy has become very alarming in the vicinity of Hong Kong," and that, in the last week, three vessels have been attacked—the affairs will soon place before attending with loss of life.

The contributions to the Nonconformist's Memorial Bazaar about to be erected in Cannon-Street already reach the sum of £32,000. Mr. J. Remington Mills, M.P., heads the subscription with £10,000, and Mr. Samuel Morley, M.P., comes second with £3,000.

Major O'Reilly reminded the House of Commons during discussion on the army estimates, that the French soldiers make their own clothes. Each regiment is divided into two battalions, and there are sedentary companies at each.

The profits of the New York newspapers during the past year have been unprecedented. *The Herald* has yielded about 300,000 dollars; the *Tribune*, 165,000 dollars; the *Times*, 100,000 dollars; the *World*, nearly 100,000 dollars; and the press, *Journal of Commerce*, *Commercial*, and *Evening* from 40,000 dollars to 85,000 dollars each.

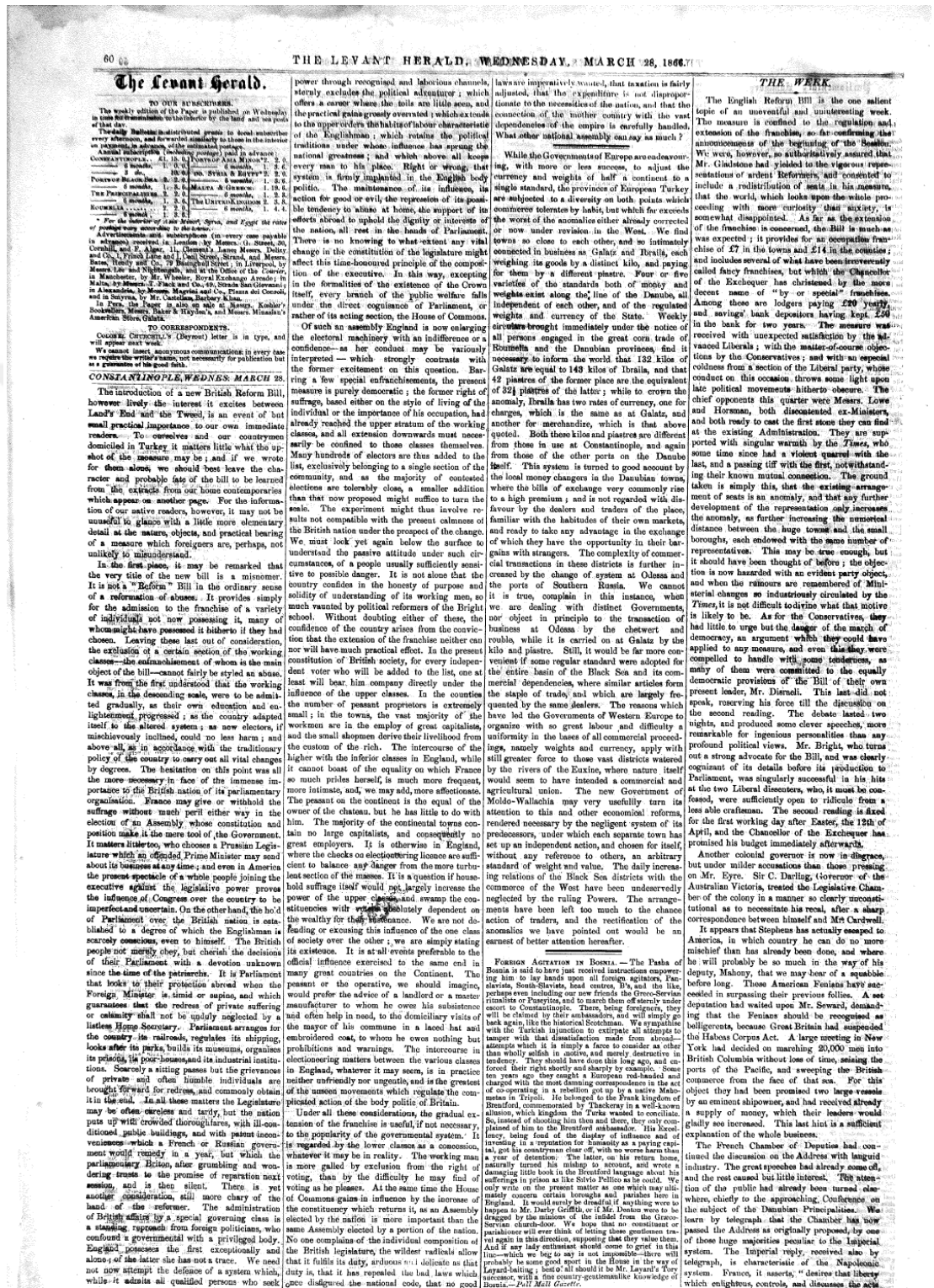
tain said sweetness that softened Mr. Lincoln's rugged nose no less than the humor that cheered him, under his hoar beard. Mr. Johnson is hardly ever a sociable man; he is close, intimate friends; seems to think little even of the chance of family intercourse."

Amongst the new announcements we find *The Lost Perishing Beauties of the English Language*, a Dictionary of obsolete and extinct words and phrases, which is only a still lingering existence in out-of-the-way phrase in

Mr. Arthur B. Sullivan has recently been named the League of Nations representative to the 14th annual conference of a synarchy which will convene on Monday, the 25th of May, at the Crystal Palace, London, says that "Mr. Sullivan is a man of the highest character and of the highest level of widely aspiring mankind; at which of all the delegates has far the most permanent."

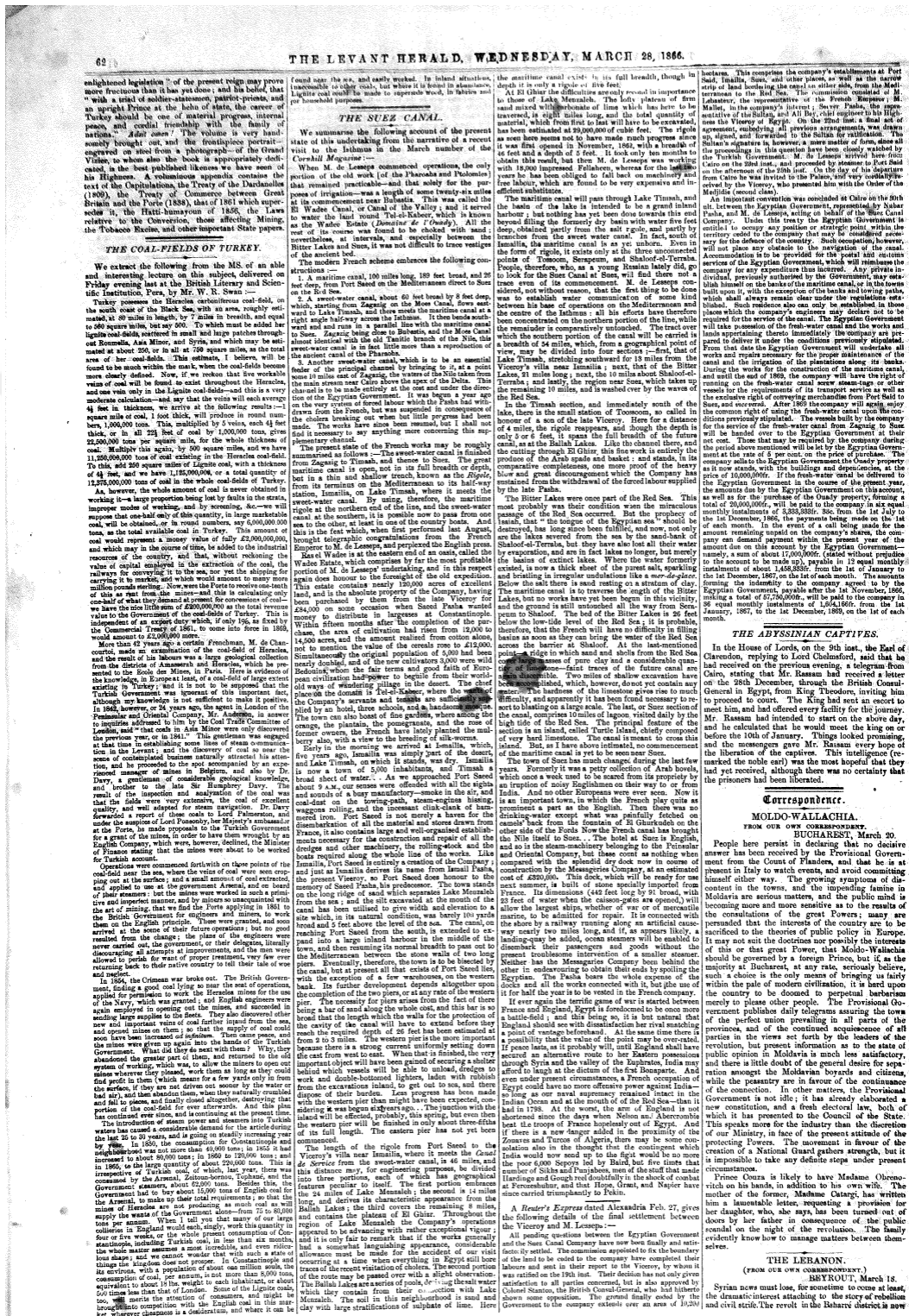
At the same time, it is reported that at the Courts, on the 9th and 10th inst., the Queen wears a rich black dress with a train, trimmed with miniver and ermine, and a crown of diamonds, and a necklace with diamonds. Her Majesty also wears a necklace with diamonds. Her Majesty also wears a necklace with diamonds and earrings of pearls and diamonds, the highest and the most precious of the world.

The St. Petersburg Gazette gives an account of the banquet of the women of Moscow, which took place on the 25th of May. The banquet was given by the women of Moscow, who were an interesting account of the impression produced in the city of St. Petersburg. The banquet was given by the women of Moscow, who were an interesting account of the impression produced in the city of St. Petersburg. The banquet was given by the women of Moscow, who were an interesting account of the impression produced in the city of St. Petersburg.

Kaynak: The Levant Herald (Weekly Edition), 28 Mart 1866, C. VIII, S. 8, s. 60.

Görsel 14: Levant Herald Gazetesi 28 Mart 1866 Tarihli 8. Sayısının 6. Sayfası.

Kaynak: The Levant Herald (Wednesday), 28 Mart 1866, C. VIII, S. 8, s. 62.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

